

De toegankelijkheid van het beroepsonderwijs voor gehandicapten en chronisch zieken

Een onderzoek onder beroepsonderwijsinstellingen

Mary van den Wijngaart

M.m.v. Coen Knipping, Evelien Sombekke, Sabine Stoltz en Marijn Wijers

1 Inleiding

Het ITS te Nijmegen heeft in opdracht van de Commissie Gelijke Behandeling (CGB) een onderzoek verricht naar de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs voor mensen met een handicap of chronische ziekte. Dit onderzoek heeft plaatsgevonden onder onderwijsinstellingen die beroepsonderwijs aanbieden. Voordat we ingaan op de resultaten, komen hier allereerst de aanleiding van het onderzoek en de onderzoeksmethode aan de orde

1.1 Aanleiding onderzoek

In december 2003 is de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte (WGB H/CZ) in werking getreden. Deze wet verbiedt ongelijke behandeling vanwege een handicap of chronische ziekte. Er mag in principe geen onderscheid worden gemaakt tussen mensen zonder en met een handicap of chronische ziekte. De WGB H/CZ maakt geen onderscheid naar de aard van de handicap of chronische ziekte. Alle lichamelijke, verstandelijke en psychische beperkingen vallen onder de wet. In feite gaat het om iedere functiebeperking als gevolg van een fysieke, visuele, auditieve, verstandelijke of psychische aandoening, maar ook om dyslexie, ADHD en stoornissen in het autistisch spectrum (ASS).

De WGB H/CZ is onder meer van toepassing op het beroepsonderwijs. De wet geldt voor alle opleidingen die leerlingen en studenten voorbereiden op het uitoefenen van een beroep of arbeid. Dit betreft het praktijkonderwijs, het middelbaar beroepsonderwijs, het hoger beroepsonderwijs en het universitair onderwijs. En de WGB H/CZ richt zich op alle onderdelen van het beroepsonderwijs. Het gaat niet alleen om de fysieke toegankelijkheid van gebouwen en voorzieningen, maar ook om de toegankelijkheid van het onderwijssysteem zoals de beroepskeuzevoorlichting, het aannamebeleid, het volgen van de lessen en stages, het afleggen van toetsen en examens en scholingsmateriaal.

De regels voor het beroepsonderwijs zijn:

- een leerling/student mag niet worden geweigerd vanwege een handicap of chronische ziekte;
- bij de voorlichting, in de lessen, tijdens de stages en de examens mag geen onderscheid worden gemaakt op grond van handicap of chronische ziekte;
- als een leerling/student met een handicap of chronische ziekte aangeeft een aanpassing nodig te hebben om de opleiding te kunnen volgen dan dient de school deze

aanpassing te realiseren, tenzij deze voor de school een onevenredige belasting vormt.

Als iemand zich gediscrimineerd voelt op grond van zijn/haar handicap of chronische ziekte, kan hij/zij een klacht indienen bij de onderwijsinstelling of een beroep doen op de CGB of de rechter om het recht op gelijke behandeling te effectueren.

Op dit moment is onbekend of de invoering van de Wet Gelijke Behandeling op grond van Handicap of Chronische Ziekte effect heeft gehad in de praktijk. Om dit te kunnen beoordelen heeft de CGB een onderzoek geïnitieerd naar de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs voor mensen met een handicap of chronische ziekte. Centraal in het onderzoek staat de vraag: *Heeft de WGB H/CZ geleid tot een grotere toegankelijkheid van het beroepsonderwijs voor gehandicapten en chronisch zieken?* Er zijn verschillende instanties betrokken in het onderzoek waaronder belangenorganisaties, koepelorganen, de Onderwijsinspectie en onderwijsinstellingen die beroepsonderwijs aanbieden. De Commissie heeft een belangrijk deel van de instanties zelf gesproken. Alleen het onderzoek onder onderwijsinstellingen is uitbesteed aan het ITS. Het onderhavige rapport richt zich dan ook uitsluitend op het deelonderzoek onder beroepsonderwijsinstellingen.

1.2 Doelstelling en onderzoeksvragen

Het onderzoek onder onderwijsinstellingen die beroepsonderwijs aanbieden kent een drieledig doel. Op de eerste plaats dient inzicht te worden gegeven in de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs voor gehandicapten en chronisch zieken. Daarnaast is het de bedoeling beroepsonderwijsinstellingen bewust te maken van de wet en het werk van de CGB. Verder moeten bouwstenen worden aangereikt voor het ontwikkelen van instrumenten of activiteiten die de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs bevorderen.

In het deelonderzoek onder beroepsonderwijsinstellingen staat de vraag centraal: *Op welke wijze en in welke mate waarborgen beroepsonderwijsinstellingen de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs voor gehandicapten en chronisch zieken?*

Deze centrale vraagstelling valt uiteen in de volgende onderzoeksvragen:

1. In hoeverre zijn beroepsonderwijsinstellingen op de hoogte van de WGB H/CZ?
2. Welke maatregelen hebben beroepsonderwijsinstellingen genomen naar aanleiding van de inwerkingtreding van de WGB H/CZ per 1 december 2003?
3. Hebben beroepsonderwijsinstellingen beleid ontwikkeld ten aanzien van de toegankelijkheid van hun onderwijs voor mensen met een handicap of chronische ziekte?

4. Hoe ziet dit beleid er uit (visie, doelstellingen, voorwaarden) en welke overwegingen liggen hier aan ten grondslag (wetgeving, financiering)?
5. Is het schoolbeleid eenduidig vastgelegd en zijn betrokkenen op de hoogte van dit beleid?
6. Welke praktische maatregelen en voorzieningen hebben beroepsonderwijsinstellingen getroffen om de toegang van het beroepsonderwijs te vergroten voor gehandicapten en chronisch zieken?
7. Op welke schaal zijn deze maatregelen genomen, waarom en voor welke onderdelen van het onderwijssysteem?
8. In hoeverre zijn de maatregelen en voorzieningen toereikend om de toegankelijkheid van de beroepsonderwijsinstellingen te kunnen waarborgen? Welke knelpunten en/of lacunes doen zich voor in de praktijk?
9. Op welke wijze kunnen deze knelpunten en/of lacunes worden weggenomen?
10. Wat zijn de ervaringen van beroepsonderwijsinstellingen met de WGB H/CZ? Beroepen leerlingen en studenten met een handicap of chronische ziekte zich op deze wet? Zijn er klachten ingediend omtrent ongelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte? Hoe zijn deze afgehandeld?
11. Hoe oordelen beroepsonderwijsinstellingen over de WGB H/CZ? In hoeverre sluit het aan op de praktijk?
12. In welke mate heeft de WGB H/CZ de toegang tot het beroepsonderwijs vergroot? Nemen bijvoorbeeld nu meer gehandicapten en chronisch zieken deel aan het beroepsonderwijs, is er sprake van minder uitval en minder studievertraging?
13. Op welke wijze kan de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs in het algemeen nog verder worden bevorderd?
14. Welke onderdelen of aspecten vragen om een directe aanpak?

1.3 Onderzoeksmethode

Om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden is gekozen voor een kwalitatieve onderzoeksmethode bestaande uit semi-gestructureerde interviews met sleutelfiguren en het verrichten van casestudies.

Interviews sleutelfiguren

De interviews zijn gevoerd met diverse medewerkers van verschillende onderwijsinstellingen die beroepsonderwijs aanbieden. Er zijn in totaal 20 beroepsonderwijsinstellingen betrokken in het onderzoek. Voor de selectie van de onderwijsinstellingen zijn de volgende criteria gehanteerd:

- type beroepsonderwijsinstelling: praktijkscholen, MBO-scholen, HBO-scholen en universiteiten;
- grootte van de scholen in termen van aantal leerlingen: klein – midden - groot;
- regio: grootstedelijke gebieden (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht), Noorden, Midden en Zuiden.

De selectie van de onderwijsinstellingen heeft in overleg met de Commissie plaatsgevonden. In bijlage 1 staat een overzicht van de betrokken beroepsonderwijsinstellingen.

Het was de bedoeling om per beroepsonderwijsinstelling twee personen te spreken:

- een beleidsmedewerker die verantwoordelijk is voor de ontwikkeling en implementatie van het schoolbeleid betreffende de toegang van het onderwijs voor gehandicapten en chronisch zieken;
- een uitvoerend medewerker die zicht heeft op de mate waarin de onderwijsinstelling er in slaagt de toegankelijkheid te waarborgen. Deze persoon werkt met leerlingen/studenten met een handicap of chronische ziekte en beschikt in enige mate over een helikopterview.

Dit is niet helemaal haalbaar gebleken omdat regelmatig twee functies in één persoon zijn herenigd. We hebben gesprekken gevoerd met in totaal 29 personen: 9 mondeling en 20 telefonisch. Dit waren onder meer (afdeling)directeuren, (zorg)coördinatoren, beleidsmedewerkers gehandicaptenbeleid, medewerkers Steunpunt, leerlingbegeleiders, mentoren, studieadviseurs en decanen.

De interviews zijn gevoerd aan de hand van semi-gestructureerde topiclijsten. Het zwaartepunt van de gesprekken verschilde enigszins al naar gelang de functie van de betreffende sleutelinformant. De topics zijn in overleg met de CGB vastgesteld.

Casestudies

Met een casestudie kan inzicht worden verkregen in een situatie vanuit meerdere invalshoeken. In het onderhavige onderzoek wilden we de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs belichten vanuit het perspectief van alle relevante actoren binnen één onderwijsinstelling. Deze partijen opereren op drie niveaus: beleid, onderwijspraktijk en leerlingen/studenten met handicap of chronische ziekte. We zijn nagegaan hoe zij oordelen over de toegankelijkheid van de betreffende onderwijsinstelling en in hoeverre er sprake is van consensus dan wel tegenstrijdigheden tussen de verschillende actoren.

Er zijn acht casestudies verricht, bij: twee praktijkscholen, twee MBO-scholen, twee HBO-scholen en twee universiteiten. De betreffende onderwijsinstellingen zijn geselecteerd uit de beroepsonderwijsinstellingen die hebben deelgenomen aan de interviews met sleutelfiguren. De selectie heeft in overleg met de Commissie plaatsgevo-

den. Bij de MBO-scholen was het oorspronkelijk de bedoeling een kleine én een (middel)grote school te nemen. Helaas wilden de (middel)grote scholen niet meewerken aan de casestudies. Nu hebben we casestudies verricht bij twee relatief kleine onderwijsinstellingen voor het MBO. Wel betreft de één een algemene ROC en de ander een vakschool. Daarnaast was er geen keuze mogelijk ten aanzien van de universiteiten omdat er maar twee universiteiten zijn betrokken bij de interviews met sleutelfiguren.

Inzicht in de verschillende perspectieven binnen een onderwijsinstelling is verkregen door het houden van semi-gestructureerde interviews met diverse personen op beleidsniveau, met decanen, begeleiders en mentoren en met gehandicapte of chronisch zieke leerlingen/studenten zelf. Per casestudie hebben we doorgaans 6 gesprekken gevoerd. Deze hebben zowel mondeling als telefonisch plaatsgevonden. Hiervoor is gebruik gemaakt van semi-gestructureerde topiclijsten. De onderwerpen van de gesprekken varieerden afhankelijk van de achtergrond van de gesprekspartner.

De geanonimiseerde caseverslagen zijn integraal opgenomen in de bijlagen (bijlage 2 t/m 9). Deze bieden een diepte-inzicht in de wijze waarop een onderwijsinstelling er voor zorgt dat een leerling/student met een handicap of chronische ziekte een opleiding kan doorlopen en afronden, waar men tegenaan loopt en wat aandachtspunten zijn voor de Commissie. Daarnaast is in de casestudies aandacht besteed aan het perspectief van leerlingen/studenten met een functiebeperking zoals syndroom van Down, ernstige fysieke handicap, dyslexie (n=4), groeistoornis, stoornis in het autistisch spectrum, slechthorendheid, reuma, rolstoelgebonden zijn (n=4), ADHD, en/of slechtziendheid. Hun ervaringen en meningen zijn verwerkt in de hoofdtekst.

2 Beleid onderwijsinstellingen

In dit hoofdstuk wordt nagegaan in hoeverre onderwijsinstellingen die beroepsonderwijs verlenen in hun beleid aandacht besteden aan de toegang van het onderwijs voor leerlingen/studenten met een handicap of chronische ziekte. Dit doen we afzonderlijk voor het praktijkonderwijs, het middelbaar beroepsonderwijs en het hoger onderwijs (HBO en universiteiten). Er blijken namelijk nogal wat verschillen te zijn tussen de diverse onderwijssoorten.

2.1 Praktijkonderwijs

Het praktijkonderwijs is een vorm van voortgezet onderwijs. Het richt zich op leerlingen van 12 tot maximaal 18 jaar met leerachterstanden die niet in staat zijn een diploma VMBO te behalen. Men wordt voorbereid op een beroep in de maatschappij en opgeleid voor het uitvoeren van eenvoudige en routinematige werkzaamheden. De opleiding duurt vier jaar. Het is de bedoeling dat een leerling na afloop een baan heeft. Soms stroomt een leerling door naar het MBO (kwalificatieniveau 1 of 2).

Het praktijkonderwijs is niet voor iedereen toegankelijk. Een leerling moet beschikken over een indicatie van een Regionale VerwijzingsCommissie (RVC). Criteria om toegelaten te worden tot het praktijkonderwijs zijn:

- leerling heeft een IQ tussen de 60 t/m 80;
- leerling heeft een leerachterstand op minimaal twee van de volgende gebieden: inzichtelijk rekenen, begrijpend lezen, technisch lezen en spellen.

In feite richt het praktijkonderwijs zich op moeilijk lerende kinderen. Het is geschikt voor leerlingen die praktisch zijn ingesteld én begeleiding nodig hebben bij sociale vaardigheden zoals zelfvertrouwen, zelfstandigheid, omgangsvormen en samenwerken. Sommige van de geïnterviewde scholen hebben ook een speciale voorziening voor kinderen met gedragsproblematiek zoals een reboundvoorziening¹.

Volgens het merendeel van de geïnterviewde praktijkscholen (n=8) heeft in principe iedere leerling wel een of meerdere beperkingen vanwege het lage IQ en de leerachterstanden. Bijna alle leerlingen zijn zwak begaafd (IQ van 70-85) of hebben een lichte verstandelijke beperking (IQ lager dan 70). Daarbij doet zich vaak nog aanvul-

¹ Een reboundvoorziening is een onderwijs- en hulpverleningsvoorziening voor de tijdelijke opvang van kinderen/jongeren die in het reguliere onderwijs structureel normoverschrijdend gedrag vertonen. Het is de bedoeling dat de leerling na enkele maanden weer deelneemt aan het reguliere onderwijs.

lende problematiek voor zoals ADHD, dyslexie, ASS en opvoedingsproblemen. Verder gaat het regelmatig om een kwetsbare groep leerlingen die beperkingen ervaart omdat de thuissituatie niet in orde is. Lichamelijke handicaps komen niet veel voor. Omdat lichamelijke handicaps zo weinig voorkomen wordt er volgens de respondenten geen beleid gevoerd ten aanzien van de toegankelijkheid van leerlingen met een fysieke beperking of handicap. Voor deze leerlingen worden voorzieningen gerealiseerd als de situatie daar om vraagt. Het schoolsysteem is wel ingericht op leerlingen met een niet-lichamelijke handicap omdat bijna iedere leerling wel een dergelijke beperking kent. Toch worden zij niet als zodanig benoemd, erkend of opgenomen in het beleid. Het vormt in principe een integraal onderdeel van het beleid én het onderwijssysteem: praktijkgericht, kleine klassen (circa 14), structuur bieden en het onderwijs wordt afgestemd op niveau van het kind (onderwijs-op-maat).

Ondanks het feit dat het praktijkonderwijs ingericht is voor leerlingen met een niet-lichamelijke functiebeperking, geeft nagenoeg iedereen aan dat er grenzen zijn aan de toegankelijkheid van het praktijkonderwijs. In enkele gevallen komt het voor dat een leerling wordt geweigerd die wél voldoet aan de criteria, omdat de aanvullende problematiek zodanig is dat de school dit niet aankan of omdat de school niet in kan staan voor de (emotionele) veiligheid van een kind. *‘Een lief aardig kindje met het syndroom van Down wordt helemaal afgemaakt door de medeleerlingen. Het is toch een harde school in een achterstandwijk’*. Daar staat tegenover dat bijna iedere school ook heeft aangegeven dat zij de criteria wel eens breder interpreteren. *‘Soms worden kinderen met een hoger IQ toegelaten omdat zij beter gedijen in het praktijkonderwijs dan in het regulier onderwijs’*. Dit gebeurt als de school de situatie aankan en de benodigde ondersteuning en aanpassingen kan bieden.

Op welke wijze de scholen de criteria smaller dan wel breder interpreteren, verschilt per onderwijsinstelling. Het gaat hierbij met name om leerlingen met ernstige gedragsproblematiek en kinderen met syndroom van Down; in mindere mate om fysieke handicaps. De ene school weigert bijvoorbeeld pertinent leerlingen met Downsyndroom, een andere school zou het wel willen maar voorziet dat het kind gepest en getreiterd gaat worden en weer een ander heeft wel een leerling met Downsyndroom aangenomen. De interpretatie van de criteria om een gehandicapt kind al dan niet toe te laten is sterk afhankelijk van de visie van de school. Iedereen geeft aan *‘er alles aan te doen om de leerling toe te laten en te behouden’*. Uit de interviews blijkt dat scholen met een christelijke achtergrond toch meer genegen zijn om de grenzen van het praktijkonderwijs op te rekken dan andere scholen. Zij zijn eerder bereid een leerling toe te laten of om speciale voorzieningen te creëren voor bepaalde doelgroepen zoals leerlingen met ernstige gedragsproblematiek.

3.2 Middelbaar beroepsonderwijs

Het MBO biedt middelbaar beroepsonderwijs aan leerlingen afkomstig van het voortgezet onderwijs en volwasseneneducatie. Het onderwijs vindt plaats in regionale opleidingscentra (ROC), agrarische opleidingscentra (AOC) en vakscholen.

De doelgroep van leerlingen met een handicap of chronische ziekte is, volgens de betrokken scholen (n=7), heel divers binnen het MBO. Het zou veelal gaan om functiebeperkingen zoals dyslexie, gedragsproblemen, ADHD, ASS en psychiatrische problemen. Enkele medewerkers signaleren een toename van het aantal leerlingen met psychiatrische en/of gedragsproblematiek. *‘Alles heeft nu een naam en veel leerlingen komen al met een dossier op school’*. Lichamelijke handicaps en/of chronische ziekten komen minder frequent maar nog wel regelmatig voor. Het gaat dan om onder andere chronische vermoeidheid, auditieve en/of visuele beperkingen, rolstoelgebonden zijn en epilepsie.

In het algemeen is de doelstelling van de MBO-scholen gericht op het iedereen opleiden tot minimaal een startkwalificatie. Men doet er – volgens eigen zeggen - alles aan om te voorkomen dat leerlingen uitvallen en hun opleiding niet afronden. Dit is ingegeven door een bepaalde mate van maatschappelijke betrokkenheid. *‘Als een leerling niet slaagt, dan is hij/zij min of meer verloren voor de arbeidsmarkt en/of maatschappij’*. Dat scholen zich optimaal inspannen om de leerling binnen boord te houden uit zich onder meer in hun visie: *‘de deelnemer staat centraal’* of *‘allen die zich aanmelden zijn onze zorg’*. Zij hebben dan ook diverse mogelijkheden gecreëerd om ervoor te zorgen dat leerlingen de opleidingen afronden. Dit geldt zowel voor deelnemers met als zonder een handicap of chronische ziekte.

Volgens het merendeel van de geïnterviewde scholen is er beleidsmatig echter niets vastgelegd of is het onbekend of er concrete beleidsplannen zijn opgesteld ten aanzien van de toegankelijkheid van het onderwijs voor gehandicapten en chronisch zieken. Deze groep leerlingen vormt geen specifieke beleidsspeerpunt. *‘Hooguit is ergens opgenomen dat leerlingen met een handicap of beperking in aanmerking komen voor aanpassingen’*. Eén school heeft aangegeven bezig te zijn met het formuleren van prestatie-indicatoren ten aanzien van aantal aanmeldingen en afwijzingen, aantal uitvallers en doelgroepenbeleid. Het is de bedoeling dat de opleidingen in de toekomst worden afgerekend op deze prestatie-indicatoren. Alleen wordt in dit beleid de doelgroep van leerlingen met een functiebeperking niet expliciet benoemd. Men spreekt van *‘specifieke doelgroepen’*. Eén andere school heeft in haar beleid wel expliciet leerlingen met een handicap of chronische ziekte als doelgroep benoemd.

Hoewel het onderwijssysteem van MBO-scholen gericht zou zijn op het toegankelijk maken van het beroepsonderwijs voor alle leerlingen, inclusief degenen met een functiebeperking, zijn nagenoeg alle geïnterviewde scholen wel van mening dat hier

grenzen aan zijn verbonden. Een belangrijk aspect van de toegankelijkheid van het middelbaar beroepsonderwijs wordt gevormd door het feit dat het MBO opleidt tot een specifiek beroep. Iemand moet uiteindelijk wel in staat zijn om in dat beroep werkzaam te zijn; ook een leerling met een handicap of chronische ziekte. Scholen hebben diverse mogelijkheden tot hun beschikking om ervoor te zorgen dat iemand de opleiding kan volgen via bijvoorbeeld een aangepast lesrooster, extra begeleiding en een aangepaste stageplaats (beroepspraktijkvorming), maar in sommige gevallen is – naar eigen zeggen - de problematiek te groot om te kunnen functioneren op de arbeidsmarkt. *‘Bijvoorbeeld iemand met Asperger heeft veel structuur nodig en heeft een sociaal emotionele achterstand. Zo’n leerling kan prima zelfstandig werken aan bepaalde taken. Het loopt echter mis bij projectmatig en/of in groepsverband werken. Een werkgever verlangt wel dat iemand kan samenwerken’*. Vaak lopen leerlingen tegen de lamp tijdens de beroepspraktijkvorming.

De wijze waarop scholen omgaan met de grenzen van het middelbaar beroepsonderwijs verschilt per onderwijsinstelling. De meer algemene en grotere opleidingscentra hebben de mogelijkheid om leerlingen te laten switchen tussen opleidingen. Zij weigeren dan weliswaar niet de leerling, maar plaatsen deze – in overleg met de leerling - in een andere dan de oorspronkelijk gewenste opleiding. Deze mogelijkheid hebben kleinere scholen, die opleiden tot een beperkt aantal specifieke beroepen zoals vakscholen, veelal niet. Dit betekent dat zij vaker een leerling niet toelaten vanwege zijn/haar beperking. Daar staat tegenover dat bij een kleinere onderwijsinstelling aanpassingen makkelijker te regelen zijn omdat de lijnen kort zijn en het contact met de leerlingen persoonlijker. *‘Een leerling glipt niet snel door de mazen. Je kent ze immers allemaal’*.

3.3 Hoger onderwijs

Onder het hoger onderwijs wordt het hoger beroepsonderwijs en het universitair onderwijs verstaan. De doelgroep van gehandicapte of chronisch zieke studenten bestaat voornamelijk uit dyslectici. Psychische problemen komen ook regelmatig voor; net als lichamelijke beperkingen zoals chronische vermoeidheid, RSI, rolstoelgebonden zijn en visuele of auditieve beperkingen.

Volgens het merendeel van de geïnterviewde onderwijsinstellingen (n=5) wordt er op beleidsniveau specifiek aandacht besteed aan de toegankelijkheid van het onderwijs voor studenten met een handicap of chronische ziekte. Eén school heeft aangegeven dat er geen specifiek beleid is. Dit betreft een kleine onderwijsinstelling. Volgens een medewerker van deze school is het niet een bewuste keuze geweest om geen beleid te formeren. Impliciet is de aanname dat een handicap of chronische ziekte bij voorbaat geen belemmering mag zijn om iemand aan te nemen.

Volgens de overige (middel)grote scholen voor hoger onderwijs (n=4) wordt het beleid ten aanzien van studenten met een handicap of chronische ziekte op centraal niveau ontwikkeld. Zo is er veelal een beleidsnotitie opgesteld en goedgekeurd door het centraal bestuur over de wijze waarop het 'studeren met een functiebeperking' binnen de hogeschool c.q. universiteit gestalte moet krijgen. In deze notitie wordt onder andere de visie van de onderwijsinstelling beschreven. Dit gebeurt veelal in algemene termen zoals het bieden van gelijke kansen en het creëren van een onderwijsklimaat dat structureel en/of specifieke aandacht en ondersteuning biedt aan studenten met een handicap of chronische ziekte. Andere kernwoorden zijn: veiligheid, communicatie, maatwerk, klantgericht, flexibel onderwijsprogramma en vertrouwen. Ook worden er speer- of actiepunten geformuleerd.

Het concretiseren van het beleid en het uitwerken van de beschreven aandachtspunten vindt plaats in werk- of klankbordgroepen. In zo'n projectgroep zitten vaak alle functionarissen/partijen die een rol spelen bij de toegankelijkheid van de school voor gehandicapten en chronisch zieken. Dit zijn onder meer studentendecanen, studieloopbaanbegeleiders, de afdeling studentenzaken, de facilitaire afdeling, maar ook studenten met een functiebeperking zelf. Veelal worden de aandachtspunten in projectvorm verder uitgewerkt.

Hoewel meer algemene, richtinggevende en randvoorwaardelijk zaken worden ingevuld op centraal niveau, behoort de concrete uitvoering van beleid en het waarborgen van de toegankelijkheid tot de verantwoordelijkheid van de faculteiten of opleidingen zelf. Deze verantwoordelijkheid is veelal toebedeeld aan de examencommissie. Dit vindt zijn grondslag in de Wet op het Hoger onderwijs en het Wetenschappelijk onderzoek (WHW). Deze wet stelt onder andere dat iedere onderwijsinstelling er voor dient te zorgen dat lichamelijk en zintuiglijk gehandicapte studenten redelijkerwijs tentamens kunnen afleggen. Deze bepaling is door de verschillende faculteiten en opleidingen opgenomen in hun Onderwijs en Examenregeling (OER). Daarin staat veelal dat studenten de gelegenheid krijgen om tentamens af te leggen die zijn aangepast aan hun individuele handicap en dat de examencommissie hierover een besluit neemt.

De fase waarin de beleidsontwikkeling zich bevindt, verschilt sterk tussen de geïnterviewde onderwijsinstellingen. Twee onderwijsinstellingen zijn al langer actief bezig met het ontwikkelen van een specifiek beleid ten aanzien van de toegankelijkheid van het onderwijs voor studenten met een handicap of chronische ziekte. Zij hebben dit beleid ook al uitgewerkt in een activiteitplan of projecten. *'Per studiejaar wordt een plan van aanpak opgesteld om belemmeringen weg te nemen. Ieder jaar wordt dit plan geëvalueerd en opnieuw opgesteld'*. De twee andere onderwijsinstellingen hebben recent een beleidsnotitie geformuleerd. Zij moeten nog nader invulling gaan geven aan de beleidsnotitie. *'Het zijn tot nu toe alleen nog maar mooie woorden. Termijn, doelen, acties en financiën moeten nu worden ingevuld'*

Een belangrijke impuls voor de betreffende hogescholen en universiteiten om zich bezig te (gaan) houden met het optimaliseren van de toegankelijkheid van het onderwijs vormen de stimuleringsgelden die vanuit de overheid beschikbaar zijn gesteld voor projecten die belemmeringen moeten wegnemen voor studenten met een functiebeperking. Scholen hebben hiervoor een projectaanvraag ingediend. Projecten zijn onder meer gericht op: opstellen van protocollen en procedures, bevorderen integrale beleidsvoering, deskundigheidsbevordering medewerkers, communicatie en voorlichting, en wat concreter, het vormgeven van een dyslexieproject.

De geïnterviewde personen binnen het hoger onderwijs brengen veel minder vaak de grenzen aan de toegankelijkheid van het onderwijs naar voren dan binnen het praktijkonderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs. In het praktijkonderwijs en het MBO werd vaak aangegeven dat de betreffende school de ‘problematiek’ aan moest kunnen en/of dat de leerling met een functiebeperking in staat moest zijn om uiteindelijk in het betreffende beroep te kunnen functioneren. Dit laatste aspect speelt eigenlijk alleen in het HBO en dan nog in mindere mate. *‘Je kunt niet tot in het oneindige ondersteuning bieden. Het kan zijn dat iemand met dyslexie prima overweg kan met kinderen. Maar daardoor wel over onvoldoende schriftelijke vaardigheden beschikt om les te geven aan een klas’.*

Wel geven enkele medewerkers aan dat zij enige mate van zelfstandigheid verwachten van studenten met een handicap of chronische ziekte. Studenten met een functiebeperking moeten wel in staat zijn om zelf het initiatief te nemen in het regelen van de benodigde ondersteuning. Daarnaast worden zij opgeleid tot zelfstandig functionerende beroepsbeoefenaars. Dat kan nog wel eens een spanningsveld opleveren met de sturing en ondersteuning die nodig is bij mensen met ASS.

3 Oriëntatie en toelating

De toegankelijkheid van het beroepsonderwijs begint al bij de voorlichting en het toelaten van leerlingen/studenten met een handicap of chronische ziekte tot een opleiding. In dit hoofdstuk gaan we dan ook in op de informatievoorziening van scholen aan gehandicapte leerlingen/studenten, de wijze waarop men zich oriënteert op een opleiding en het aannamebeleid van onderwijsinstellingen.

3.1 Voorlichting

De voorlichting van beroepsonderwijsinstellingen over de mogelijkheden die zij bieden aan leerlingen/studenten met een handicap of chronische ziekte is veelal schriftelijk en reactief van aard. De meeste scholen organiseren voorlichtingsdagen, open dagen en/of meeloopdagen. Deze dagen gelden voor iedereen. Er worden geen bijeenkomsten georganiseerd speciaal voor gehandicapten of chronisch zieken. De (middel)grote scholen hebben op dergelijke dagen wel een kraam staan waar leerlingen/studenten informatie kunnen krijgen over het studeren met een functiebeperking aan de betreffende onderwijsinstelling. Bij anderen ontbreken dergelijke informatievoorzieningen.

Daarnaast voorziet het merendeel van de onderwijsinstellingen – met uitzondering van het praktijkonderwijs - nog in schriftelijk voorlichtingsmateriaal zoals brochures, folders, studiegidsen en een website met specifieke informatie over het studeren met een functiebeperking. Bij de ene school is deze informatie makkelijk toegankelijk via het internet en vrij uitgebreid. Bij een andere school is deze informatie slecht te vinden en miniem van aard.

Verder geven alle scholen aan dat zij altijd bereid zijn om (aanvullend) mondelinge informatie te verschaffen aan geïnteresseerde leerlingen/studenten over de wijze waarop men de toegankelijkheid probeert te waarborgen. Als een school beschikt over een service- of expertisecentrum, steunpunt Handicap en Studie, decanaat of een andere dergelijke voorziening kunnen gehandicapten of chronisch zieken daar terecht voor aanvullende informatie; anders bij iemand van de opleiding zelf.

De geïnterviewde leerlingen/studenten plaatsen nogal wat kanttekeningen bij de voorlichting van onderwijsinstellingen over het studeren met een functiebeperking in het beroepsonderwijs. In het praktijkonderwijs zou geen informatiemateriaal voorhanden

zijn. Daar kunnen ouders en leerlingen alleen via gesprekken met de school achterhalen wat de mogelijkheden zijn.

In het MBO en hoger onderwijs is veelal wel schriftelijk materiaal aanwezig, maar dit is, volgens enkele leerlingen/studenten, in het algemeen onduidelijk en te beperkt. *'Het is niet helder wat scholen doen'*. Daarnaast worden leerlingen/studenten niet actief benaderd of ondersteund in hun zoektocht naar informatie. Men moet zelf op zoek gaan naar de juiste persoon of instantie. *'De school leverde niet echt informatie aan en ik vond ze afwachtend en onvoorbereid'*, aldus een student.

3.2 Oriëntatie

Bij de oriëntatie op een school of een opleiding en de uiteindelijke keuze kan een onderscheid worden gemaakt in het praktijkonderwijs én het MBO en hoger onderwijs. Dit komt toch doordat het praktijkonderwijs een vorm van voortgezet onderwijs is waarbij de leerlingen wat jonger zijn. Het MBO en HO zijn vervolgoopleidingen met een wat oudere populatie.

In het praktijkonderwijs bepalen met name de ouders de keuze van de school. We hebben met ouders gesproken van een kind met een verstandelijke beperking en ouders van een kind met een ernstige lichamelijke beperking. Beiden vallen in principe niet binnen de criteria van het praktijkonderwijs. Dat ouders toch voor het praktijkonderwijs hebben gekozen, is ingegeven door de wens om hun kind te laten integreren in de maatschappij. Zij vinden het belangrijk dat hun kind naar een 'gewone' school gaat en niet naar het speciaal onderwijs. Hun keuze is veelal ingegeven door de bereidwilligheid van de huidige school om het kind aan te nemen. De ervaring is dat niet iedere school daartoe bereid is. *'Scholen zijn huiverig om een kind met handicap toe te laten'*.

In het MBO en hoger onderwijs maken leerlingen/studenten in het algemeen zelf de keuze voor een opleiding dan wel onderwijsinstelling. Het blijkt dat zij zich hierbij deels laten leiden door hun beperking. Bij de meeste van de geïnterviewde leerlingen/studenten heeft de handicap of chronische ziekte – naar eigen zeggen - geen rol gespeeld bij de keuze voor de opleiding of onderwijsinstelling. Zij hebben de keuze gemaakt omdat de opleiding aansloot bij persoonlijke interesse en/of de school dichtbij was. Deze leerlingen/studenten hebben zich ook niet breder georiënteerd. Zij zijn van te voren vaak niet nagaan welke mogelijkheden of voorzieningen de huidige en/of andere onderwijsinstellingen bieden. Het gaat hierbij om enkele dyslectici, een leerling met een groeistoornis en een student in een rolstoel.

Andere leerlingen/studenten gaven wel aan dat hun functiebeperking van invloed is geweest op hun studiekeuze. Hun handicap omvat reuma, ASS en rolstoelgebonden zijn. Er is dan gekozen voor een meer praktische dan een theoretische opleiding, voor

een minder fysiek zware opleiding en/of een opleiding die te volgen was voor rolstoelgebruikers. Doorgaans hebben deze leerlingen/studenten zich wel georiënteerd bij meerdere onderwijsinstellingen. Dat zij uiteindelijk toch voor de huidige onderwijsinstelling hebben gekozen, komt doordat zij het idee hebben dat de ondersteuning beter is, de opleiding rolstoeltoegankelijk is, de school goed aangeschreven staat en/of een gunstige ligging heeft.

3.3 Aannamebeleid

3.3.1 Aanmeldingsprocedures

Na de oriëntatie op welke beroepsopleiding men wil volgen en waar, vindt de aanmelding en feitelijke toelating van aankomende leerlingen/studenten met een handicap of chronische ziekte plaats. Deze procedure verschilt per onderwijstype.

Voor het kunnen volgen van praktijkonderwijs dient een leerling geïndiceerd te zijn. Een Regionale VerwijzingsCommissie (RVC) bepaalt in principe of iemand aan de criteria voldoet en of deze persoon dus praktijkonderwijs mag volgen. Naast de formele indicatiestelling door de RVC verrichten alle geïnterviewde praktijkscholen (n=8) zelf nog aanvullend een intake of toelatingsprocedure met iedereen die zich aanmeldt. Ongeacht of er nu sprake is van bijkomende problematiek of een functiebeperking. In een gesprek, soms meerdere, met de ouders en de leerling trachten de scholen een beeld te krijgen van de leerling, zijn/haar mogelijkheden en diens eventuele hulpvraag. Hiervoor kan ook gebruik worden gemaakt van onderzoeken door professionals zoals een orthopedagoog, een schoolarts en het maatschappelijk werk én de informatie van de toeleverende scholen. Grote vraag bij de aanmelding en toelating is wat de school op korte termijn kan bieden aan de leerling en of dat voldoende is. *‘Kunnen wij voorzien in de benodigde extra begeleiding en ondersteuning, en kunnen we bij een lichamelijke beperking de benodigde aanpassingen treffen?’*. Eventueel wordt nog bekeken of er een indicatie is of afgegeven kan worden voor leerlinggebonden financiering².

In het middelbaar beroepsonderwijs vindt er bij de zeven geïnterviewde onderwijsinstellingen eveneens een intake plaats met iedereen die zich aanmeldt. Of iemand nu wel of geen handicap of chronische ziekte heeft. Meestal wordt op het aanmeldingsformulier gevraagd of er sprake is van een functiebeperking die van invloed kan zijn op het volgen van de opleiding. Het is aan de student om dit naar waarheid in te vullen. Als een student een handicap of chronische ziekte heeft, wordt in de intake aan-

² Leerlinggebonden financiering ofwel de Rugzak is bedoeld voor leerlingen met een beperking die extra voorzieningen nodig hebben om deel te kunnen nemen aan het reguliere onderwijs.

dacht besteed aan de aard van de functiebeperking, de mogelijkheden van de leerling en wat nodig is aan extra ondersteuning en aanpassingen. Om een beter beeld te krijgen van de functiebeperking en de gevolgen hiervan, neemt de ene school ook nog contact op met de toeleverende school. Een andere school verricht een verlengde intake en bij complexe hulpvragen kan contact worden opgenomen met de senior beleidsmedewerker gehandicapten. Het probleem dat MBO-scholen ervaren is dat niet iedereen met een handicap of chronische ziekte in kaart te brengen is. *‘Als een deelnemer zijn/haar functiebeperking niet meldt dan houdt het op. We kunnen wel doorvragen, maar het is aan de deelnemer om het ons te vertellen of niet’.*

Van de onderwijsinstellingen binnen het hoger onderwijs (n=5) heeft één HBO-school aangegeven standaard een intake te verrichten bij iedereen die zich aanmeldt. Bij de andere scholen vindt alleen een gesprek plaats met de student als deze aangeeft een functiebeperking te hebben en hij/zij verwacht dat dit van invloed is op het studieverloop. Anders verloopt de aanmelding puur schriftelijk. Het initiatief ligt dus bij de gehandicapte of chronisch zieke student zelf. Deze wordt verzocht om in een vroegtijdig stadium contact op te nemen met de school voor een intake. De intake vindt dan idealiter plaats met een studentdecaan. Hierin wordt getracht een zo volledig mogelijk beeld te krijgen van de gevolgen van de handicap of chronische ziekte voor het volgen van de opleiding. Uit de interviews blijkt echter dat de aanmelding en de intake niet altijd via een decaan verlopen. Regelmatig nemen gehandicapten en chronisch zieken geen contact op met de school en maken zij op voorhand niet kenbaar dat zij een functiebeperking hebben. Daarnaast komt het ook regelmatig voor dat de opleiding zelf de toelating regelt zonder tussenkomst van de studentdecaan.

3.3.2 Weigeringen

Het komt voor dat een leerling/student met een handicap of chronische ziekte niet wordt toegelaten tot een opleiding. Dit is met name het geval binnen het praktijkonderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs. Om hoeveel leerlingen het gaat is onbekend. Volgens de scholen betreft het wel een duidelijke minderheid. Leerlingen worden – naar eigen zeggen – niet zozeer geweigerd om hun handicap of chronische ziekte op zich. Het gaat er veel meer om of de school de benodigde begeleiding kan bieden en de benodigde aanpassingen kan treffen. En of de opleiding geschikt is in die zin dat iemand het beroep later kan uitoefenen. *‘Iemand met autisme die graag in de horeca wil werken heeft geen schijn van kans. Deze kan echter wel naar behoren functioneren in de detailhandel of administratie’.* Dit heeft tot gevolg dat iemand niet wordt toegelaten tot de school of dat men in een andere opleiding wordt geplaatst dan waarvoor hij/zij zich heeft ingeschreven.

In de ogen van de verschillende praktijk- en MBO-scholen is er sprake van een zorgvuldige afweging. Twee onderwijsinstellingen hebben de mogelijkheid van een

proefperiode of –middag genoemd. Volgens enkele medewerkers is het van belang om tijdens de intake of toelatingsprocedure helderheid te scheppen over de eisen die een opleiding aan iemand stelt en of die misschien niet te zwaar zijn. Als er problemen of belemmeringen worden verwacht door de school dan wordt daarover gesproken met de aankomende leerling/student. Vaak besluiten zij dan zelf om een andere opleiding te zoeken. Scholen bieden ook ondersteuning bij het zoeken naar een andere opleiding en/of school.

In het HBO en het universitair onderwijs worden – naar eigen zeggen – in principe alle studenten die zich aanmelden toegelaten. Volgens het merendeel van de scholen hebben zij een toelatingsplicht als iemand voldoet aan de toelatingseisen. Dit betekent veelal dat iemand een bepaalde vooropleiding moet hebben gevolgd. Soms zijn er aanvullende eisen. Wel bestaat het idee bij sommige sleutelfiguren dat opleidingen zich makkelijk verschuilen achter de toelatingseisen. *‘Er wordt dan snel gezegd dat iemand niet voldoet aan de opleidingscriteria, terwijl eigenlijk iemand geweigerd wordt vanwege zijn/haar functiebeperking’*. Daarnaast hebben enkele medewerkers het vermoeden geuit dat studenten met een handicap of chronische ziekte weliswaar niet worden geweigerd, maar dat de opleiding niet erg genegen is om zich (optimaal) in te zetten waardoor studenten alsnog uitvallen. Of dat iemand een bindend negatief studieadvies krijgt. Het gaat hierbij echter om vermoedens die niet hard te maken zijn. Het is dan ook niet bekend hoe vaak en in welke mate dit voorkomt.

3.3.3 Ervaringen leerlingen/studenten met toelating

Volgens de ouders is de toelating van de leerlingen met een verstandelijke en ernstige fysieke handicap in het praktijkonderwijs redelijk moeizaam verlopen. De betreffende kinderen zijn een of meerdere keren geweigerd door een school. Ouders moeten min of meer ‘alle zeilen bijzetten’ om hun kind toegelaten te krijgen tot een reguliere school. Uiteindelijk zijn zij hier toch in geslaagd. Bij de ene school ging dat eenvoudiger dan bij de ander. Zo werd het kind met de lichamelijke beperkingen in eerste instantie geweigerd en heeft dit kind onderwijs op een lager niveau gevolgd dan geadviseerd werd: praktijkonderwijs in plaats van VMBO.

In het middelbaar beroepsonderwijs en het hoger onderwijs is naar de mening van de geïnterviewde leerlingen/studenten met een handicap of chronische ziekte de toelating doorgaans relatief eenvoudig verlopen. Het merendeel heeft bij aanmelding kenbaar gemaakt dat men een functiebeperking had. Dit vormde voor de betreffende school in het algemeen geen probleem. Wel werd bij een leerling geadviseerd een andere opleiding te gaan volgen. Dit advies is naar tevredenheid opgevolgd. Bij een ander zijn vooraf meerdere gesprekken gevoerd en bij weer een ander was de opleidingsmanager positief terwijl de decaan wat meer problemen zag.

4 Maatregelen en voorzieningen

In welke mate nemen onderwijsinstellingen concrete maatregelen en voorzieningen om de toegang tot het beroepsonderwijs voor leerlingen/studenten met een handicap of chronische ziekte te waarborgen? Deze vraag staat centraal in dit hoofdstuk. De eerste paragraaf gaat in op de begeleiding van en advisering aan leerlingen/studenten met een functiebeperking. Daarna behandelen we de praktische maatregelen die scholen treffen om ervoor te zorgen dat gehandicapte en chronisch zieken beroepsonderwijs kunnen volgen en afronden. In de laatste paragraaf worden nog enkele overige maatregelen beschreven.

4.1 Begeleiding en advisering

Om de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs te kunnen waarborgen voor alle leerlingen/studenten, hebben de onderwijsinstellingen een structuur opgezet die begeleiding en ondersteuning biedt aan leerlingen/studenten in het algemeen en bij problemen. Ook gehandicapten of chronisch zieken maken – net als ieder ander – gebruik van deze zogeheten zorgstructuur. De exacte invulling van de zorgstructuur en de mate waarin hier expliciet aandacht is voor leerlingen/studenten met een functiebeperking verschilt per type onderwijs, per onderwijsinstelling en kan zelfs binnen één school nog verschillen.

Het meest intensief is de zorgstructuur binnen het praktijkonderwijs. Leerlingen worden intensief begeleid. In feite komen de leerlingen hiervoor ook naar het praktijkonderwijs. Alle leerlingen ervaren op de een of andere manier beperkingen en zouden zonder extra begeleiding en ondersteuning niet een beroepsopleiding kunnen afronden. Centraal in de zorgstructuur staat de mentor. Dit is een docent die het aanspreekpunt vormt voor een klas of een groep leerlingen. De mentor voert regelmatig overleg met een leerling over zijn/haar vorderingen, onderhoudt intensieve contacten met de ouders en/of verzorgers en vormt de contactpersoon voor andere hulpverleners waaronder de ambulante begeleider in geval van leerlinggebonden financiering.

Verder beschikken alle geïnterviewde praktijkscholen (n=8) over een multidisciplinair ondersteuningsteam; veelal het ZorgAdviesTeam (ZAT) genoemd. Dit team komt eenmaal in de twee tot zes weken bijeen en bestaat veelal uit een orthopedagoog, de jeugdzorg, een leerplichtambtenaar, het school maatschappelijk werk, een schoolarts, een wijkagent en medewerkers van de school zelf zoals een zorgcoördina-

tor en/of adjunct directeur. In het ZAT worden de hulpvragen besproken van leerlingen, ouders, docenten en externe hulporganisaties. Het ZAT kan adviezen geven over hoe om te gaan met de leerling, het coördineren van hulpstromen en knelpunten. In het onderzoek zijn ook enkele praktijkscholen betrokken die onderdeel uitmaken van een scholengemeenschap. In die gevallen beschikt de hele scholengemeenschap over een ZAT. Voor de afdeling praktijkonderwijs is er dan een minder omvangrijke overlegstructuur geformeerd. Hierin worden dan wekelijks of tweewekelijks de voorkomende gevallen behandeld en wordt bekeken of het ZAT moet worden ingeschakeld. Daarnaast kunnen leerlingen en hun ouders/verzorgers – indien nodig – aanvullende begeleiding en ondersteuning ontvangen van enkele specifieke zorg- en dienstverleners zoals een (motorische) remedial teacher, orthopedagoog of maatschappelijk werker. Verder hebben enkele scholen aangegeven te werken met individuele handelings- of ontwikkelingsplannen.

In het MBO is de zorgstructuur minder intensief van aard dan in het praktijkonderwijs. Toch heeft deze nog wel een duidelijk ondersteunende functie. Ook in het MBO is er sprake van een eerste aanspreekpunt in de vorm van een mentor, trajectbegeleider of coach. Deze docent helpt leerlingen bij vragen of problemen. Voor het vervullen van het mentorschap krijgen docenten een vast aantal uren. Bij een school is dit naar eigen zeggen meer dan gemiddeld. De financiële middelen hiervoor worden vrijgemaakt door de theorielessen in de vorm van hoorcolleges te geven.

Als de ondersteuning van de mentor ontoereikend is, kan de leerling een beroep doen op of worden doorverwezen naar andere begeleider(s) binnen de onderwijsinstelling. De meeste scholen beschikken over een soort van service- c.q. expertisecentrum om uitval van leerlingen – met of zonder functiebeperking – zoveel mogelijk te voorkomen. Hierin zitten onder meer een psycholoog, een logopedist, een orthopedagoog, loopbaanbegeleiders en de cursussendienst. Enkele MBO-scholen hebben hierbinnen nog een specifieke helpdesk of steunpunt voor het studeren met een functiebeperking. Het servicecentrum c.q. steunpunt vormt een centrale stafdienst. Opleidingen kunnen hierop een beroep doen als een leerling om wat voor reden dan ook dreigt vast te lopen. Een dergelijk centrum beschikt over diverse middelen om de mogelijkheden van de leerling in kaart te brengen zoals IQ-testen, capaciteitstesten en beroepskeuzetesten. Daarnaast worden er allerlei cursussen aangeboden uiteenlopend van faalangst tot sociale vaardigheden. Verder heeft een dergelijk centrum de nodige kennis in huis omtrent het aanvragen van aanpassingen, relevante wet- en regelgeving en subsidie-mogelijkheden. Een enkele school heeft niet zo'n centrum en hier kan een leerling terugvallen op een individuele leerlingbegeleider. Deze persoon biedt ondersteuning en onderhoudt contacten met de leerling, eventueel de ouders/verzorgers en andere betrokken instanties.

Verder hebben sommige scholen nog andere voorzieningen of begeleiders waar een leerling naar doorverwezen kan worden zoals een coördinator dyslexie of het maat-

schappelijk werk. Een school heeft ook een multidisciplinair zorgadviesteam dat viermaal per jaar bijeen komt en bestaat uit onder meer het maatschappelijk werk, het consultatiebureau voor alcohol en drugs (CAD), de jeugdzorg, een leerplichtambtenaar en de zorgscoördinator van de school.

In het hoger onderwijs is de zorgstructuur het minst intensief en heeft deze met name een adviserende functie. De scholen gaan toch uit van enige mate van zelfredzaamheid en zelfstandigheid van de studenten. Het eerste aanspreekpunt voor een student vormt de studieloopbaanbegeleider of studieadviseur van de opleiding. Hier kan een student terecht met vragen en problemen ten aanzien van de voortgang van de studie. Deze persoon kan de student eventueel doorverwijzen naar een studentdecaan. Deze decaan is veelal verbonden aan een centrale afdeling (bijvoorbeeld afdeling studievoorzieningen of dienst studentenzaken). Een dergelijke afdeling is toegankelijk voor iedereen met persoonlijke problemen, studie(keuze) problemen en/of loopbaanoriëntatie. De afdeling bestaat veelal uit loopbaanadviseurs, studentpsychologen, studiekeuzeadviseurs en decanen. De studentdecaan vormt de aangewezen persoon voor gehandicapten en chronisch zieken. Deze kan informatie geven over wet- en regelgeving en de rechtspositie van de student met een handicap of chronische ziekte. Daarnaast adviseert hij/zij over de benodigde aanpassingen en voorzieningen. Eventueel is de decaan ook nog betrokken bij het formeren van het bindend studieadvies.

Verder beschikken sommige onderwijsinstellingen nog over aanvullende ondersteunende voorzieningen of zijn zij bezig deze op te zetten. Hierbij valt te denken aan buddy's voor gehandicapten en chronisch zieken, een dyslexieplatform of een expertisecentrum voor studenten met ASS.

4.2 Praktische maatregelen

4.2.1 Ad hoc, individueel en afhankelijk medewerking opleiding en docenten

Naast de begeleiding en advisering van leerlingen of studenten met een handicap treffen onderwijsinstellingen nog diverse – meer praktische – maatregelen of voorzieningen. Op de vraag wat scholen dan precies doen om er voor te zorgen dat leerlingen/studenten met een functiebeperking hun opleiding kunnen volgen en met succes kunnen afronden, antwoordt nagenoeg iedereen dat *'men er alles aan doet, maar dat er geen algemene maatregelen of voorzieningen zijn'*. In feite wordt alles individueel en op ad hoc basis bepaald, ingevuld en geregeld. Er kan volgens de scholen heel veel: aangepast lesrooster, extra begeleiding, mondelinge presentaties in plaats van schriftelijke werkstukken, spreiding van stages, aangepaste stageplaats, cursussen volgen, deelcertificaten halen, hulpmiddelen (speciale laptops, spraakherkenning-computer, aangepast meubilair) et cetera, maar het is allemaal maatwerk en toegesne-

den op de betreffende leerling/student. Dergelijke maatregelen worden pas getroffen als de praktijk daar om vraagt. *‘Er wordt altijd wel wat geregeld*, aldus een medewerker van een HBO-school.

Alleen ten aanzien van dyslexie zijn er in het algemeen wel standaardvoorzieningen voorhanden zoals het toekennen van extra tijd, uitstel van opdrachten, studiemateriaal in groter lettertype en/of met een grotere regelafstand en examens afleggen in een apart lokaal. Hoewel de leerlingen/studenten met dyslexie doorgaans de grootste groep gehandicapten en chronisch zieken vormen, is het regelen van de benodigde maatregelen redelijk *‘appeltje eitje’* volgens enkele medewerkers. Juist door het feit dat er voor hen wel een vaste procedure geldt wat betreft het aanvragen en toekennen van maatregelen, mits er een dyslexieverklaring kan worden overhandigd.

Naast het gegeven dat de benodigde aanpassingen en voorzieningen incidenteel en individueel worden geregeld, is een leerling/student met een handicap of chronische ziekte afhankelijk van de medewerking van zijn/haar opleiding en docenten. Bij de (middel)grote onderwijsinstellingen – ongeacht de aard van het onderwijs – wordt veelal alles voor een leerling/student met een functiebeperking binnen de opleidingen, faculteiten of afdelingen vormgegeven. Weliswaar is er een soort van tweedelijnsvoorziening die informeert en adviseert over aanpassingen voor leerlingen en studenten met een functiebeperking zoals een decanaat, steunpunt of een expertisecentrum. Uiteindelijk zijn de opleidingen zelf verantwoordelijk voor het treffen en uitvoeren van de (geadviseerde) maatregelen. Deze verantwoordelijkheid ligt veelal bij de examencommissie. Zij hebben dit vaak deels of geheel overgedragen aan de studieloopbaanbegeleiders of studieadviseurs. Iedere opleiding kan op zijn eigen manier omgaan met de uitvoering van de noodzakelijke aanpassingen en voorzieningen voor gehandicapten en chronisch zieken. Dit kan tot gevolg hebben dat de ene leerling/student wel een bepaalde aanpassing krijgt en een ander met een vergelijkbare functiebeperking niet.

Ook docenten spelen een belangrijke rol bij het uitvoeren van de maatregelen. Het volgen van (beroeps)onderwijs heeft primair betrekking op de interactie tussen een docent en een leerling/student. Docenten zijn juist degenen die tijdens de lessen of colleges rekening moeten houden met de functiebeperkingen van zijn/haar leerlingen/studenten. Een individuele docent behoort bijvoorbeeld het aangepaste studiemateriaal aan te leveren, de benodigde structuur te bieden en de leerling/student aan te kijken als deze bijvoorbeeld slechthorend is. De ene docent is daartoe meer genegen dan een ander.

4.2.2 Examenvoorzieningen

Voor wat betreft het afleggen van toetsen en examens hebben de meeste onderwijsinstellingen in hun onderwijs- en examenregeling een paragraaf opgenomen dat een

leerling/student met een functiebeperking een examenvoorziening kan aanvragen indien dat nodig is. De toekenning van een examenvoorziening wordt veelal besloten door de examencommissie van de betreffende opleiding en vormt in het algemeen weer individueel maatwerk. Alleen bij dyslexie is er sprake van enige standaardvoorzieningen.

Voorbeelden van examenvoorzieningen zijn onder andere thuis op bed examens afnemen, mondelinge examens in plaats van schriftelijke, examens inspreken op bandmateriaal, extra tijd toekennen, gebruik van hulpmiddelen zoals laptop en examens afnemen in een aparte ruimte.

4.2.3 Maatregelen fysieke toegankelijkheid

De fysieke toegankelijkheid is doorgaans gewaarborgd bij onderwijsinstellingen met relatief nieuwe schoolgebouw(en). Nieuwe gebouwen zijn veelal ingericht voor rolstoelgebruikers en beschikken over een invalidentoilet, een invalidenparkeerplaats, lift en zijn drempelloos. Een enkele school heeft een rustruimte gecreëerd. Sommigen hebben ringleiding in de collegezalen voor slechthorenden. Bij de oudere gebouwen vormt de toegankelijkheid vaak een probleem omdat er bijvoorbeeld geen lift is of dat er overal drempels zijn.

Ook hier geldt weer dat problemen in de fysieke toegankelijkheid worden aangepakt als deze zich in de praktijk daadwerkelijk voordoen. Zo is er voor een leerling met een ernstige fysieke handicap door een praktijkschool een invalidentoilet en een lift aangebracht. Ook is er een apart keukenblok geïnstalleerd met aangepast lesmateriaal voor het koken.

Drie onderwijsinstellingen hebben aangegeven dat zij structureel aandacht besteden aan het verbeteren van de fysieke toegankelijkheid van de school. Bij één school wordt de toegang jaarlijks beoordeeld aan de hand van een checklist. Bij een ander is er een driejarige beleidscyclus opgesteld voor het inventariseren en verbeteren van de fysieke toegankelijkheid van gebouwen en voorzieningen. De derde school heeft een toegankelijkheidsproject gehad waarbij de fysieke toegang is beoordeeld en verbeterd. De routes die toegankelijk moeten zijn voor rolstoelgebruikers worden regelmatig gecontroleerd.

4.2.4 Stagevoorzieningen

Wat de stages betreft, hebben de onderwijsinstellingen in het algemeen geen beleid of concrete afspraken gemaakt. Ook hier weer geldt dat per individu wordt bekeken wat er nodig is en tracht men een goede match te realiseren tussen de stageplaats en de leerling/student met handicap of chronische ziekte. *'Er is niets officieels afgesproken. Het is afhankelijk van het bedrijf of ze iemand willen of niet'*, aldus een MBO-

medewerker. Scholen proberen in een vroeg stadium contacten te leggen met bedrijven. Er wordt – met name in het praktijkonderwijs – flink geïnvesteerd in het realiseren en behouden van een goede verstandhouding met de stagebedrijven. Verantwoordelijk voor het realiseren van een stageplaats is veelal een stagecoördinator of stagebureau. Ook de leerlingen/studenten met een functiebeperking regelen regelmatig zelf een stageplaats. Probleem is wel dat het aantal bedrijven waar iemand geplaatst kan worden, beperkt kan zijn. Zo is een rolstoelgebonden student gebonden aan de regio en moet het bedrijf ook rolstoeltoegankelijk zijn. Aanpassingen die worden gemaakt zijn onder andere aangepast meubilair, langere stage met kortere dagen en mondelinge presentatie van eindverslag.

Enkele scholen hebben aangegeven dat zij in feite geen maatregelen treffen. Bij de ene school wordt het aan de leerling/student met handicap of chronische ziekte zelf overgelaten om de stageplaats op de hoogte te stellen van zijn/haar functiebeperking. Bij een andere school is men van mening dat een gehandicapte of chronische zieke op een vergelijkbare wijze moet kunnen functioneren als ‘normale’ collega’s: minimaal vier dagen in de week en in hetzelfde tempo. *‘Anders krijgt iemand toch geen baan in het bedrijfsleven’*, aldus een medewerker. Dit betekent dat er in principe geen aanpassingen genomen worden in de stages zoals een stageverlenging.

4.3 Overige maatregelen

Een andere belangrijke – meer algemene – maatregel die regelmatig wordt genoemd betreft de *deskundigheidsbevordering* van medewerkers middels trainingen, bijscholing en cursussen. Bij de ene school worden professionals uitgenodigd om informatie te geven aan docenten over specifieke aandoeningen; bijvoorbeeld van het doveninstituut over hoe om te gaan met slechthorenden. Bij de ander verzorgen decanen eenmaal per jaar professionele modules waarin een onderwerp wordt uitgediept en relevante casuïstiek wordt besproken. Weer een andere school heeft zogeheten ‘begeleidingswijzers’ ontwikkeld voor docenten over hoe om te gaan met autisme, visueel gehandicapten en dyslexie. Een wijzer voor ADHD is nog in ontwikkeling.

Verder voorziet in het praktijkonderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs de *leerlinggebonden financiering* in extra mogelijkheden voor onderwijskundige ondersteuning.

5 Oordeel en knelpunten toegankelijkheid

Dit hoofdstuk behandelt op de eerste plaats het oordeel van onderwijsinstellingen en leerlingen/studenten met een handicap of chronische ziekte over de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs. In hoeverre vinden zij het beroepsonderwijs toegankelijk voor gehandicapten en chronisch zieken. Daarna komen de knelpunten aan bod die men ervaart bij het waarborgen van die toegankelijkheid voor leerlingen/studenten met een functiebeperking.

5.1 Oordeel toegankelijkheid

Volgens de geïnterviewde leerlingen/studenten en medewerkers is het beroepsonderwijs voldoende toegankelijk voor mensen met een handicap of chronische ziekte. Het is niet optimaal, er worden meerdere kanttekeningen geplaatst door medewerkers en leerlingen/studenten, maar doorgaans is men wel positief over de wijze waarop de betreffende onderwijsinstelling er voor zorgt dat gehandicapten en chronisch zieken een opleiding kunnen volgen en afronden. Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat nagenoeg alle geïnterviewde leerlingen/studenten een of meerdere keren verwijzen naar negatieve ervaringen van henzelf of anderen. Iedereen kan wel een voorbeeld aandragen van zichzelf of een ander waaruit blijkt dat de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs voor gehandicapten of chronisch zieken te wensen over laat. Deze hebben dan veelal betrekking op een andere onderwijsinstelling en/of opleiding dan de huidige. Zo kreeg bijvoorbeeld een leerling/student met een functiebeperking op een eerdere opleiding onvoldoende ondersteuning waardoor deze persoon moest afhaken. Op de huidige opleiding is het wel beter geregeld.

Uit de gesprekken met de leerlingen/studenten blijkt dat zij doorgaans geen problemen hebben ervaren bij de toelating tot de huidige opleiding. Uitzondering hierop vormen de ervaringen van de ouders binnen het praktijkonderwijs. Zodra kinderen buiten de formele criteria vallen van het praktijkonderwijs en min of meer behoren tot het speciaal onderwijs, zijn reguliere scholen doorgaans terughoudend om dergelijke leerlingen toe te laten. Het gaat hierbij om kinderen met een verstandelijke beperking, ernstige fysieke handicaps en ernstige gedragsproblematiek. Scholen zouden niet de begeleiding en ondersteuning kunnen bieden die dergelijke kinderen nodig hebben. Ook in het overige beroepsonderwijs komt het voor dat leerlingen/studenten met een handicap of chronische ziekte niet worden toegelaten tot een bepaalde opleiding.

Hoewel het zicht op concrete aantallen ontbreekt, zou het – volgens de onderwijsinstellingen - gaan om uitzonderingen. Wel is er naar eigen zeggen altijd sprake van een zorgvuldige afweging en gebeurt dit in overleg met de leerling/student met een functiebeperking.

Verder zouden de onderwijsinstellingen in voldoende mate voorzien in praktische aanpassingen en voldoende begeleiding om de opleiding te kunnen doorlopen. Wel is het zo dat dit niet bij iedereen even soepel verloopt; er gaat wel eens wat mis. Zo moet de ene leerling/student steeds zelf opnieuw achter de benodigde voorzieningen aan, terwijl bij een ander een keer aanvragen voldoende is. Ook zijn er signalen dat niet iedere opleiding zich optimaal inspant voor leerlingen/studenten met een handicap of chronische ziekte. Hierdoor verschillen de ervaringen van gehandicapten of chronisch zieken van elkaar. Bij de ene leerling/student kan wel een uitzondering worden gemaakt ten aanzien van het studieadvies als hij/zij onvoldoende studiepunten heeft, terwijl een andere leerling/student geen extra kans krijgt. Of een leerling/student wordt vanwege zijn/haar fysieke beperkingen bijna van school gestuurd, terwijl er nog voldoende perspectief was op het kunnen uitoefenen van een baan die bij de opleiding past.

Wel geven studenten met een functiebeperking binnen het hoger onderwijs aan dat het ‘*zelfregel-onderwijs*’ is. Er wordt van gehandicapten en chronisch zieken toch grotendeels verwacht dat zij zelf actief zijn in het regelen van zaken en de benodigde ondersteuning. Voor studenten die minder zelfredzaam zijn is het hoger onderwijs dan ook minder toegankelijk. Hen ontbreekt het veelal aan een actieve houding waardoor zij de noodzakelijke aanpassingen niet toegekend krijgen.

5.2 Knelpunten

Ondanks het overwegend positieve oordeel over de toegankelijkheid van het beroeps- onderwijs voor gehandicapten en chronisch zieken, zijn er duidelijke knelpunten te onderscheiden.

5.2.1 Onvoldoende expertise

Naar de mening van verschillende sleutelfiguren en leerlingen/studenten is er onvoldoende expertise aanwezig bij docenten en andere medewerkers over de problematiek ten aanzien van het studeren met een functiebeperking. Op de eerste plaats bestaat er veel onbekendheid over de problemen die leerlingen/studenten met een handicap of chronische ziekte ervaren. Medewerkers en docenten hebben ook geen adequate beeldvorming van wat leerlingen/studenten met een functiebeperking aankunnen. Hierdoor worden gehandicapten en chronisch zieken veelal overvraagd. Volgens een

leerling zou meer kennis over de beperkingen tot meer begrip leiden. Daarnaast schiet de kennis tekort over welke mogelijkheden er zijn en welke regelingen men het beste kan treffen voor studenten/leerlingen.

Tot slot, weten docenten en medewerkers vaak niet hoe zij het beste om kunnen gaan met leerlingen/studenten met een handicap of chronische ziekte. *'Je moet maar net die docent treffen die verstand heeft van jouw functiebeperking'*. Hierbij is wel door enkele medewerkers aangegeven dat de aard van de functiebeperkingen is veranderd in de loop van de tijd. Steeds meer leerlingen/studenten ervaren complexe psychische dan wel gedragsmatige problemen en komen vaak al met een dossier naar de school. Hierdoor wordt er ook meer gevraagd van de docenten en medewerkers. Volgens een medewerker wordt het steeds moeilijker om competente docenten te vinden.

5.2.2 Terughoudendheid en afwijzende attitude

Naast het gegeven dat de aanwezige kennis veelal ontoereikend is, ontbreekt regelmatig de wil op beleidsniveau en bij individuele medewerkers om zich optimaal in te spannen en er ervoor te zorgen dat studenten/leerlingen met een functiebeperking de opleiding kunnen gaan volgen en afronden. Docenten vinden gehandicapten en chronisch zieken veelal lastig omdat zij toch extra tijd en energie kosten. Daarnaast komt het voor dat docenten leerlingen/studenten met een functiebeperking niet serieus nemen en hun niet geschikt vinden voor de opleiding. Er wordt dan getwijfeld aan hun competenties. Daar staat tegenover dat docenten aangeven dat leerlingen/studenten irreële verwachtingen hebben ten aanzien van de opleiding.

Soms is er ook op beleidsniveau sprake van een afwijzende houding. *'Sommige opleidingen nemen niet de verantwoordelijkheid op zich wat betreft hun maatschappelijke plicht voor leerlingen met een functiebeperking. Zo kan een opleiding bewust geen artikel opnemen in het examenreglement over verzuim vanwege een handicap'*. Een dergelijke houding bevordert de integratie van gehandicapten en chronisch zieken in het reguliere beroepsonderwijs totaal niet. Hiervoor is volgens een ouder een duidelijke cultuuromslag nodig bij scholen. *'Scholen moeten het niet als hinderlijk gaan zien om gehandicapte leerlingen toe te laten'*.

De negatieve attitude van docenten en andere medewerkers komt volgens enkele sleutelfiguren voort uit onwetendheid. *'Onbekend, maakt onbemind'*. Vaak is er sprake van een afwijzende houding omdat men niet weet wat te doen of omdat men de capaciteiten mist om datgene te bieden wat nodig is.

Een negatieve en/of afwijzende houding op beleidsniveau en bij medewerkers kan vergaande gevolgen hebben voor de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs voor gehandicapten en chronisch zieken. Op de eerste plaats is het heel frustrerend en vermoeiend voor leerlingen/studenten met een handicap of chronische ziekte om zich

iedere keer te moeten verantwoorden tegenover docenten. *‘Uitval is groot omdat het onderwijsklimaat niet optimaal is. Het werkt vaak demotiverend om jezelf continu te moeten verdedigen. Dit vormen verborgen elementen van toegankelijkheid’*, aldus een HBO-medewerker.

Verder bepaalt de attitude van het bestuur en medewerkers in grote mate de kansen die een leerling/student heeft om de opleiding succesvol af te ronden. Vooral in het praktijkonderwijs is enkele keren aangegeven dat de ‘reactie van de werkvloer bepalend is’. *‘Soms zijn er halsstarrige teamleden die zo iets hebben van daar ben ik niet voor. Men wil niet vanuit een bepaalde mate van koudwatervrees, onbegrip en gebrek aan een drive.’*

5.2.3 Onvoldoende uniformiteit

Onderwijsinstellingen zijn zelf verantwoordelijk voor de ontwikkeling en implementatie van een toegangsbeleid voor gehandicapten en chronisch zieken. Bij de middel(grote) scholen ligt deze verantwoordelijkheid veelal bij de opleidingen zelf. Volgens medewerkers doen zich tussen de diverse opleidingen binnen één onderwijsinstelling verschillen voor ten aanzien van de wijze waarop men de toegankelijkheid probeert te waarborgen. Er is veelal geen sprake zijn van uniformiteit en eenduidigheid tussen de opleidingen. *‘Er zijn duidelijke cultuurverschillen tussen de opleidingen. Iedereen gaat zelf het wiel uitvinden’*. Bij de ene opleiding beslist de examencommissie, bij de ander de studieadviseur en bij weer een andere studie regelt een individuele docent alles.

Daarnaast zijn er regelmatig geen of onvoldoende protocollen voorhanden ten aanzien van de intakeprocedure en begeleidingsprogramma’s van leerlingen/studenten met een handicap of chronische ziekte. De aanmelding en het begeleidingstraject is onvoldoende gestandaardiseerd. Ook voor het aanvragen van voorzieningen of aanpassingen gelden vaak geen standaardprocedures; een uitzondering hierop vormt de doelgroep van leerlingen/studenten met dyslexie.

Het gebrek aan uniformiteit kan tot gevolg hebben dat er binnen één onderwijsinstelling sprake is van willekeur omtrent de wijze waarop in het algemeen wordt omgegaan met gehandicapten en chronisch zieken én het toekennen van aanpassingen en voorzieningen aan individuele leerlingen/studenten met een functiebeperking.

5.2.4 Onvoldoende transparantie

Naast gebrek aan uniformiteit is het ook niet altijd duidelijk wie nu precies verantwoordelijk is voor de realisatie van praktische maatregelen voor leerlingen/studenten met een handicap of chronische ziekte. *‘Zo kan een decaan instemmen met een rustruimte voor de student. Maar daar gaat hij/zij helemaal niet over’*. Ook voor de leerlingen/studenten met een handicap of chronische ziekte is niet altijd duidelijk bij wie

ze terecht moeten voor aanpassingen: docenten, mentoren/studieloopbaanbegeleiders of toch decanen/ studieadviseurs. Door het gebrek aan transparantie lopen bepaalde zaken regelmatig niet volgens het afgesproken beleid dan wel procedures. Dit geldt met name voor de aanmelding c.q. intake en het aanvragen van aanpassingen.

Daarnaast is er veelal sprake van een spanningsveld tussen centraal en decentraal niveau. Enerzijds is veelal centraal bepaald dat de opleidingen de noodzakelijke aanpassingen en voorzieningen moeten treffen voor leerlingen/studenten met een handicap of chronische ziekte. Anderzijds zijn de opleidingen behoorlijk autonoom in de wijze waarop zij het toegangsbeleid vormgeven. Dit hoeft niet overeen te komen. Op centraal niveau ontbreekt het echter aan middelen om beleid of bepaalde zaken af te dwingen bij de opleidingen.

5.2.5 Extra tijdsinvestering

Een ander belangrijk knelpunt dat regelmatig is genoemd door de geïnterviewde scholen, is dat de begeleiding en ondersteuning van leerlingen/studenten met een functiebeperking meer tijd in beslag neemt dan een leerling zonder een handicap of chronische ziekte. Een hogere tijdsinvestering kost meer geld en zou veelal ten koste gaan van andere leerlingen/studenten. Het aantal uren dat een mentor toegewezen krijgt voor het mentorschap staat veelal vast. Dit betekent dat als de ene leerling meer tijd vraagt, een andere leerling dus minder tijd en aandacht kan krijgen. Het blijft volgens sommige medewerkers continu schipperen en manoeuvreren met de beschikbare tijd.

5.2.6 Financiële middelen ontoereikend

Volgens meerdere onderwijsinstellingen laten de financiële middelen te wensen over. Op de eerste plaats zou het beschikbare budget veelal niet toereikend zijn voor het treffen van aanpassingen en het aanschaffen van aangepast studiemateriaal. Ook het ontwikkelen van nieuwe leerwegen of alternatieven voor bepaalde doelgroepen is vaak te duur om te realiseren. Daarnaast zijn de middelen opgenomen in het lumpsum van een school. Vaak zou dat geld deels of geheel ergens anders aan worden besteed. Sommigen pleiten dan ook voor een aparte subsidiepot voor het financieren van aanpassingen. Hierdoor worden de financiële mogelijkheden zichtbaarder en zou ook meer maatwerk mogelijk zijn.

5.2.7 Informatievoorziening en voorlichting

De informatievoorziening en voorlichting over studeren met een functiebeperking wordt door met name leerlingen/studenten met een handicap of chronische ziekte als ontoereikend beschouwd. Informatie zou in onvoldoende mate aanwezig zijn en ook

niet altijd makkelijk te achterhalen. Het is ook niet altijd helder bij wie men terecht kan met vragen. *‘De decaan beschikt over onvoldoende informatie wat betreft de opleidingen en de studieloopbaanbegeleider weet onvoldoende over de beperkingen.’*

5.2.8 Omvang scholen

Kleinere scholen zouden beperkter zijn in hun middelen en mogelijkheden dan grotere scholen. Middelgrote of grote scholen (waaronder scholengemeenschappen) hebben vaak meer de gelegenheid om wat te schuiven met (lumpsum)bedragen en zo geld vrij te maken voor extra ondersteuning. Daarnaast hebben (middel)grote scholen meer mogelijkheden om te switchen tussen opleidingen en zo te voorkomen dat leerlingen/studenten met handicap of chronische ziekte uitvallen. Bij kleine scholen daarentegen is er meer aandacht voor de individuele leerling. Men kent elkaar. Dit werkt motiverend en leerlingen/studenten dreigen niet tussen de mazen door te slippen. Daarnaast zijn zaken wat eenvoudiger te regelen vanwege de ‘korte lijntjes’.

5.2.9 Leerlinggebonden financiering

De leerlinggebonden financiering speelt alleen in het praktijkonderwijs en de MBO-sector. Enkele sleutelfiguren hebben aangegeven dat de leerlinggebonden financiering weliswaar extra middelen met zich meebrengt voor onderwijskundige ondersteuning, maar deze zouden ontoereikend zijn in relatie tot de tijd die het kost. Scholen komen naar eigen zeggen niet uit met het extra budget. Daarnaast is de ambulante begeleiding veelal niet optimaal vormgegeven. De ambulante begeleider is afkomstig van het voortgezet onderwijs en is leerlinggebonden. Hierdoor zou de expertise over het beroepsonderwijs veelal onvoldoende zijn en hebben scholen te maken met meerdere ambulante begeleiders. *‘Elke 14 dagen komt er een ambulante begeleider langs om te praten. Sommige scholen hebben zeven verschillende begeleiders. Betekent wel dat een school minimaal 7 uur in de 14 dagen vrij moet maken’*. Daarnaast zou het aanvragen van leerlinggebonden financiering veel bureaucratie met zich meebrengen en duurt de aanvraagprocedure lang.

5.2.10 Werven van (aangepaste) stageplaatsen

Volgens sommige medewerkers is het lastig om een stage te realiseren voor studenten/leerlingen met een functiebeperking. Bedrijven zitten niet te wachten op een gehandicapte of chronisch zieke. Ook hier geldt: onbekend maakt onbemind. Daarnaast zouden extra faciliteiten binnen een normale werksetting lastig te regelen zijn. Op deze aspecten kunnen onderwijsinstellingen weinig invloed op uitoefenen.

5.2.11 Toegang gebouwen

De fysieke toegankelijkheid is niet overal optimaal. Oude gebouwen zijn veelal niet volledig ingericht op leerlingen/studenten met fysieke beperkingen. Daarnaast geldt dat aanpassingen aan gebouwen en voorzieningen meegenomen moeten worden in een begroting. Een dergelijke begroting wordt voor meerdere jaren opgesteld. Dit bemoeilijkt het doen van ad hoc aanpassingen.

5.2.12 Managementinformatie

Enkele sleutelfiguren hebben het belang aangestipt van adequate informatie voor het ontwikkelen en implementeren van toegangsbeleid. Helaas zouden onderwijsinstellingen over onvoldoende en onbetrouwbare informatie beschikken over de populatie gehandicapten en chronisch zieken binnen hun school. Veelal is onbekend hoeveel leerlingen nu precies een functiebeperking hebben, welke hulp en aanpassingen zij nodig hebben en welke problemen er zijn. Dit komt omdat monitoring en een verplichte registratie van enkele persoons- en begeleidingsgegevens belemmerd wordt door privacywetgeving. Daarnaast wil niet iedere gehandicapte of chronisch zieke kenbaar maken dat hij/zij een functiebeperking heeft.

5.2.13 Zorgvoorzieningen

Het praktijkonderwijs signaleert duidelijke hiaten in de jeugdzorg in het algemeen en in de onderwijsvoorzieningen die er zijn voor leerlingen met ernstige gedragsproblemen. Zo signaleren de praktijkscholen regelmatig dat de situatie thuis dreigt mis te gaan bij leerlingen en dat extra zorg en ondersteuning nodig is. Het kunnen verkrijgen van dergelijke hulp verloopt echter uiterst moeizaam en traag. Verder zou het speciaal onderwijs voor kinderen met ernstige gedragsproblematiek ontoereikend zijn. Deze kinderen zitten vaak op het praktijkonderwijs. Zij horen daar echter niet thuis, maar kunnen bij gebrek aan plaatsen niet of niet snel genoeg naar het speciaal onderwijs. *'Er zijn enorme wachtlijsten voor het speciaal onderwijs, in de tussentijd moeten wij de boel maar pappen en nathouden. Daarnaast zijn indicatiecommissies traag, log en onzorgvuldig.'*

6 Effectiviteit WGB H/CZ

Eind 2003 is de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte (WGB H/CZ) in werking getreden voor het beroepsonderwijs. De wet beoogt onder meer de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs te verhogen voor gehandicapten en chronisch zieken. Grote vraag is natuurlijk in hoeverre de WGB H/CZ effect heeft gehad in de onderwijspraktijk. In dit hoofdstuk gaan we dan ook in op de bekendheid van scholen met de WGB H/CZ, hun ervaringen met de wet en aandachtspunten naar aanleiding van de wet.

6.1 Bekendheid WGB H/CZ

In het algemeen zijn de onderwijsinstellingen wel op de hoogte van het bestaan van de wet. Kennis omtrent de inhoud van de wet is echter in beperkte mate aanwezig. Een duidelijke minderheid van de medewerkers geeft aan de inhoud van de wet te kennen. Vooral in het praktijkonderwijs is de bekendheid met de wet minimaal. Enkele scholen binnen het hoger en middelbaar beroepsonderwijs hebben aangegeven dat zij informatiemateriaal hebben gekregen van overkoepelende organisaties zoals Handicap + Studie en de MBO-raad. Veelal beperkt de bekendheid met de WGB H/CZ zich tot het management en breidt het zich niet uit naar docenten of andere medewerkers. Eén praktijkschool heeft naar eigen zeggen de wet besproken in het docententeam. Eén HBO-school heeft in een informatieklapper voor studieloopbaanbegeleiders informatie opgenomen over de WGB H/CZ.

Nagenoeg alle onderwijsinstellingen oordelen positief over de doelstelling van de WGB H/CZ. Op de eerste plaats vinden zij het van belang dat discriminatie wordt voorkomen en dat gehandicapten en chronisch zieken dezelfde rechten en plichten hebben als iedere andere leerling/student. Daarnaast biedt de wet meer mogelijkheden om de rechten en plichten van leerlingen/studenten met een functiebeperking te effectueren. Zo zou de wet naar opleidingen toe een stok achter de deur zijn. *‘Met de Wet op het Hoger onderwijs en Wetenschappelijk onderzoek (WHW) en de WGB H/CZ hebben scholen geen poot meer om op staan om iemand af te wijzen’*, aldus een HBO-medewerker.

Ondanks dit positieve oordeel plaatst het merendeel van de geïnterviewde scholen wel enkele kritische kanttekeningen bij de reikwijdte van de wet. Volgens de beroepsonderwijsinstellingen zijn er grenzen aan de toegankelijkheid van het beroeps-

onderwijs. Er dient een evenwicht te zijn tussen een grote mate van toegang en de eisen van de arbeidsmarkt. Leerlingen/studenten met een handicap of chronische ziekte dienen uiteindelijk wel een beroep te kunnen uitoefenen. Niet alle beroepen zijn zomaar geschikt voor gehandicapten en chronisch zieken. Daarnaast moet er een evenwicht zijn tussen meer integratie van leerlingen/studenten met een functiebeperking en de omvang en kosten van de aanpassingen die hiervoor nodig zijn. Naar de mening van enkele scholen is gelijke behandeling niet altijd mogelijk of wenselijk om na te streven. *‘Soms wordt een leerling/student in zo’n uitzonderingspositie gebracht dat van gelijke behandeling geen sprake meer is’*, aldus een MBO-medewerker. Daarbij komt dat de middelen die de onderwijsinstellingen ter beschikking hebben niet evenredig zijn aan de verantwoordelijkheden en plichten van een school. *‘We moeten iedereen toelaten en het maar zien te regelen, en dat moet ook nog budget neutraal’*.

6.2 Ervaringen met de WGB H/CZ

Op de vraag of men ervaringen heeft met de WGB H/CZ antwoordt nagenoeg iedereen dat zij die niet hebben. De meeste hebben naar aanleiding van de wet geen maatregelen of voorzieningen getroffen. Ook is het beleid niet zijn aangescherpt of bijgesteld. Volgens de meeste respondenten voldeed het bestaande beleid al aan de wet. Eén school heeft aangegeven dat door de komst van de WGB H/CZ nu in het examenreglement het recht op aanpassingen nadrukkelijk is opgenomen. Bij een andere school is naar eigen zeggen de fysieke toegankelijkheid verbeterd.

Als er veranderingen zijn doorgevoerd dan zijn deze veelal een gevolg van het beschikbaar komen van aanvullende financiële middelen en niet van de implementatie van de wet. Daarnaast wordt beleid ontwikkeld of worden maatregelen genomen omdat scholen geconfronteerd worden met een toenemende vraag naar specifieke voorzieningen voor gehandicapte leerlingen of studenten.

Verder zouden leerlingen/studenten met een handicap of chronische ziekte zich niet beroepen op de wet. Volgens het merendeel van de onderwijsinstellingen hebben zij geen klachten ontvangen van leerlingen/studenten met een functiebeperking. Een school heeft aangegeven dat er in het verleden een klacht is geweest, maar deze is toen niet ontvankelijk verklaard door de Commissie Gelijke Behandeling. Bij een andere school is een klacht binnengekomen omdat deze volgens een student niet de juiste maatregelen had genomen om ervoor te zorgen dat hij/zij kon worden toegelaten. De afwikkeling hiervan is niet bekend.

Dat gehandicapten en chronisch zieken hun recht op een gelijke behandeling zo weinig effectueren komt ook doordat de WGB H/CZ nagenoeg niet bekend is bij (aankomende) leerlingen/studenten met een functiebeperking.

6.3 Effectiviteit en verbeterpunten

In het algemeen menen de onderwijsinstellingen dat de WGB H/CZ de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs niet heeft vergroot. Hooguit heeft de wet het bewustzijn onder beleidsmedewerkers van onderwijsinstellingen vergroot. De toegankelijkheid van het beroepsonderwijs is in de afgelopen periode wel toegenomen maar dit is meer te wijten aan andere zaken dan de WGB H/CZ zoals de toename van het aantal leerlingen/studenten met een handicap of chronische ziekte, het beschikbaar stellen van subsidie- en stimuleringsgelden, de invoering van leerlinggebonden financiering en andere overheidsmaatregelen zoals het Passend Onderwijs in het voortgezet onderwijs³.

Volgens de geïnterviewde onderwijsinstellingen en leerlingen/studenten kan de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs met name verbeterd worden door:

- meer ruimte te creëren voor persoonlijke begeleiding en ondersteuning van leerlingen/studenten met een handicap of chronische ziekte. De begeleiding van gehandicapten en chronisch zieken neemt aanzienlijk wat tijd in beslag en dat is volgens medewerkers lastig te realiseren binnen de huidige budgetten en reguliere schoolsetting;
- meer geld beschikbaar te stellen voor het (projectmatig) aanpakken van knelpunten en het verbeteren van het toegangsbeleid;
- meer aandacht besteden aan opleidingseisen en het profiel van docenten en medewerkers;

6.4 Aandachtspunten

Verder signaleren de beroepsonderwijsinstellingen naar aanleiding van de WGB H/CZ enkele punten die de nodige aandacht behoeven. Deze worden hieronder kort toegelicht.

Grenzen aan de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs

Zoals al vaker ter sprake is gekomen vinden de onderwijsinstellingen dat de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs begrensd is. Op dit moment leiden scholen iemand op tot een bepaald beroep en dient deze persoon in staat te zijn dit beroep uit te kunnen oefenen. Vraag hierbij is of dat inderdaad het geval moet zijn. Kunnen scho-

³ De overheid streeft naar passend onderwijs voor iedere leerling! Om te voorkomen dat zorgleerlingen tussen wal en schip dreigen te vallen, krijgen scholen de verantwoordelijkheid om voor elke leerling een passend onderwijsarrangement samen te stellen. Er worden nieuwe regionale netwerken geformeerd bestaande uit alle reguliere scholen, de REC's en één indicatieorgaan. Ook wordt de jeugdzorg betrokken. Zie ook www.passendonderwijs.nl.

len niet iemand gewoon onderwijs aanbieden, ongeacht of deze persoon er überhaupt in kan werken? Dit betekent echter wel een heel andere manier van denken over de doelstelling van het beroepsonderwijs. Scholing staat dan in principe centraal en niet meer de toeleiding naar een baan of arbeid.

De discussie richt zich op de mate waarin het beroepsonderwijs toegankelijk moet zijn voor iedereen met een handicap of chronisch ziekten. Zijn er grenzen aan de toegang of niet? Zo nee, dan dient het beroepsonderwijs anders ingevuld te worden en dienen scholen meer middelen tot hun beschikking te krijgen om de opleidingen open te stellen voor iedereen met een functiebeperking. Als er wel grenzen zijn aan de toegankelijkheid dan zou het wenselijk zijn om daar meer duidelijkheid over te scheppen. De gronden op grond waarvan iemand mag worden geweigerd zijn niet (eenduidig) geformuleerd waardoor er sprake is van een bepaalde willekeur.

Vormgeving beroepsonderwijs

Een ander aandachtspunt dat enigszins gerelateerd is aan de discussie over de reikwijdte van de toegankelijkheid, vormt de wijze waarop het beroepsonderwijs op dit moment is ingevuld. Er zijn ontwikkelingen gaande – met name in het MBO – om het onderwijs meer competentiegericht in te vullen, maar het blijft toch hoofdzakelijk beroepsgericht. Men wordt opgeleid voor een beroep en niet voor een deelaspect van een beroep. Sommige respondenten geven aan dat het beroepsonderwijs wellicht naar een flexibel systeem moet waarbij verschillende uitstroomprofielen worden gecreëerd op basis van competenties. Een andere mogelijkheid is te werken met deelcertificaten. *‘Iemand met reuma kan bijvoorbeeld geen etaleur worden daarvoor is het beroep te zwaar. Hij/zij kan echter wel tafelpresentaties verzorgen voor fotografie’*. Of *‘Iemand is bijvoorbeeld wel geschikt om voor kleine klassen te staan, minder voor grote groepen.’* Dit roept wel de vraag op of een dergelijke onderwijssysteem haalbaar is en of de arbeidsmarkt en het bedrijfsleven zitten te wachten op dergelijke gespecialiseerde mensen.

Afbakening onderwijs en zorg

Diverse scholen hebben een voorbeeld gegeven ten aanzien van de afbakening tussen zorg en onderwijs. Het komt voor dat een leerling/student met een handicap of chronische ziekte zorg nodig heeft op school. Vraag is wie dat doet en hoe dat gefaciliteerd moet worden. In principe behoort het niet tot de onderwijstaken om iemand naar het toilet te brengen of te helpen bij de persoonlijke verzorging. In het verleden is er een uitspraak gedaan door de Commissie over slijm afzuigen. De school is toen in het gelijk gesteld. Scholen zijn niet verantwoordelijk voor het verrichten van zorgtaken. Het verlenen van zorg binnen scholen leidt echter tot problemen voor gehandicapten en chronisch zieken en scholen beschouwen het vaak ook als een inbreuk op de organisatie. Met als gevolg dat niemand de benodigde zorg verleent aan studen-

ten/leerlingen met een handicap of chronische ziekte en dat zij alsnog geen beroeps-
onderwijs kunnen volgen.

Verder zijn als aandachtspunten genoemd:

- *Digitale toegankelijkheid.* Opleidingen gaan steeds meer gebruik maken van ICT en over op digitaal onderwijs. Soms heeft dat voordelen voor leerlingen/studenten met een handicap. Regelmatig zou het echter tot meer problemen leiden, omdat niet iedereen een computer kan hanteren. Daarnaast gaat het veelal om standaardprogramma's waarbij individuele aanpassingen lastig of niet te realiseren zouden zijn.
- *Committent bedrijfsleven en beroepsonderwijs.* Volgens enkele respondenten is er nog een enorme slag te maken bij het bedrijfsleven wat betreft acceptatie van gehandicapten en chronisch zieken. Scholen kunnen mensen met een functiebeperking wel opleiden, maar het bedrijfsleven moet ze ook aannemen. Als dat niet het geval is, heeft het weinig zin om op te leiden tot een beroepsbeoefenaar, stellen meerdere onderwijsinstellingen.
- *Definitie handicap en chronische ziekte.* In de WGB H/CZ wordt geen definitie gegeven van wat nu precies wordt verstaan onder een handicap of chronische ziekte. Aan de ene kant is het zo dat niet iedereen met een beperking ook belemmeringen ervaart. Aan de andere kant zijn er ook leerlingen/studenten die weliswaar geen beperking hebben, maar die wel belemmeringen ervaren vanuit een bepaalde mate van kwetsbaarheid. Deze kwetsbaarheid heeft dan veelal betrekking op een zeer ongunstige thuissituatie (verslaving, criminaliteit, misbruik etc). Overigens komt de terminologie niet overeen met de onderwijspraktijk. Onderwijsinstellingen spreken niet van een handicap of chronische ziekte, maar van een functiebeperking.
- *Bekendheid wet.* Gehandicapten en chronisch zieken dienen zelf het initiatief te nemen om hun recht op gelijke behandeling af te dwingen en eventueel te effectueren. Hiervoor moeten zij dan wel voldoende geïnformeerd zijn over de WGB H/CZ en hun rechten en plichten. Dit blijkt nu niet het geval te zijn.

7 Samenvatting en conclusies

Dit hoofdstuk vormt een samenvatting van de belangrijkste resultaten van het onderzoek onder onderwijsinstellingen die beroepsonderwijs aanbieden. Inzicht wordt geboden in de wijze waarop scholen de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs trachten te waarborgen en welke knelpunten zich daarbij voordoen. Daarnaast worden enkele conclusies getrokken over de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs in het algemeen en de mate waarin de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte de toegankelijkheid heeft bevorderd. Ook worden enkele verbeter- en aandachtspunten aangedragen voor de Commissie Gelijke Behandeling en voor andere organisaties.

7.1 Onderzoeksvraag en –methode

De Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte (WGB H/CZ) is van toepassing op het beroepsonderwijs en op grond van deze wet mogen onderwijsinstellingen geen onderscheid maken tussen leerlingen/studenten met en zonder een handicap of chronische ziekte. Er is echter geen inzicht in de effectiviteit van deze wet die eind 2003 is ingevoerd. Om na te gaan in hoeverre de WGB H/CZ de toegang tot het beroepsonderwijs voor gehandicapten en chronisch zieken heeft bevorderd, zijn er gesprekken gevoerd met verschillende onderwijsinstellingen die beroepsonderwijs aanbieden. Doel was allereerst om de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs inzichtelijk te maken. Daarnaast was het de bedoeling de wet zelf onder de aandacht te brengen bij beroepsonderwijsinstellingen en aandacht- c.q. actiepunten te formuleren voor de Commissie.

De effectiviteit van de WGB H/CZ onder beroepsonderwijsinstellingen heeft – naar onze mening – aan de ene kant te maken met de mate waarin scholen de WGB H/CZ daadwerkelijk hebben vormgegeven door middel van beleid en voorzieningen. Aan de andere kant betreft het de uitwerking van dat beleid in de praktijk en de resultaten hiervan. Centrale vraagstelling van het onderzoek is dan ook: *Op welke wijze en in welke mate waarborgen onderwijsinstellingen de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs voor gehandicapten en chronisch zieken?*

Om deze vraag te kunnen beantwoorden zijn er semi-gestructureerde interviews gevoerd met sleutelfiguren van verschillende onderwijsinstellingen die beroepsonderwijs aanbieden. Er zijn in totaal 20 beroepsonderwijsinstellingen betrokken in het onderzoek: 8 praktijkscholen, 7 MBO-scholen, 3 HBO-scholen en 2 universiteiten. We hebben 29 personen gesproken, voornamelijk telefonisch. Dit waren (afde-

lings)directeuren, (zorg)coördinatoren, beleidsmedewerkers, medewerkers Steunpunt Studie en Handicap, leerlingbegeleiders en decanen.

Daarnaast zijn er casestudies verricht bij 8 van de 20 betrokken beroepsonderwijsinstellingen. Met de casestudies wilden we inzicht krijgen in de toegankelijkheid van een school vanuit het perspectief van beleid, onderwijspraktijk en leerlingen/studenten met functiebeperking zelf. Per casestudie hebben we mondelinge dan wel telefonische interviews gehouden met doorgaans 6 personen. Deze interviews zijn verwerkt tot caseverslagen (zie bijlage 2 t/m 9).

7.2 Beleid onderwijsinstellingen

Betrokken onderwijsinstellingen die beroepsonderwijs aanbieden, hebben beleid ontwikkeld ten aanzien van de toegankelijkheid van hun onderwijs voor gehandicapten en chronisch zieken. Bij het praktijkonderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs worden leerlingen/studenten met een handicap of chronische ziekte echter niet als een specifieke doelgroep beschouwd. Zij vormen een integraal onderdeel van het toegangsbeleid dat geldt voor alle leerlingen. Men probeert – volgens eigen zeggen – er alles aan te doen om uitval van de leerling te voorkomen, ongeacht of deze nu een handicap of chronische ziekte heeft. In het praktijkonderwijs is dit ingegeven door het feit dat nagenoeg iedereen een niet-lichamelijke beperking heeft en sowieso extra begeleiding behoeft. In het MBO speelt de maatschappelijke verantwoordelijkheid van de scholen een rol ten aanzien van de toeleiding tot de arbeidsmarkt met minimaal een startkwalificatie.

In het hoger onderwijs voeren de scholen doorgaans wel een specifiek toegangsbeleid voor gehandicapten en chronisch zieken. Zij worden duidelijk als een bijzondere doelgroep beschouwd waarvoor men op centraal niveau beleid heeft ontwikkeld. Veelal heeft het bestuur in een notitie een visie op studeren met een functiebeperking neergelegd en enkele speerpunten geformuleerd omtrent het bevorderen van de toegankelijkheid van het onderwijs voor gehandicapten en chronisch zieken. In een projectgroep worden deze speerpunten vertaald naar concrete activiteiten of plannen van aanpak. Verder omvat het centrale beleid veelal de bepaling dat de verantwoordelijkheid voor het toekennen en uitvoeren van de noodzakelijke aanpassingen en voorzieningen behoort tot de opleidingen of faculteiten zelf.

De fase waarin de beleidsontwikkeling en –implementatie zich bevindt, verschilt sterk tussen de scholen voor het hoger onderwijs. De een heeft al jaren een toegangsbeleid, terwijl de ander recent een eerste beleidsnotitie heeft opgesteld. De huidige beleidsaandacht voor de toegankelijkheid van het hoger beroepsonderwijs voor gehandicapten en chronisch zieken is ingegeven door het beschikbaar stellen van stimuleringsgelden door de overheid.

Nagenoeg iedere onderwijsinstelling geeft in het kader van de beleidsontwikkeling aan dat er grenzen zitten aan de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs voor gehandicapten en chronisch zieken. Het beroepsonderwijs in de huidige vorm zou niet geschikt zijn voor iedereen met een handicap of chronische ziekte. Enerzijds komt dit doordat onderwijsinstellingen onvoldoende zouden zijn ingesteld op de problematiek die een bepaalde beperking met zich meebrengt. Men kan dan in feite niet de ondersteuning bieden die nodig is. Anderzijds is niet iedere gehandicapte of chronisch zieke in staat werkzaam te zijn in een beroep die bij de opleiding past. Uiteindelijk zou dit wel de bedoeling zijn van het beroepsonderwijs: opleiden tot een beroep.

7.3 Oriëntatie en toelating

De toegankelijkheid van het beroepsonderwijs begint al bij de oriëntatie van gehandicapten en chronisch zieken op en de toelating tot een bepaalde opleiding. De mate waarin iemand zich bij de keuze voor een opleiding dan wel school laat leiden door de handicap of chronische ziekte, is individueel bepaald. In het praktijkonderwijs zijn het met name de ouders die zich oriënteren op een mogelijke opleiding voor hun kind met een functiebeperking. In het MBO en hoger onderwijs bepaalt veelal de leerling/student zelf welke opleiding hij/zij wil gaan volgen. Het merendeel van de gehandicapten en chronisch zieken houdt bij de uiteindelijke keuze deels rekening met de functiebeperking. Men laat zich echter vooral leiden door andere factoren zoals aansluiting van de opleiding bij hun interesse en de ligging van de school. Bij aankomende leerlingen/studenten met een zichtbare en/of meer belastende functiebeperking is de handicap of chronische ziekte wel meer van invloed op de studiekeuze.

Het aannamebeleid van het beroepsonderwijs is er in ieder geval op gericht om met iedereen die een handicap of chronische ziekte heeft, een intake te hebben over wat de beperkingen zijn en welke aanpassingen nodig zijn vanuit school. In het praktijkonderwijs en het MBO vindt standaard met iedereen een intake plaats. In het hoger onderwijs alleen als de student zelf aangeeft een functiebeperking te hebben en behoefte heeft aan een aanvullend gesprek. Probleem dat de scholen in het MBO en hoger onderwijs ervaren is dat niet iedereen met een functiebeperking in kaart te brengen is omdat leerlingen/studenten dit niet altijd kenbaar maken.

In principe vormt het hebben van een handicap of chronische ziekte voor de onderwijsinstellingen geen reden om een leerling/student niet toe te laten tot de school en/of opleiding. Toch komt het voor dat gehandicapten of chronisch zieken worden geweigerd omdat een school niet kan (of wil) voorzien in de benodigde ondersteuning en aanpassingen. Of omdat de aankomende leerling/student niet geschikt zou zijn voor de opleiding. Hierbij zou er altijd sprake zijn van een zorgvuldige afweging.

7.4 Maatregelen en voorzieningen

Alle betrokken onderwijsinstellingen die beroepsonderwijs aanbieden, hebben een zorgstructuur die voorziet in de begeleiding en advisering van leerlingen/studenten waarbij zich problemen voordoen. Ongeacht of deze problemen een gevolg zijn van een handicap of chronische ziekte. Globaal komt het er op neer dat een leerling/student een eerste aanspreekpunt heeft als hij/zij problemen ervaart gedurende de opleiding. Deze zogeheten eerstelijns voorziening bestaat in het praktijkonderwijs uit een mentor, in het MBO en in het hoger onderwijs is dat een traject- of een studie(loopbaan)begeleider. Als dit onvoldoende uitkomst biedt, kan de leerling/student worden doorverwezen naar of een beroep doen op een tweedelijns voorziening zoals een studentdecaan, een leerlingbegeleider, een steunpunt/servicecentrum of een multidisciplinair team.

De exacte invulling van de zorgstructuur en de intensiteit verschilt per type onderwijs, per onderwijsinstelling of zelfs per opleiding. Wel kan worden gesteld dat de zorgstructuur binnen het praktijkonderwijs de meest intensieve begeleiding biedt. In het MBO heeft de zorgstructuur meer een ondersteunende functie en in het hoger onderwijs gaat het vooral om advisering en voorlichting.

Naast de begeleiding en advisering van gehandicapten en chronisch zieken, kunnen er legio – meer praktische – maatregelen of aanpassingen worden getroffen om de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs te waarborgen. Hiervoor zijn veelal geen standaardvoorzieningen of –procedures voorhanden. Uitzondering hierop vormt de doelgroep van studenten met dyslexie. Voor alle andere benodigde aanpassingen geldt dat zij individueel en incidenteel worden geregeld, veelal binnen de opleidingen zelf. De scholen kunnen veel doen en regelen om te waarborgen dat een leerling/student met een handicap of chronische ziekte de opleiding kan doorlopen en afronden, maar het is bijna altijd wel maatwerk. Dit geldt niet alleen voor het kunnen volgen van de lessen of hoorcolleges, maar ook voor het afleggen van tentamens/examens en de stages. Voorbeelden van maatregelen zijn onder andere aangepast meubilair, gebruik van hulpmiddelen, groter lettertype lesmateriaal, aangepast lesrooster, mondelinge tentamens, toekennen van extra examentijd en stageverlenging.

Andere meer algemene voorzieningen die naar voren werden gebracht zijn:

- Recht op voorzieningen of –aanpassingen opgenomen in onderwijs- en examenregeling;
- Gebouwen rolstoelvriendelijk maken en voorzien van liften, invalidentoilet, invalidenparkeerplaatsen, eventueel een rustruimte en drempels verwijderen;
- Deskundigheidsbevordering van docenten en andere medewerkers;
- Onderwijskundige ondersteuning vanuit de leerlinggebonden financiering.

7.5 Oordeel toegankelijkheid en knelpunten

In het algemeen wordt het beroepsonderwijs als toegankelijk beschouwd door de geïnterviewde onderwijsinstellingen en leerlingen/studenten met een functiebeperking. Scholen geven aan dat zij hun uiterste best doen en in het belang van de gehandicapte of chronisch zieke een zorgvuldige afweging maken om de betreffende leerling wel of niet toe te laten tot een bepaalde opleiding. Daarnaast hebben de leerlingen/studenten doorgaans geen aanzienlijke problemen ervaren bij de toelating, krijgen zij naar eigen zeggen voldoende ondersteuning en worden er in voldoende mate aanpassingen getroffen om de opleiding te kunnen doorlopen.

Hoewel men in het algemeen redelijk positief oordeelt over de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs is deze niet optimaal voor gehandicapten en chronisch zieken. Iedere leerling/student met een functiebeperking kan een of meerdere voorbeelden aandragen van negatieve ervaringen van zichzelf en/of anderen waaruit blijkt dat scholen onvoldoende ondersteuning bieden, het aanvragen van aanpassingen moeizaam verloopt en men onheus wordt bejegend. Bovendien zijn er duidelijke knelpunten benoemd ten aanzien van de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs voor leerlingen/studenten met een handicap of chronische ziekte.

De belangrijkste knelpunten vormen de ontoereikende expertise en de terughoudende attitude van bestuur en docenten om te waarborgen dat leerlingen/studenten met een handicap of chronisch ziekte toegelaten worden tot de opleiding en dat zij de opleiding succesvol kunnen afronden. Bij met name docenten zou er onvoldoende kennis aanwezig zijn over de problematiek van gehandicapten en chronisch zieken en de wijze waarop men met een bepaalde functiebeperking moet omgaan. Ook de bejegening van docenten zou te wensen overlaten. Leerlingen/studenten met een handicap of chronische ziekte worden als lastig ervaren en er wordt getwijfeld aan hun competenties en intellectuele vaardigheden. Verder zouden scholen niet altijd bereid zijn om een leerling/student met een handicap of chronische ziekte toe te laten of om zich optimaal in te spannen voor hem/haar.

Onvoldoende kennis en expertise bij medewerkers leidt tot een niet optimale ondersteuning en eventueel uitval van leerlingen met een functiebeperking. Daarnaast lopen studenten met een functiebeperking tegen een muur van onbegrip aan. Verschil in attitude tussen medewerkers, opleidingen en onderwijsinstellingen biedt geen garantie voor gelijke kansen.

Een ander belangrijk knelpunt vormt het gebrek aan uniformiteit tussen en binnen de onderwijsinstellingen. Iedere school – en bij de (middel)grote onderwijsinstellingen zelfs iedere opleiding - is zelf verantwoordelijk voor de wijze waarop men de toegang

tot het onderwijs probeert te waarborgen. Dit verschilt per school of zelfs per opleiding. Daarnaast zijn de verantwoordelijkheden ten aanzien van de realisatie van aanpassingen en voorzieningen niet altijd even eenduidig en transparant vastgelegd. Hierdoor is niet altijd duidelijk bij wie iemand terecht kan met welke vragen of problemen. En lopen met name de aanmelding en het aanvragen van bepaalde aanpassingen niet volgens de geldende procedures. Iedereen doet dat min of meer naar eer en geweten.

Dit alles leidt echter wel tot een bepaalde mate van willekeur. De ene school laat een leerling met een bepaalde handicap wel toe, terwijl een ander deze zou weigeren. De ene opleiding zou wel een bepaalde aanpassing doen, terwijl bij een andere opleiding dit niet kan. De ene mentor of begeleider weet wel welke mogelijkheden er zijn, terwijl een ander hiervan niet op de hoogte is.

Verder kost de begeleiding van leerlingen/studenten met een handicap of chronische ziekte veel tijd die ten koste gaat van andere leerlingen/studenten. Ook zouden de financiële middelen ontoereikend zijn voor het treffen van adequate aanpassingen en het kunnen bieden van de benodigde begeleiding, en voor het aanpakken van knelpunten;

Bovenstaande knelpunten zijn zeer frequent benoemd door de scholen en/of leerlingen/studenten met een functiebeperking. Daarnaast zijn er knelpunten benoemd die zich voordoen bij een specifieke doelgroep en/of onderwijssoort. Deze zijn in principe niet minder belangrijk maar zijn minder vaak als zodanig aangestipt. Deze knelpunten betreffen:

- Informatievoorziening en voorlichting: de beschikbare informatie van scholen over het studeren met een functiebeperking is ontoereikend;
- Omvang van de scholen: kleinere scholen zijn beperkter in middelen en mogelijkheden dan grote scholen. Persoonlijke aandacht is echter weer wel beter geregeld;
- Vormgeving leerlinggebonden financiering: extra middelen zijn toch nog ontoereikend, meerdere ambulante begeleiders per school en teveel bureaucratie;
- Vinden van geschikte stageplaatsen: veel bedrijven zijn huiverig om een student met een functiebeperking een stageplaats te bieden en aanpassingen worden niet altijd getroffen op de stageplaats;
- Fysieke toegang tot gebouwen: niet alle gebouwen zijn ingericht op gehandicapten en chronisch zieken;
- Gebrek aan managementinformatie: er is geen zicht op de omvang en problematiek van studenten met een functiebeperking;
- Hiaat in onderwijs- en zorgvoorzieningen: onvoldoende voorzieningen voor kinderen met ernstige gedragsproblematiek binnen het speciaal onderwijs waardoor deze in het praktijkonderwijs terecht komen dan wel blijven.

7.6 Effectiviteit WGB H/CZ

Onderwijsinstellingen en gehandicapten of chronisch zieken zijn niet of in beperkte mate (inhoudelijk) bekend met de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte. Wel oordeelt men doorgaans positief over de WGB H/CZ, omdat het de rechten van gehandicapten en chronisch zieken verstevigt. Men plaatst echter de kanttekening dat er grenzen zijn aan de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs en dat er een evenwicht moet zijn tussen integratie en de aanpassingen die hiervoor nodig zijn.

Verder hebben beroepsonderwijsinstellingen nagenoeg geen concrete ervaringen opgedaan met de WGB H/CZ. Naar aanleiding van de wet zijn er in het algemeen geen maatregelen genomen. Ook zouden er nagenoeg geen klachten zijn ingediend over de toegankelijkheid en beroepen gehandicapten of chronisch zieken zich nauwelijks op de wet.

De WGB H/CZ heeft de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs niet vergroot. Hiervoor is de impact van de wet op scholen en leerlingen/studenten te beperkt. Andere zaken zoals financiën en andere overheidsmaatregelen, bijvoorbeeld Passend Onderwijs in het voortgezet onderwijs, spelen een belangrijkere rol dan de WGB H/CZ. De toegankelijkheid zou vooral verbeterd kunnen worden door:

- deskundigheidsbevordering van docenten en andere medewerkers door meer aandacht te besteden aan de problematiek van gehandicapten en chronisch zieken binnen opleidingen, en via bijscholing;
- het realiseren van meer (financiële) mogelijkheden voor het bieden van begeleiding en ondersteuning aan leerlingen/studenten met een functiebeperking, en het treffen van aanpassingen en voorzieningen.

7.7. Conclusies en verbeterpunten

Het onderzoek richtte zich op de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs voor gehandicapten en chronisch zieken en is uitgevoerd onder beroepsonderwijsinstellingen zelf. In het onderzoek stonden twee vraagstellingen centraal. Allereerst de meer algemene vraagstelling naar de effectiviteit van de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte. Heeft deze wet effect gehad of niet? En de vraag in hoeverre scholen voor beroepsonderwijs er in slagen de toegankelijkheid van het onderwijs te waarborgen voor gehandicapten en chronisch zieken. In deze paragraaf proberen we een antwoord te geven op beide vraagstellingen. Daarnaast was het de bedoeling bouwstenen aan te reiken voor het bevorderen van de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs. Ook deze zullen in deze paragraaf beschreven worden. We willen hierbij overigens niet de suggestie wekken dat het overzicht aan verbeter-

actiepunten uitputtend is. Niet alle aandachtspunten zullen direct van toepassing zijn voor de CGB. Wellicht dat de Commissie toch een stimulerende rol kan spelen door onder meer de discussie aan te gaan met de betrokken en verantwoordelijke organisaties dan wel partijen.

Heeft de WGB H/CZ geleid tot een grotere toegankelijkheid van het beroepsonderwijs voor gehandicapten en chronisch zieken?

Op basis van het onderzoek onder onderwijsinstellingen die beroepsonderwijs verzorgen én leerlingen/studenten met een handicap of chronische ziekte moeten we concluderen dat de Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs *niet* heeft bevorderd voor deze doelgroep. Hiervoor heeft de WGB H/CZ te weinig invloed weten uit te oefenen op zowel beleidsmatig als praktijkniveau. Er zijn nagenoeg geen beleidswijzigingen aangebracht of concrete maatregelen getroffen door beroepsonderwijsinstellingen naar aanleiding van de implementatie van de wet eind 2003. Ook beroepen leerlingen/studenten met een functiebeperking zich nagenoeg niet op de WGB H/CZ.

Een belangrijke oorzaak voor de ineffectiviteit van de WGB H/CZ vindt zijn grondslag in het feit dat de wet geen stimulans vormt om het toegangsbeleid daadwerkelijk te verbeteren en te optimaliseren. Het wordt hooguit als een stok achter de deur ervaren om eventueel een toelating dan wel een aanpassing af te dwingen als de situatie zich voordoet. Concrete voorbeelden hiervan zijn echter niet aangedragen. De impact van de wet op de instroom van gehandicapten en chronisch zieken in het beroepsonderwijs, alsmede het terugdringen van uitval en studievertraging is dan ook verwaarloosbaar. Het feit dat de wet geen stimulans vormt, kan wellicht worden verklaard door het relatief passieve karakter van de WGB H/CZ. In principe ligt het initiatief tot het effectueren van het recht op de benodigde aanpassingen en voorzieningen bij de betreffende leerling/student zelf. Scholen dienen volgens de wet aanpassingen te treffen als een leerling/student dit *zelf* aangeeft.

Wel een duidelijke stimulans voor beroepsonderwijsinstellingen om de toegankelijkheid van het onderwijs te bevorderen, is geld. Financiële middelen voor het kunnen treffen van structurele dan wel individuele aanpassingen en voorzieningen voor leerlingen/studenten met een handicap of chronische ziekte én voor het projectmatig aanpakken van knelpunten. We zien momenteel binnen het hoger onderwijs dat veel scholen allerlei initiatieven ondernemen om hun toegangsbeleid te verbeteren. Dit is primair ingegeven door de stimuleringsgelden die de overheid ter beschikking heeft gesteld voor het optimaliseren van de toegankelijkheid van het hoger onderwijs voor gehandicapten en chronisch zieken. Daarnaast geven onderwijsinstellingen regelmatig

aan dat de financiële middelen te wensen over laten. Deze zouden ontoereikend en/of niet transparant zijn.

Een andere reden voor de beperkte invloed van de WGB H/CZ is gelegen in het feit dat de wet nagenoeg niet bekend is bij de doelgroep. Leerlingen/studenten met een functiebeperking weten veelal niet dat scholen verplicht zijn om aanpassingen te treffen die zij nodig hebben om de opleiding te kunnen volgen. En dat zij dit recht kunnen afdwingen door een klacht in te dienen bij de onderwijsinstelling of een beroep te doen op de CGB of de rechter. Daarnaast blijkt dit laatste veelal een 'brug te ver te zijn'. Uit de interviews kan regelmatig tussen de regels door worden opgemaakt dat leerlingen/studenten een beetje huiverig zijn om hun recht op aanpassingen door te zetten. Zij willen de school en/of docenten niet tegen zich in het harnas jagen omdat zij zich afhankelijk voelen van hen wat betreft hun studieverloop en -resultaten.

Uit het voorgaande kunnen de volgende actiepunten worden onderscheiden:

- Creëer meer duidelijkheid omtrent de beschikbaarheid van financiële middelen van beroepsonderwijsinstellingen voor het treffen van aanpassingen en voorzieningen. Dit kan door deze bedragen binnen het lumpsum expliciet(er) te oormerken. Een andere suggestie betreft het uitsluitend in subsidievorm ter beschikking stellen van deze bedragen. Wellicht dat de Commissie dit aspect onder de aandacht kan brengen bij het Ministerie van OCW.
- Stel gelden beschikbaar voor het projectmatig aanpakken van knelpunten in het toegangsbeleid van beroepsonderwijsinstellingen. Dit in navolging van de huidige stimuleringsgelden binnen het hoger onderwijs. Hiervoor zou een subsidieregeling of fonds in het leven geroepen kunnen worden waar scholen een projectaanvraag voor kunnen indienen. Vraag is in hoeverre dit tot de taakstelling van de CGB behoort of dat een andere organisatie hiervoor de aangewezen partij is.
- Geef meer bekendheid aan de WGB H/CZ op een actieve en laagdrempelige wijze. Ontwikkel schriftelijk voorlichtingsmateriaal speciaal voor leerlingen/studenten met een handicap of chronische ziekte. Zorg ervoor dat dit materiaal verspreid wordt onder beroepsonderwijsinstellingen en belangenorganisaties.
- Zoek aansluiting bij het voorlichtingsmateriaal van scholen door materiaal aan te leveren dat zij kunnen opnemen in hun eigen folders of op een website.
- Verzorg lezingen of bijeenkomsten voor docenten en leerlingen/studenten over de wet en het werk van de Commissie op onderwijsinstellingen die beroepsonderwijs aanbieden.
- Waarborg dat de CGB laagdrempelige dienstverlening biedt. Het is van belang dat alle betrokkenen de Commissie kennen als een organisatie waarbij men ook terecht kan voor algemeen advies en informatie en niet alleen in geval van concrete klachten.

Het is van belang voor de CGB en anderen die betrokken zijn bij het aanbieden van beroepsonderwijs om op de hoogte te zijn van ontwikkelingen die van invloed zijn op het toegangsbeleid van beroepsonderwijsinstellingen. Voorbeelden hiervan zijn onvoldoende plaatsen in het speciaal onderwijs voor leerlingen met ernstige gedragsproblematiek, het streven naar Passend Onderwijs, toename van de doelgroep met psychiatrische en gedragsmatige problematiek en het competentiegericht onderwijs. Zo kan men op de hoogte blijven van wat er speelt, welke invloed dit heeft op de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs en in hoeverre deze ontwikkelingen aansluiten bij de WGB H/CZ. Hiervoor dient de Commissie in gesprek te blijven met relevante organisaties waaronder de betreffende ministeries, belangenorganisaties en overkoepelende organisaties zoals de CG-Raad, de MBO-Raad en Handicap en Studie. Dit biedt tevens de mogelijkheid voor de Commissie om knelpunten die zij signaleert onder de aandacht te brengen bij de daarvoor verantwoordelijke partijen. Hierbij valt te denken aan de problemen rondom de leerlinggebonden financiering en het verlenen van lijfgebonden zorg binnen een onderwijssetting.

Om de toegankelijkheid van het onderwijs te vergroten kan de Commissie

- deelnemen aan bestaande overleggrema's;
- een visie op en beleidsnotities over toegankelijkheid ontwikkelen; aan de hand daarvan kunnen suggesties gedaan worden om de toegankelijkheid te verbeteren.
- discussiebijeenkomsten organiseren over de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs voor gehandicapten en chronisch zieken en gerelateerde thema's.

Op welke wijze en in welke mate waarborgen beroepsonderwijsinstellingen de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs voor gehandicapten en chronisch zieken?

De beroepsonderwijsinstellingen trachten de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs veelal te waarborgen voor gehandicapten en chronisch zieken door te voorzien in een algemene infrastructuur waarop leerlingen/studenten kunnen terugvallen als zij problemen verwachten dan wel ervaren. En door het treffen van concrete aanpassingen en maatregelen als de situatie daar om vraagt. Dit laatste is doorgaans individueel maatwerk dat op ad hoc basis wordt geregeld.

Vraag is dan natuurlijk of dit voldoende is om ervoor te zorgen dat gehandicapten en chronisch zieken een beroepsopleiding kunnen volgen en succesvol kunnen afsluiten. Deze vraag suggereert dat er een maatstaf voorhanden is voor het bepalen van de mate van toegankelijkheid van het beroepsonderwijs. Helaas is dit niet het geval. Hierdoor wordt het ook lastig om een oordeel te geven over de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs.

Uit het huidige onderzoek komt een tamelijk positief beeld naar voren. Onderwijsinstellingen vinden dat zij goed bezig zijn. Zij erkennen dat het beter kan, maar echt slecht is het volgens hen niet gesteld met het beroepsonderwijs. Ook leerlingen/studenten met een functiebeperking oordelen redelijk positief over de ondersteuning die zij ontvangen van hun huidige opleiding en de mate waarin de school zich voor hen inspant.

Bij dit positieve beeld zijn wel enkele kanttekeningen te plaatsen. Op de eerste plaats hebben we met leerlingen/studenten gesproken die redelijk succesvol hun opleiding doorlopen. Er zijn geen interviews gehouden met gehandicapten of chronisch zieken die zijn gestopt met de opleiding, die een klacht hebben ingediend of die niet toegelaten zijn tot een opleiding. Daarnaast geven de leerlingen/studenten veelal een oordeel over de huidige opleiding of onderwijsinstelling. Sommigen hebben echter duidelijk negatieve ervaringen met andere scholen. Zo werd er een leerling geweigerd en moest een andere student de toenmalige opleiding afbreken vanwege gebrek aan ondersteuning. Verder worden er door de beroepsonderwijsinstellingen en leerlingen/studenten de nodige knelpunten of problemen benoemd waar men nu tegen aan loopt. Mede gelet op de negatieve ervaringen die leerlingen/studenten toch hebben en de knelpunten die worden gesignaleerd, geeft het onderzoek wellicht een te rooskleurig beeld van de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs voor gehandicapten en chronisch zieken. Het positieve beeld dient dan ook met enige voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd.

Daarnaast zijn er enkele kritische kanttekeningen te plaatsen bij de zogeheten grenzen aan het beroepsonderwijs. Meerdere keren is door de onderwijsinstellingen aangegeven dat het beroepsonderwijs zijn grenzen kent. Het beroepsonderwijs leidt op tot bepaalde beroepsbeoefenaars. Niet iedere gehandicapte of chronisch zieke kan elk beroep uitoefenen. De onderzoekers willen dit gegeven niet in twijfel brengen. Wel signaleren we dat de grenzen van het beroepsonderwijs tamelijk eenzijdig worden bepaald door de beroepsonderwijsinstellingen. Zij bepalen of iemand geschikt is voor de opleiding en al dan niet wordt toegelaten. Volgens de scholen gebeurt dit op een zorgvuldige wijze en in het belang van de gehandicapte of chronisch zieke zelf. Maar is dat ook zo? Uit het onderzoek blijkt namelijk verder dat er sprake is van willekeur. De ene opleiding en/of school trekt eerder de grens dan een ander. En de ene opleiding en/of school spant zich meer in voor leerlingen/studenten met een functiebeperking dan een ander.

De indruk bestaat dat sommige scholen toch te snel van mening zijn dat een bepaalde leerling/student met een handicap of chronische ziekte niet kan functioneren in een beroep of geen kans maakt op de arbeidsmarkt. Het is de vraag of de geschiktheid van een opleiding voor chronisch zieken en gehandicapten de kans op de arbeidsmarkt bepaald. Wellicht zijn er toch meer mogelijkheden voor gehandicapten en chronisch zieken dan opleidingen zich realiseren. Het is dan ook van belang om de grenzen aan

het beroepsonderwijs nader te bepalen en in kaart te brengen. Hierdoor kan de willekeur en het eenzijdige karakter ervan worden verminderd. Enkele mogelijke actiepunten zijn:

- Ga de discussie aan over de doelstelling en vormgeving van het beroepsonderwijs. Dient dit inderdaad uitsluitend gericht te zijn op de toeleiding naar de arbeidsmarkt en het opleiden van specifieke beroepsbeoefenaars? In hoeverre zou scholing meer op de voorgrond kunnen staan, en is een flexibel systeem met uitstroomprofielen wenselijk en haalbaar?
- Creëer meer duidelijkheid over de grenzen aan het beroepsonderwijs en de gronden waarbij er sprake is van een onevenredige belasting voor een school. Dit kan door via discussiebijeenkomsten in gesprek te gaan met onderwijsinstellingen aan de hand van casuïstiek en 'good practices'.
- Geef meer publiciteit aan zaken die de Commissie heeft behandeld.

Hoe nu verder?

Het onderzoek laat duidelijk zien dat er in de meeste gevallen geen standaard maatregelen getroffen kunnen worden om de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs te bevorderen. Hiervoor is de problematiek en de hulpbehoefte van gehandicapten en chronisch zieken te divers. Maar ook het beroepsonderwijs is hiervoor te divers van aard. Zowel het praktijkonderwijs als het middelbaar beroepsonderwijs en het hoger onderwijs kent zijn eigen doelgroep en problematiek. En daarmee ook zijn eigen aanpak. Dit geldt zelfs voor de diverse onderwijsinstellingen. Vele knelpunten vragen om een individuele benadering. Dit wil nog niet zeggen dat men niet kan leren van elkaar en dat er van hogerhand geen initiatieven genomen kunnen worden om de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs te bevorderen. Deze zullen zich echter veelal richten op het creëren van de optimale randvoorwaarden.

Beroepsonderwijsinstellingen zouden gestimuleerd moeten worden om een specifiek beleid te voeren ten aanzien van gehandicapten en chronisch zieken. Dit beleid zou dan op centraal niveau moeten worden vormgegeven binnen de scholen en op decentraal niveau geïmplementeerd moeten worden. Belangrijke aandachtspunten bij het optimaliseren van het toegangsbeleid zijn het realiseren van meer uniformiteit, standaardisatie van procedures en transparantie omtrent verantwoordelijkheden. Het is de vraag in hoeverre de huidige autonomie van vele opleidingen, faculteiten of afdelingen binnen een onderwijsinstelling gehandhaafd moet worden wat betreft de wijze waarop zij uitvoering geven aan het toegangsbeleid. Wellicht dat het toch wenselijk is om op centraal niveau meer middelen te creëren waarmee op decentraal niveau bepaalde aanpassingen en voorzieningen kunnen worden afgedwongen. Het centrale bestuur van een beroepsonderwijsinstelling is immers eindverantwoordelijk en wordt

door de CGB – indien de situatie zich voordoet - aangesproken op zijn handelen of het nalaten hiervan.

Het stimuleren en optimaliseren van een centraal toegangsbeleid voor gehandicapten en chronisch zieken kan door het aanreiken van concrete beleidsinstrumenten zoals draaiboeken, protocollen en handvatten. Wij achten hiervoor een expertisecentrum de meest aangewezen organisatie. In het hoger onderwijs vervult het expertisecentrum Handicap + Studie een dergelijke rol.

Uit het bovenstaande kunnen de volgende actiepunten worden onderscheiden:

- Inventariseer in hoeverre er behoefte is aan een expertisecentrum binnen het hele beroepsonderwijs;
- Ga na op welke wijze een dergelijk expertisecentrum vormgegeven dient te worden. Moeten er aparte centra komen voor het praktijkonderwijs, middelbaar beroepsonderwijs en het hoger onderwijs? Of is het beter één centrum in het leven te roepen? Wie neemt de financiering op zich?
- Onderhoudt contacten met het expertisecentrum;
- Stimuleer de ontwikkeling van instrumenten voor het maken en implementeren van een centraal beleid ten aanzien van de toegankelijkheid. Hierbij valt te denken aan een plan van aanpak voor het schrijven van een beleidsplan, het aanleveren van handvatten, checklist of aandachtspunten en het maken van een draaiboek;
- Ontwikkel een checklist waarmee de fysieke toegankelijkheid van een onderwijsinstelling op een systematische wijze kan worden beoordeeld en verbeterd;
- Ontwikkel instrumenten waarmee veel voorkomende problemen in de toegankelijkheid kunnen worden aangepakt. Maak bijvoorbeeld een draaiboek voor een communicatie- en voorlichtingsplan, intake en registratie van relevante gegevens;
- Stimuleer een structurele evaluatie van het toegangsbeleid van scholen door ook te voorzien in instrumenten waarmee kan worden beoordeeld in hoeverre de genomen maatregelen de toegankelijkheid hebben bevorderd en welke knelpunten zich (nog) voordoen. Draag bijvoorbeeld prestatie-indicatoren aan en voorzie in een plan van aanpak;
- Stimuleer deskundigheidsbevordering van docenten en andere medewerkers binnen onderwijsinstellingen door het in kaart brengen van huidig cursusaanbod, de ontwikkeling van omgangsprotocollen en het aanbieden van cursussen.

We realiseren ons dat we een breed scala aan actiepunten hebben geformuleerd om de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs voor gehandicapten en chronisch zieken te verbeteren en te optimaliseren. We weten echter ook dat er al vele instrumenten zijn ontwikkeld door onder meer het expertisecentrum Handicap + Studie en steunpunten of decanaten van individuele beroepsonderwijsinstellingen. Het is vooral niet onze bedoeling dat het ‘wiel opnieuw uitgevonden moet worden’. Het is zaak om na te gaan wat er al voorhanden is aan beleidsinstrumenten, in hoeverre ze van toepassing

zijn op andere onderwijsvormen en of zij nog aanscherping behoeven. Wellicht dat de CGB hierin een stimulerende rol kan spelen.

Afkortingenlijst

ADHD = Aandachtstekortstoornis met Hyperactief Gedrag (gedragsprobleem)

AOC = agrarisch opleidingscentrum

ASS = autistisch spectrum stoornis zoals PDD-NOS of ziekte van Asperger

CAD = consultatiebureau voor alcohol en drugs

CGO = competentiegericht onderwijs

CGB = Commissie Gelijke Behandeling

CVS = chronisch vermoeidheidssyndroom

LGF = leerlinggebonden financiering, ook wel Rugzakje genoemd

LWOO = leerweg ondersteunend onderwijs

HAVO = hoger algemeen voortgezet onderwijs

HBO = hoger beroepsonderwijs

H/CZ = handicap of chronische ziekte

MBO = middelbaar beroepsonderwijs

NAH = niet aangeboren hersenletsel

OER = Onderwijs en Examenregeling

PABO = opleiding tot leraar basisonderwijs

PRO = praktijkonderwijs

REC = regionaal expertisecentrum

ROC = regionaal opleidingscentrum

RVC = regionaal verwijzingscommissie

TTO = tweetalig onderwijs

VMBO = voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs

VTO = versterkt vreemde talen onderwijs

WGB H/CZ = Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte

WHW = Wet op Hoger onderwijs en Wetenschappelijk onderzoek

WSF = Wet op de Studiefinanciering

ZAT = zorgadviessteam

(Z)MLK onderwijs = onderwijs voor (zeer) moeilijk lerende kinderen; het behoort tot cluster 3 van het speciaal onderwijs

(Z)MOK onderwijs = onderwijs voor (zeer) moeilijk opvoedbare kinderen; het behoort tot cluster 4 van het speciaal onderwijs

Bijlage 1 – Overzicht van betrokken onderwijsinstellingen

Universiteiten

Radboud Universiteit Nijmegen
Universiteit van Amsterdam

HBO-scholen

Hogeschool Helicon
Saxion Hogeschool
Hogeschool Utrecht

MBO-scholen

Nimeto Utrecht
Menso Alting
AOC De Groene Welle
ROC West-Brabant
ROC A12
Deltion College
ROC Rijn IJssel

Praktijkscholen

De Tender
SG Pieter Zandt, afdeling pro
Jacobs Fruijtier SG, afdeling pro
De Noordhoek
Tender College
De Poort
Hans Petrischool
De Einder

Bijlage 2 - Caseverslag Praktijkschool A

Coen Knipping en Mary van den Wijngaart

Het onderhavige caseverslag heeft betrekking op een afdeling praktijkonderwijs binnen een scholengemeenschap. Deze afdeling heeft ongeveer 45 leerlingen. We hebben in totaal zes mensen gesproken, te weten:

- de sectordirecteur afdeling Zorg;
- de teamleider praktijkonderwijs;
- de teamleider leerwegondersteunend onderwijs (LWOO) en tevens voorzitter leerlingenzorg;
- de zorgcoördinator en tevens voorzitter zorgadviesteam;
- een docent praktijkonderwijs, tevens stagecoördinator;
- ouders van een leerling met een verstandelijke handicap.

1 Beleid ten aanzien van toegankelijkheid

Algemeen

De school biedt onderwijs van alle niveaus aan, namelijk onderbouw, cluster vier (kinderen met ernstige ontwikkelingsstoornissen), praktijkonderwijs, VMBO (vier leerwegen), HAVO, Lyceum en VTO/ TTO (versterkt vreemde talen onderwijs / tweetalig onderwijs). De gehele school kent ongeveer 2750 leerlingen en een sterke reformatorische achtergrond die zich vertaalt in de visie en het aannamebeleid van de onderwijsinstelling. In dit caseverslag wordt vooral ingegaan op de afdeling van het praktijkonderwijs. Deze afdeling wil aan alle leerlingen in de regio onderwijs aanbieden die ook de reformatorische levensovertuiging hebben. Op de afdeling praktijkonderwijs worden leerlingen, volgens de medewerkers, in theorie niet geweigerd op basis van een handicap of chronische ziekte. De school streeft ernaar elke leerling te waarderen naar wie hij of zij is, te plaatsen waar hij of zij hoort en de hulp en de begeleiding te geven die bij hem of haar past. In de praktijk zijn er één of twee leerlingen ooit geweigerd op basis van de zorg die zij nodig hadden. Deze leerlingen kende een gedragsproblematiek waar de school toen niet mee om kon gaan. Vervolgens is daarop ingespeeld en is ook een cluster vier afdeling opgezet. Op dit moment is men bezig met het opzetten van een cluster drie afdeling (voor lichamelijk gehandicapte kinderen, verstandelijk gehandicapte kinderen en meervoudig gehandicapte kinderen).

Beleid

De school kent geen specifiek beleidsplan ten aanzien van de toegankelijkheid van leerlingen met een handicap of chronische ziekte. In de reformatorische gedachte en visie van de school is dat beleid wel aanwezig. Vanuit de reformatorische visie probeert de school elk kind een plek te geven in de school. De onderwijsinstelling probeert vraaggericht te werk te gaan en kijkt samen met ouders en leerlingen naar de mogelijkheden. Een ouder van een kind met een verstandelijke handicap gaf aan dat andere scholen veel meer uit gaan van de beperkingen in plaats van de mogelijkheden. Deze school legt juist wel de nadruk op de mogelijkheden. Er is naar aanleiding van de wet geen beleid ontwikkeld en er zijn ook geen maatregelen naar aanleiding daarvan genomen.

Hoewel er naar aanleiding van de wet geen specifiek beleid is ontwikkeld of maatregelen zijn genomen, is de zorgkant daarentegen de laatste jaren erg uitgebreid. Voor cluster vier leerlingen is enkele jaren geleden een afdeling opgezet. Er is (nog) geen specifiek beleid ten aanzien van cluster drie leerlingen, hoewel aan een notitie wordt gewerkt.

Bekendmaking en vastlegging van beleid

Beleid wordt top-down de organisatie bekend gemaakt. In eerste instantie ontwikkelt het managementteam het beleid, dat vervolgens wordt besproken in het personeelsteam. Soms worden er teksten voorgelegd aan het personeel en wordt er gevraagd of die teksten in overeenstemming zijn met de werkelijkheid. Het team geeft incidenteel ook input voor het beleid, dat wil zeggen dat de wensen van het personeel, waar mogelijk, ingevuld worden. Binnen de hele school wordt per afdeling (zo ook voor het praktijkonderwijs) een ontwikkelingsplan door een team geschreven. Dat sectorontwikkelingsplan moet overeenkomen met het algemene schoolplan. Als voordeel hiervan wordt aangegeven dat dit beleid bottom-up is gemaakt en docenten er daardoor volledig achter staan.

Grenzen aan de toegankelijkheid

De school tracht alle leerlingen toe te laten en binnen te houden. Men probeert daarbij een beeld te krijgen van het kind zelf en de hulpvraag. Op basis daarvan wordt een weging gemaakt van de mogelijkheden. Toch loopt de school ook tegen haar grenzen aan volgens een beleidsmedewerker. Zo heeft de school een aanvraag gekregen van een kind met een verstandelijke handicap. Op dat moment was de afdeling LWOO (leerwegondersteunend onderwijs) niet volledig bezet en kon men de uitdaging aangaan. Er werd een specifieke docent op gezet die affiniteit had met deze doelgroep en er werd een klas van zeven leerlingen opgezet. In deze situatie was dat mogelijk. In een klas van veertien leerlingen zou het kind echter te weinig aandacht krijgen. Het opzetten van bijvoorbeeld drie kleine klassen of het aannemen van een extra onder-

wijsassistent is te duur. Daarmee zitten er zeker grenzen aan de toegankelijkheid van gehandicapten en chronisch zieken.

Aard en doelgroep van gehandicapten en chronisch zieken

Op de hele scholengemeenschap zitten leerlingen met verschillende soorten handicaps en chronische ziektes. Er zijn leerlingen die rolstoelgebonden zijn, moeilijk kunnen lopen of slechtziend zijn. Er is een reboundklas voor leerlingen met gedragsproblematiek. Op het praktijkonderwijs zitten kinderen met het syndroom van Down, dyslexie, ADHD of autisme.

2 Maatregelen en voorzieningen

Voorlichtings- en aannamebeleid

Ten aanzien van de instroom van eersteklassers wordt een voorlichtingsavond voor de ouders en een voorlichtingsmiddag voor de leerlingen georganiseerd. De daadwerkelijke aanmelding van een leerling verloopt via twee sporen. Ten eerste via de formele aanmeldingsprocedure. Leerlingen komen vanuit het (speciaal) basisonderwijs en hebben veelal de Cito-toets gemaakt of krijgen een advies vanuit school mee. Ten tweede wordt gekeken, via een intakegesprek, of de levensovertuiging van de leerling overeenkomt met die van de school. In de praktijk betekent dat alleen leerlingen toe worden gelaten uit gezinnen die behoren tot één van de reformatorische kerkgenootschappen. Mocht dit laatste niet het geval zijn, dan volgt een intakegesprek en wordt alsnog besloten of het kind past bij de identiteit van de school.

Ten aanzien van leerlingen met leerlinggebonden financiering (LGF) wordt een uitgebreider traject doorlopen. Hierbij wordt een gesprek gevoerd met de ouders en het kind. Men probeert daarbij een beeld te krijgen van het kind zelf en de hulpvraag en neemt daarbij een protocol van zeven stappen door. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt van de mogelijkheden en wordt het kind bijna altijd aangenomen. Weigering op basis van een handicap of chronische ziekte vindt dan ook bijna nooit plaats.

Leerlingen en ouders kiezen in eerste instantie voor de school op basis van de reformatorische grondslag. Een ouder van een kind met een verstandelijke handicap gaf aan dat het kind op een andere school voor praktijkonderwijs niet werd aangenomen. Deze andere school kon het kind niet het onderwijs aanbieden dat werd verwacht van de ouders en de aandacht geven die noodzakelijk was. Voor de afdeling van het praktijkonderwijs in dit onderzoek was dat geen probleem, aangezien het praktijkonderwijs al vaak maatwerk levert. De huidige school stond juist positief tegenover het aannemen van het kind en zag het als een uitdaging. De ouders vonden dat een reguliere school voor zeer moeilijk lerende kinderen (ZMLK) niet genoeg uitdaging bood aan het kind, daarom is gekozen voor de huidige school. De ouders geven aan dat zij

niet zozeer de levensovertuiging hebben, die de school wenst. Zij denken dat het kind vooral is aangenomen, omdat het binnen de visie van de school past: voor kwetsbare kinderen moet ook een plek worden gevonden in de school en samenleving.

Informatievoorziening

Er wordt geen specifieke aandacht besteed aan leerlingen met een handicap of chronische ziekte in de zin van informatiemateriaal. Er worden bijvoorbeeld geen proefmiddagen georganiseerd. Bij een voorlichtingsavond wordt iedereen tegelijkertijd uitgenodigd, gehandicapt of niet. Na de pauze worden er groepen gemaakt en komen de ouders van zorgleerlingen bij elkaar. Ook heeft de afdeling praktijkonderwijs een aparte folder en treedt de afdeling naar basisscholen toe om de bekendheid van de afdeling te vergroten. De ouder van een kind met een verstandelijke beperking geeft aan dat de meeste scholen weinig informatie hebben over de mogelijkheden voor gehandicapten en chronisch zieken. Bij 'normale' scholen is die informatie zeer beperkt. De ouder heeft de informatie dan ook niet uit folders of andere materiaal gehaald, maar is er via gesprekken achtergekomen wat de mogelijkheden waren.

In het verleden zijn er twee gevallen geweest die niet werden toegelaten tot de school, aangezien zij teveel zorg nodig hadden die de school op dat moment niet kon bieden. Er was destijds namelijk geen beleid ten aanzien van cluster vier leerlingen. Op dit moment worden alle aanmeldingen van cluster vier leerlingen gehonoreerd. Wat betreft cluster drie leerlingen wordt gekeken of de school kan voldoen aan de zorgvraag. Geïnterviewden benadrukken dat ouders vaak zelf ook door hebben wat mogelijk is en wat niet. Als gevolg daarvan selecteren ouders zelf al hun scholen en zullen zeer ernstig gehandicapten of chronisch zieke leerlingen zich minder snel aanmelden op een reguliere middelbare school.

Begeleiding

De eerst verantwoordelijke voor een leerling met een handicap of chronische ziekte betreft de mentor. Volgens een ouder kan altijd contact worden gezocht met de mentor als het gaat om problemen met het kind. Daarnaast bestaat er binnen de school een zorgstructuur. De school beschikt over een multidisciplinair zorgadviesteam. Hierin zitten een vertrouwenspersoon, zorgcoördinator, orthopedagoog, leerplichtambtenaar, schoolarts en schoolmaatschappelijk werker. Vaak hebben leerlingen met LGF of een 'rugzakje' een begeleider vanuit het speciaal onderwijs waar ze vanaf komen. Tenslotte is er ook een ambulante begeleider voor alle leerlingen van de school beschikbaar.

Praktische maatregelen

De school levert maatwerk om ervoor te zorgen dat een leerling met een handicap of chronische ziekte het onderwijs kan blijven volgen en problemen worden volgens de medewerkers ad-hoc opgelost. Er zijn in de school geen drempels en er zijn twee

liften en twee invalide toiletten aanwezig. De onderwijsinstelling heeft geen elektrische deuren. Een leerling in een rolstoel is aangeleerd een deur open te maken, waarmee de zelfredzaamheid volgens een medewerker van het praktijkonderwijs wordt bevorderd.

Ook ten aanzien van het afleggen van examens zijn veel mogelijkheden. Volgens een medewerker van het LWOO zijn in het verleden zelfs examens afgenomen bij leerlingen die thuis op bed liggen. Er is binnen de school veel mogelijk, zo lang maar binnen de mogelijkheden van de wet wordt gewerkt. De examencommissie van de school neemt dergelijke maatregelen in behandeling en beoordeelt deze. Examens bij kinderen met dyslexie worden vaak mondeling afgenomen.

Ten aanzien van stages worden voornamelijk voorzorgsmaatregelen genomen. In het praktijkonderwijs kennen de leraren de stageverlenende instanties goed. Er is een stagegeschiktheidstest, een interne stage in de eerste klas, een snuffelstage in de tweede klas en een externe stage. Bij de snuffelstage worden vijf bedrijven, ieder zes weken lang bezocht door de leerlingen. Met deze bedrijven heeft de school intensief contact. Bij deze stage snuffelen leerlingen aan verschillende soorten werk. Daarmee komen ze erachter wat ze leuk vinden. Een medewerker geeft aan dat de kans op een geflopte stage redelijk klein is, aangezien zij de bedrijven kennen en er gezorgd wordt voor een goede overdracht.

3 Knelpunten

Toegankelijkheid

Wat betreft de toegankelijkheid van de school verschillen de meningen tussen medewerkers. Over het algemeen wordt de toegankelijkheid als voldoende gezien, maar is deze niet optimaal. Men werkt daar wel constant aan en alle leerlingen zijn naar de mogelijkheden welkom. De geïnterviewde ouder is zeer te spreken over de toegankelijkheid van chronisch zieken en gehandicapten binnen de school, zeker wanneer dit met andere scholen wordt vergeleken. De houding van de school wordt als zeer positief ervaren; de school gaat er vanuit wat een leerling kan en niet wat hij of zij niet kan.

Knelpunten

Het grootste knelpunt dat veelal wordt genoemd door medewerkers ligt in de personele sfeer en de competenties van leerkrachten. De houding en expertise van het personeel vormt een belangrijk knelpunt. Het wordt als zeer moeilijk ervaren, docenten te vinden die competent genoeg zijn en die de 'koers willen varen die de school op wil'. Daarnaast heeft niet iedereen de motivatie om zichzelf daadwerkelijk te (her)scholen en/of met gehandicapten te gaan werken binnen de school. Sommigen hebben daar niet voor geleerd en hebben niet de flexibiliteit om daarmee om te gaan. Een mede-

werker van het praktijkonderwijs geeft aan dat sommige leerkrachten de vrees of angst hebben dat ze de leerlingen niet aan te kunnen. Voor het praktijkonderwijs gelden de problemen met de competenties van het personeel minder dan de rest van de school, omdat de leerkrachten binnen deze afdeling expliciet zijn opgeleid voor onderwijs aan geestelijk of lichamelijk gehandicapten.

Ten aanzien van het gebouw zijn er ook enkele knelpunten. Het praktijkonderwijs kent leerlingen die veel toezicht nodig hebben. Het wordt dan lastig om de groep in tweeën te splitsen en de ene groep in de klas onderwijs te geven (de afdeling zit op de eerste verdieping) en de andere groep naar de (werk)tuin te laten gaan. Er moet daarvoor altijd iemand mee met de groep om toezicht te houden. Vaak vormen praktische knelpunten ook een probleem. Als voorbeeld hiervan geeft een beleidsmedewerker aan dat de school met veel aanmeldingen van leerlingen met het syndroom van Down met de handen in het haar zit. Er zijn dan veel beperkingen in tijd en expertise die onmiddellijk nodig zijn.

Tenslotte kunnen financiële middelen ook een knelpunt vormen. De LGF staat 30 minuten persoonlijke begeleiding per week aan één leerling toe. Hoewel dit voor een lichamelijke LGF iets hoger ligt, wordt die tijd als te weinig gezien door een docent van het praktijkonderwijs.

Wegnemen van knelpunten

Bij het wegnemen van knelpunten gaat het vaak om ad-hoc oplossingen en aanpassingen. Een beleidsmedewerker geeft aan dat echt anticiperen op ontwikkelingen (zoals de grootschalige aanmelding van leerlingen met het syndroom van Down) onmogelijk is door tijdgebrek en andere prioriteiten. Er zouden dan kengetallen bekend moeten zijn. De school is niet actief bezig om het aanbod aan te passen aan de toekomstige ontwikkelingen. Andere geïnterviewden denken daar anders over en refereren naar het opzetten van een cluster drie afdeling.

In het aannamebeleid van leerkrachten wordt getracht rekening te houden met de kennis die een leerkracht heeft met betrekking tot gehandicapten en chronisch zieken. De inzet en toerusting van medewerkers wordt van essentieel belang gezien. Niet alleen van onderwijzend personeel, maar ook van onderwijsondersteunend personeel. De laatste groep moet ook geïnformeerd en betrokken worden bij het proces zodat (potentiële) knelpunten worden weggenomen. Een voorbeeld hiervan is de conciërge die snel klaar staat met de sleutel van de poort indien de taxi dicht bij de ingang van de school moet komen voor een leerling die rolstoelgebonden is.

4 Effectiviteit WGB H/CZ

Bekendheid wet

De (inhoudelijke) bekendheid met de wet binnen de school is gering. Een medewerker geeft aan dat de wet voorbij gaat aan de beperkingen van de gehandicapten en chronisch zieken. De school wordt voor een blok gezet en moet het maar 'regelen'. De wet heeft het karakter van het verschuiven van de verantwoordelijkheid. Zomaar de verantwoordelijkheid verschuiven is onmogelijk, ook de financiering moet daarop aangepast worden. De wet wordt geïmplementeerd en vervolgens moet het budget neutraal uitgevoerd worden. Alles moet binnen de school worden opgevangen. Daarmee bevat de wet volgens de onderwijsinstelling weinig realiteitszin.

Een medewerker van het LWOO geeft aan dat de gedachte van de wet positief is, maar de haalbaarheid wordt gemist. In 2010 moeten alle leerlingen worden toegelaten, maar dat is in de praktijk niet haalbaar. Vooral niet als de mensen er niet competent voor zijn. Er is een gebrek aan interne begeleiders en aan middelen. De middelen staan niet in evenredigheid met wat een school moet doen.

Een medewerker van het praktijkonderwijs geeft aan dat er een angst heerst van het 'moeten'. De school is bang dat het alle leerlingen maar moet aannemen, aangezien iedereen gelijk is. Als school moet je echter kunnen aangeven wanneer het ophoudt. Natuurlijk moet de school dan aangeven op basis van welke argumenten een school het niet aankan. Een Commissie Gelijke Behandeling moet echter niet doordrukken en zeggen dat het in de wet staat. Niet alles kan. De Commissie moet oog hebben voor de on- en mogelijkheden. De school moet zich partner voelen van de wet en niet slachtoffer.

Ervaringen en maatregelen

De school heeft er nooit iets van gemerkt dat leerlingen zich beroepen op de wet. Een uitvoerend medewerker geeft aan dat de leerlingen die wet ook niet zullen kennen. Ook het aantal klachten is minimaal: ouders waarderen het juist dat een school probeert zoveel mogelijk te bieden aan kinderen met een handicap of chronische ziekte.

De school heeft geen aanvullende maatregelen genomen of het beleid naar aanleiding van de wet aangescherpt. Zes jaar geleden kreeg de school de mogelijkheid om een afdeling praktijkonderwijs op te starten en heeft dat toen gedaan. Dat heeft voor gehandicapten en chronisch zieken wel de toegankelijkheid vergroot, maar deze afdeling is niet opgezet naar aanleiding van de Wet op de gelijke behandeling op grond van een handicap of chronische ziekte.

Vergroting toegankelijkheid

De geïnterviewden hebben niet het idee dat de WGB H/CZ de toegang tot het beroepsonderwijs heeft vergroot voor gehandicapten en chronisch zieken. Een aantal mensen geeft aan dat de prikkel eerder wordt gegeven door de huidige insteek van het

kabinet op 'Passend Onderwijs'.⁴ Daardoor is men gaan denken over hoe leerlingen op school te behouden. Integreren heeft wel een grotere vlucht aangenomen, vroeger dacht men er immers niet aan om een gehandicapte of chronisch zieke op een middelbare school aan te melden. Maar dat heeft volgens de geïnterviewden veel minder met de WGB H/CZ te maken.

In zijn algemeenheid kan de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs worden bevorderd door te investeren in meer begeleiding van leerlingen. De inzet van het personeel moet worden vergroot en men moet meer één op één kunnen begeleiden. Maar ook de competenties van het personeel moeten worden vergroot. Hoewel docenten in het praktijkonderwijs wel extra worden opgeleid in de omgang met gehandicapten en chronisch zieken, gelden er geen speciale opleidingseisen voor docenten. Er is geen profiel van een docent voor het praktijkonderwijs, maar die zou er wel moeten zijn. Alleen een diploma van de PABO is onvoldoende, er moet minimaal extra scholing en begeleiding zijn. De school wil zeker wel, maar niet alles kan. Ook kan er gedacht worden aan het vergroten van de autonomie voor de school. De school moet meer zelf kunnen beslissen en een bepaalde vrijheid kunnen houden. Als de Commissie ziet dat de school er alles aan doet, maar er een geval is waarin de school het niet redt, moet de Commissie daar in meegaan.

⁴ Zie <http://www.passendonderwijs.nl>

Bijlage 3 - Caseverslag Praktijkschool B

Sabine Stoltz en Mary van den Wijngaart

Het onderhavige caseverslag heeft betrekking op een onderwijsinstelling voor praktijkonderwijs en leerwegondersteunend onderwijs. De school heeft ongeveer 250 leerlingen. In deze casestudie richten wij ons op het praktijkonderwijs, omdat dit wordt gezien als een vorm van beroepsonderwijs. We hebben in totaal zes mensen gesproken, te weten:

- directrice VMBO waaronder de afdeling PRO;
- coördinator onderbouw;
- orthopedagoge;
- maatschappelijk werkster;
- docent / mentor;
- ouders van een leerling met een ernstige fysieke handicap.

2 Beleid ten aanzien van toegankelijkheid

Algemeen

Het praktijkonderwijs is niet voor iedereen toegankelijk. Een leerling moet beschikken over een indicatie van een Regionale Verwijzingscommissie (RVC). Formeel zijn criteria om toegelaten tot het praktijkonderwijs:

- Leerling heeft een IQ tussen 60 t/m 80
- Leerling heeft een leerachterstand op minimaal twee van de volgende gebieden: inzichtelijk rekenen, begrijpend lezen, technisch lezen en spellen.

Daarnaast is het praktijkonderwijs volgens de school geschikt voor leerlingen die plezier hebben in praktische vaardigheden én meer aandacht en begeleiding nodig hebben op sociale aspecten, zoals zelfvertrouwen, zelfstandigheid, omgangsvormen en samenwerken.

Het praktijkonderwijs is bedoeld voor leerlingen die geen (VMBO) diploma kunnen halen, zij worden voorbereid op een beroep in de maatschappij. De opleiding duurt vier jaar. Leerlingen worden intensief begeleid. Leerkrachten hebben regelmatig besprekingen over de vorderingen van leerlingen. Als leerlingen extra begeleiding nodig hebben krijgen ze deze onder andere in de vorm van remedial teaching. Er is veel contact met de ouders en verzorgers; samen probeert men uit het kind te halen wat er in zit. Het merendeel van de leerlingen op het praktijkonderwijs gaat na vier jaar leren en stage lopen aan het werk. De school helpt actief mee bij het vinden van een baan.

Beleid

De medewerkers van de school geven aan dat op het praktijkonderwijs iedere leerling één of meerdere beperkingen heeft; met iedere leerling *'is wel iets aan de hand'*. Bijna alle leerlingen hebben een beneden gemiddeld IQ en vaak doet zich aanvullende problematiek voor zoals ADHD, ASS en opvoedingsproblemen. Lichamelijke handicaps komen niet veel voor; gemiddeld eenmaal per jaar, aldus een medewerker. Volgens de geïnterviewde medewerkers wordt er geen beleid gevoerd ten aanzien van de toegankelijkheid van de school voor leerlingen met een lichamelijke handicap. Het schoolsysteem is wel ingericht op leerlingen met een niet-lichamelijke handicap of beperking. Dit vormt een integraal onderdeel van het onderwijssysteem: praktijkgericht, kleine klassen (max. 14 leerlingen), structuur bieden en rekening houden met de individuele problematiek van het kind. Voor leerlingen met een lichamelijke handicap worden ad hoc voorzieningen gerealiseerd.

Toegankelijkheid

De visie van de school ten aanzien van de toegankelijkheid van het onderwijs voor gehandicapten en chronisch zieken is dat, waar mogelijk, geprobeerd wordt leerlingen onderwijs te laten volgen. Er wordt hierbij, volgens de mening van de medewerkers, wel een zorgvuldige afweging gemaakt. Immers, *'niet iedere leerling is geschikt voor praktijkonderwijs'*. De school stelt grenzen aan de doelgroep; zo is de school volgens een medewerker bijvoorbeeld niet geschikt voor leerlingen met ernstige opvoedingsmoeilijkheden, leerlingen met het syndroom van Down of epileptische leerlingen.

2 Maatregelen en voorzieningen

Aannamebeleid school

Bij aanmelding van een leerling op de school wordt als eerste met elke leerling en zijn/haar ouders een intakegesprek gehouden. In dit gesprek wordt getracht helder te krijgen wat de mogelijkheden van een leerling zijn en wat zijn/haar hulpvraag is. Vervolgens start de toelatingsprocedure. Er vinden onderzoeken plaats door de didacticus, de orthopedagoge, de schoolarts en de maatschappelijk werker, om te bezien of een leerling tot de doelgroep van de school behoort. Op basis van informatie van de leerling, de ouders en de 'toeleverende' school wordt de hulpvraag van de leerling verder in kaart gebracht. Daarna wordt door de toelatingscommissie van de school een zorgvuldige afweging gemaakt of een leerling wel of niet wordt toegelaten op de school. Dit advies kan zijn dat het voor het kind beter is om naar een andere school te gaan, waar men wel beschikt over faciliteiten om deze leerlingen met een handicap of chronische ziekte een opleiding te kunnen laten volgen. Een leerling wordt nooit zomaar geweigerd, altijd wordt bekeken waar een leerling, in geval van afwijzing, beter op zijn plek is. Verwezen wordt dan naar andere scholen, die beter aansluiten bij

de behoeften van een leerling. Volgens een medewerker is het ook voor leerlingen zelf soms beter naar een ‘speciale’ school te gaan; *‘dan zal de leerling zich minder in een uitzonderingspositie bevinden’*.

Afwijzingen op basis van een handicap of chronische ziekte van leerlingen komen wel eens voor. Medewerkers geven als reden hiervoor dat er hulp nodig is die de school niet kan bieden. Bijvoorbeeld voor blinde leerlingen zijn er op de school geen toereikende voorzieningen, zodat de leerling niet optimaal kan functioneren binnen de school. Ook vanwege gedragsmatige problemen kunnen leerlingen worden afgewezen, omdat de school onvoldoende voorzieningen heeft om deze leerlingen te hantieren. Bijvoorbeeld kinderen met uitermate agressief gedrag zijn, naar de mening van een medewerker, beter af op een zogeheten ZMOK-school.

Oriëntatie + informatievoorziening ouders

De geïnterviewde ouders van een leerling met een lichamelijke handicap geven aan dat hun kind vanuit de basisschool het advies kreeg naar een school te gaan voor VMBO-K, dit was ook uit de CITO naar voren gekomen. Ouders besloten echter te kiezen voor VMBO-LWOO; dit kwam namelijk uit andere toetsen naar voren en de zij vonden dit ook beter bij hun kind passen. De ouders zijn zich gaan oriënteren op verschillende scholen voor VMBO-LWOO en merkten dat de informatievoorzieningen van scholen voor gehandicapten en chronisch zieken in het algemeen erg slecht is. Er is vrijwel géén informatie. Bovendien zijn scholen, naar hun mening, huiverig een leerling met een lichamelijke handicap toe te laten. Op open dagen van scholen bemerkten de ouders dat ‘reguliere’ scholen liever niet een leerling met een lichamelijke handicap aannemen. Een ouder vertelt dat zeker 80 procent van de leraren op open dagen reageerden met *‘die komt hier toch niet op school?!’*. Uiteindelijk hebben deze geïnterviewde ouders gekozen voor de huidige school, omdat deze school kleinschalig en in de buurt is. Ook vonden zij het van belang dat de school een ‘reguliere’ school is. Voor de integratie van hun kind vinden zij het van belang dat deze contact heeft met kinderen die niet lichamelijke beperkt zijn.

Na een eerste gesprek op de school kregen de ouders van deze lichamelijke gehandicapte leerling te horen dat hun kind niet werd toegelaten. Er bleken *“teveel beren op de weg”*. Hun kind werd verwezen naar een mytylschool, speciaal onderwijs voor lichamelijke gehandicapten, in de buurt. In het interview vertelt een ouder dat dit voor hen *‘een grote klap’* was. Omdat zij toch erg graag wilden dat hun kind naar een reguliere school ging, vanwege de integratie, zijn zij wederom gesprekken aangegaan. Hier is iemand van een mytylschool bij aanwezig geweest, om *‘de school te wijzen op het belang van integratie van gehandicapten in het reguliere onderwijs’*. Uiteindelijk ging de school akkoord en werd hun kind toegelaten. Zij werd door de school echter wel ingeschaald op het praktijkonderwijs in plaats van het VMBO-LWOO.

Begeleiding

Het praktijkonderwijs vormt een andere benadering dan een gewone school. Er wordt gewerkt met kleine groepen, van maximaal 14 leerlingen.

In de zorgstructuur staat de mentor centraal, dit is een docent die als contactpersoon dient voor alle leerlingen in een mentorgroep. Ook voor gehandicapte of chronisch zieke leerlingen is de mentor het aanspreekpunt. De mentor is aangewezen om leerlingen te begeleiden en contact te onderhouden met thuis, met het REC als er sprake is van leerlinggebonden financiering en overige betrokkenen. Verder is er binnen de school een orthopedagoog, een maatschappelijk werkster, een remedial teacher (in het bijzonder voor kinderen met dyslexie) en motorische remedial teaching (zoals handschriftbegeleiding, voor kinderen met motorische beperkingen).

Iedere zes weken is er een groepsbespreking, waarin elke leerling wordt besproken. Voor deze bespreking verzamelen de orthopedagoge en de maatschappelijk werkster bij alle betrokken docenten informatie over de leerlingen. Dit wordt vervolgens doorgesproken in een overleg met de docenten.

Alle docenten hebben een training gevolgd over hoe om te gaan met bepaalde doelgroepen, ook volgen zij regelmatig cursussen. *‘Bijvoorbeeld over taaislijmziekte, hoe ga je hier mee om?’*

Praktische maatregelen

Omdat met alle leerlingen wel iets aan de hand is, leerlingen komen tenslotte naar deze school voor extra begeleiding, is het hele onderwijs ingericht om ervoor te zorgen dat leerlingen onderwijs kunnen blijven volgen. Praktische maatregelen worden getroffen indien deze in de praktijk ook daadwerkelijk nodig blijken te zijn. Zo is er voor een lichamelijke gehandicapte leerling een lift en een invalidentoilet gekomen. Toen de lift er nog niet was, werden lessen zoveel mogelijk beneden gegeven of kon de leerling naar boven worden gedragen. Ook is er aangepast lesmateriaal bij het koken; daar is een apart keukenblok geïnstalleerd voor dezelfde leerling met een lichamelijke handicap.

Stages worden op de school door de leerlingen zelf gekozen. Dit kan voor leerlingen met een handicap moeilijk zijn. Echter, er zijn tot nu toe altijd oplossingen bedacht en leerlingen hebben altijd stage kunnen lopen. *‘Een leerling met een lichamelijke handicap kon haar stage lopen op het werk van haar moeder, op deze manier wist men al bij voorbaat van haar handicap en leverde dit tijdens de stage geen problemen op’.*

3 Knelpunten

Beleving toegankelijkheid

De beleving van de toegankelijkheid van de school is wisselend. Het merendeel van de medewerkers geeft aan de onderwijsinstelling toegankelijk te vinden en voorzien

geen knelpunten. Geïnterviewde ouders en sommige medewerkers zijn wat minder positief over de toegankelijkheid van de school. De ouders van een lichamenlijk gehandicapt kind hebben veel moeite ervaren met het aanmelden van hun kind op een reguliere school. Zo is hun kind ook op deze school in eerste instantie afgewezen, omdat er vanwege de handicap te veel problemen voorzien werden. Nadat het kind uiteindelijk toch is toegelaten tot de school, is het volgens de ouders en de medewerkers heel erg goed gegaan, zodat zelfs de overstap van praktijkonderwijs naar VMBO-LWOO kon worden gemaakt.

Een ouder van deze gehandicapte leerling geeft aan dat haar kind zich *'zo nu en dan, en met name de laatste weken, een uitzondering voelt op de school'*. Dit is jammer, integratie van gehandicapte leerlingen zou bevorderd moeten worden. Dit zou mogelijk zijn als er meerdere gehandicapte leerlingen op een school zouden zitten, zo vinden ouders. Om dit mogelijk te maken moet er volgens hen een cultuuromslag komen; scholen moeten het niet als 'hinderlijk' zien om (lichamelijk) gehandicapte leerlingen aan te nemen.

Knelpunten en aanbevelingen

Wat door enkele medewerkers als belangrijk knelpunt wordt gezien, zijn de financiële middelen. De overheid vindt dat scholen toegankelijk moeten zijn voor gehandicapten en chronisch zieken, maar stelt hiervoor, naar hun mening, onvoldoende middelen ter beschikking. De financiering voor het plaatsen van de lift en het realiseren van een aangepast keukenblok zijn door de school zelf betaald. Meerdere medewerkers geven aan dat door het meer zichtbaar maken van de financiële mogelijkheden en deze buiten de lumpsum te houden, scholen wellicht ook eerder geneigd zijn om aanpassingen te verrichten.

De geïnterviewde ouders geven aan dat er op dit moment van docenten wordt verwacht dat zij zich, naast hun reguliere werkzaamheden, ook bezig houden met het begeleiden van een leerling met een handicap. Als er extra budget wordt vrijgemaakt voor leerlingen met een handicap, is het misschien mogelijk iemand aan te stellen die uren krijgt om zich specifiek met deze doelgroep bezig te houden. Ook een medewerker van de school geeft aan dat deskundigheidsbevordering een belangrijk aandachtspunt is. Scholen weten niet altijd hoe zij met een lichamenlijke ziekte / handicap van een leerling moeten omgaan.

Op de school komen veel verschillende ambulante begeleiders van het REC (in het kader van leerlinggebonden financiering) over de vloer. Verschillende leerlingen hebben ambulante begeleiders die hen individueel begeleiden. Mentoren moeten steeds tijd vrij maken om met deze ambulante begeleiders te kunnen overleggen. *'Er zijn veel instanties betrokken bij een leerling met een lichamenlijke handicap, de school is niet meer op de hoogte waar deze instanties mee bezig zijn en kan zo het overzicht niet meer houden'*. Beter zou zijn dat er één allround ambulante begeleider per school is.

Het regelen van geschikte stageplekken en het volgen van lessen op een andere school zijn punten die in de toekomst problemen op kunnen leveren. De school heeft geen invloed op de toegankelijkheid van andere scholen of stageplekken. De vraag is dan ook of deze plekken voldoende toegankelijk zijn en of er mogelijkheden tot aanpassingen zijn. De verwachting bestaat bij enkele medewerkers dat de leerling met een lichamelijke handicap in het 3^e studiejaar (dit is het jaar waarin vakken op een andere school moeten worden gevolgd), misschien alsnog naar een mytylschool moet: *'Daar is werk op maat, zowel voor lichamenlijk gehandicapten als voor geestelijke gezondheidszorg'*.

De lift die op de school geplaatst is voor de lichamenlijk gehandicapte leerling blijkt, volgens meerdere medewerkers, te klein te zijn. *'Enige tijd geleden is deze leerling vast komen te zitten in de lift, hij bleek te smal te zijn'*, aldus een medewerker van de school.

Wat door geïnterviewde ouders als belangrijk knelpunt in het algemeen, en niet voor deze school in het bijzonder, wordt gezien, is de gebrekkige informatievoorziening van reguliere scholen voor leerlingen met een lichamenlijke handicap. Bovendien zijn scholen, in de beleving van de ouders, weinig bereidwillig een kind met een lichamenlijke handicap toe te laten. De aanmelding van hun kind is dan ook moeizaam verlopen.

4 Effectiviteit WGB H/CZ

WGB H/CZ

Niet alle medewerkers zijn bekend met de WGB H/CZ. Enkelen weten dat de wet er is, maar zijn inhoudelijk niet op de hoogte. Naar aanleiding van de inwerkingtreding van de wet zijn er dan ook geen maatregelen genomen op de school. Maatregelen worden genomen op het moment dat mensen tegen problemen aanlopen.

Oordeel over gelijke behandeling van gehandicapte en chronisch zieke leerlingen

Medewerkers zijn het niet altijd eens met de gedachte dat onderwijs voor iedereen toegankelijk moet zijn. Naar de mening van enkele medewerkers kan men te ver gaan in de gelijke behandeling van gehandicapten en chronisch zieken. Het zijn moeilijke zaken omdat het hier om emoties gaat, maar het is volgens hen niet altijd mogelijk om een gelijke behandeling na te streven. *'Het is niet altijd goed voor de kinderen zelf om een heel aparte benadering te krijgen'*. Ouders van kinderen met een handicap *'accepteren'* vaak niet dat hun kinderen vanwege een handicap niet naar een 'reguliere' school kunnen, zo vertelt een medewerker.

De geïnterviewde ouders van een lichamelijk gehandicapt kind beleven de wet, die gelijke behandeling van chronisch zieken en gehandicapten ten doel stelt, positief. Zij vinden het van belang dat onderwijs voor gehandicapten toegankelijk moet zijn. Voor de maatschappelijke integratie is het van belang dat kinderen met bijvoorbeeld een lichamelijk handicap naar school kunnen gaan met leeftijdgenoten zonder een lichamelijk handicap. Scholen zijn echter, naar hun ervaringen, vaak niet bereidwillig een leerling met een handicap toe te laten. Een voorbeeld wordt gegeven van een leerling in een rolstoel, op een andere school, die niet werd toegelaten tot die school. Hier is de rechter aan te pas gekomen en uiteindelijk is deze leerling toch op die school geplaatst. Hij/zij kon zich namelijk beroepen op de wet.

In het schoolplan staat vermeld wat de mogelijkheden van de school zijn. De wet kan deze mogelijkheden te buiten gaan, zo ervaren medewerkers; ouders kunnen zich beroepen op de wet en afdwingen dat een kind toch naar een bepaalde school gaat. Dit is tot op heden op deze school nog niet gebeurd. Het gaat er ook niet zozeer om dat scholen leerlingen niet willen toelaten, maar zij kunnen het in sommige gevallen niet. De faciliteiten zijn er niet en *'deze wil de school ook niet hebben, omdat het onderwijs en de andere leerlingen er onder leiden'*. Een medewerker stelt zich de vraag: *'als de school aangeeft het niet te kunnen, heeft dan wel nut met de wet af te dwingen dat een leerling op een school toegelaten wordt?'* Bijvoorbeeld bij kinderen met het syndroom van Down. Elk kind heeft recht op begeleiding die bij hem past, maar er zijn grenzen binnen een school. Deze grenzen kunnen opgerekt worden, maar dan moet een school meer financiële mogelijkheden krijgen voor deskundigheid, ruimte en formatie.

'Als het daadwerkelijk de bedoeling is om iedereen binnen de poort te halen en houden, dan zal het schoolsysteem', volgens enkele medewerkers, *'volledig aangepast moeten worden'*. Een andere visie op scholen zal dan moeten ontstaan. In het huidige onderwijssysteem is er onderwijs beschikbaar voor kinderen die niet aan de criteria van deze school voldoen. Zij kunnen bijvoorbeeld terecht op een mytylschool, in het geval van lichamelijke handicaps. *'Doel van praktijkonderwijs is de toeleiding naar de arbeidsmarkt en niet de persoonlijke ontwikkeling van kinderen met een handicap of chronische ziekte'*.

Conclusie

Op basis van de gevoerde interviews kan geconcludeerd worden dat er een tweestrijd te ontdekken is in de beleving van de toegankelijkheid van het onderwijs voor chronisch zieken en gehandicapten. De school geeft aan dat zij hun school in het algemeen toegankelijk vinden, maar dat er wel grenzen zijn aan deze toegankelijkheid.

Medewerkers van de school geven aan dat het niet mogelijk zal zijn het reguliere onderwijs voor alle leerlingen toegankelijk te maken. Als men dit toch wil afdwingen zal volgens een medewerker 'het schoolsysteem volledig omver moeten'.

Ouders van een lichamenlijk gehandicapt kind daarentegen ervaren het onderwijs als niet toegankelijk; zij hebben problemen gehad met de aanmelding van hun kind op een reguliere school en bemerkten weinig bereidwilligheid op scholen in het algemeen om kinderen met een lichamenlijke handicap toe te laten. De geïnterviewde ouders menen dat er een 'cultuuromslag' moet komen en dat scholen hun denkwijzen moeten veranderen ten aanzien van leerlingen met een lichamenlijke handicap of chronische ziekte.

Ook ten aanzien van de WGB H/CZ zijn er verschillen in beleving te ontdekken. Geïnterviewde ouders geven aan het goed te vinden dat de wet er is; leerlingen kunnen zich er op beroepen in het geval een school hen niet wil toe laten. Aan de andere kant is het, in de ogen van medewerkers, niet mogelijk om onderwijs voor iedereen toegankelijk te maken. Er zijn grenzen aan wat mogelijk is. De wet dwingt scholen hun onderwijs toegankelijk te maken, maar houdt geen rekening met gebrek aan middelen en deskundigheid.

Financiën vormen een belangrijke belemmering in het toegankelijk maken van de school voor lichamenlijk gehandicapten, zo ervaren medewerkers en ook ouders van een lichamenlijk gehandicapt leerling. Voorzieningen zijn vaak niet aanwezig en de school heeft, naar mening van de medewerkers, onvoldoende middelen om er voor te zorgen dat deze voorzieningen er komen. Zij moeten dit dan uit hun eigen budget betalen. Medewerkers denken dat met meer financiën, scholen wellicht ook eerder geneigd zijn aanpassingen te doen. Ook de ouders geven aan dat als er meer budget zou komen voor scholen, zij ook mensen kunnen aanstellen om leerlingen met een lichamenlijke handicap te begeleiden. Met meer voorzieningen zou het mogelijk gemaakt moeten worden dat kinderen met een handicap of chronische ziekte wel naar de school van hun keuze kunnen. Op deze manier is het in de toekomst misschien mogelijk dat meerdere leerlingen met lichamenlijke handicaps op de school worden aangenomen, wat de uitzonderingspositie voor lichamenlijk gehandicapten kan verminderen en de integratie kan bevorderen.

Verder geven ouders als aandachtspunt aan dat de informatievoorziening van scholen verbeterd zou moeten worden. Er zou meer informatie moeten komen over wat er allemaal mogelijk is voor gehandicapte leerlingen en scholen zouden hier meer voor open moeten staan.

Bijlage 4 - Caseverslag MBO-school A

Marijn Wijers en Mary van den Wijngaart

Het onderhavige caseverslag heeft betrekking op een zelfstandig vakcollege op MBO-niveau voor beroepen in de branches schilder, interieur, reclame & presentatie. De school heeft ongeveer 1250 leerlingen. We hebben in totaal 6 gesprekken gevoerd met:

- een trajectbegeleider;
- een leerlingbegeleider (tweemaal);
- een lid van het college van bestuur;
- een leerling met een auditieve handicap;
- een leerling met een functiebeperking.

1 Beleid ten aanzien van toegankelijkheid

Visie en beleid

Volgens het jaarverslag van de onderwijsinstelling (2005) is de missie van de onderwijsinstelling het bieden van een klimaat van eigen verantwoordelijkheid, en jonge mensen op verschillende niveaus opleiden tot zelfstandige vakmensen. De deelnemers kunnen hierdoor als zelfstandige mensen volwaardig werken in hun beroep en functioneren als mens in de maatschappij. Er is op de school geen specifiek beleid gericht op mensen met een handicap of chronische ziekte. Er is in het algemene beleid een onderdeel voor handicaps en chronische ziekten opgenomen.

De visie van de school ten aanzien van de toegankelijkheid van het onderwijs voor mensen met een handicap of chronische ziekte is *“tolerant omgaan met leerlingen met beperkingen; samen zoeken naar de beste weg”* aldus een medewerker. Er wordt hetzelfde omgegaan met leerlingen met als zonder een handicap of chronische ziekte. Er wordt moeite gedaan om leerlingen met een functiebeperking aan te nemen en op school te houden. In de visie van de school staan de leerlingen centraal, met of zonder handicap of chronische ziekte. Bij beide leerlingen was hun functiebeperking voor de school geen probleem.

Het beleid van de school ten aanzien van de aanname van leerlingen staat in een map, die leraren gebruiken tijdens de intake. Bijna alle leraren doen intakes, en zijn daarvoor op de hoogte van het beleid ten aanzien van de toelating van leerlingen met en zonder handicap of chronische ziekte. Er worden gesprekken gevoerd met docenten

die betrokken zijn bij de leerlingen met een beperking en er komen soms mensen van instanties informatie geven over beperkingen. Er is een aantal dove leerlingen voor wie begeleiding vanuit het doveninstituut is. Vanuit het doveninstituut worden cursussen gegeven aan docenten die te maken hebben met slechthorende leerlingen; er wordt hen geleerd hoe ze moeten omgaan met de beperking en hoe ze zich kunnen aanpassen. Er wordt bijvoorbeeld uitgelegd dat je de leerlingen altijd moet aankijken en dat je goed moet articuleren.

Volgens medewerkers zitten er wel beperkingen aan de toegankelijkheid van de school, omdat het met sommige handicaps of chronische ziekten niet mogelijk is om de opleidingen te volgen. Iemand in een rolstoel zal bijvoorbeeld geen schilder kunnen worden omdat dit fysiek niet mogelijk is. Ook voor iemand met jeugdrema is het fysiek niet mogelijk om de opleiding te volgen. *“Het moet mogelijk zijn om de opleiding goed af te ronden, zodat men volledig werkzaam kan zijn in het werkveld”* aldus een medewerker.

Doelgroep

Op de school zitten ongeveer 100 leerlingen die een dyslexieverklaring hebben. Ongeveer een even groot aantal leerlingen heeft ADHD. Verder zijn er een aantal leerlingen met het chronisch vermoeidheidssyndroom (CVS), er is een leerling met epilepsie, een leerling met een hernia, een slechthorende leerling, een leerling die een psychose heeft doorgemaakt en een leerling met posttraumatische dystrofie aan haar pols. Vier van deze leerlingen zijn geïndiceerd en krijgen leerlinggebonden financiering. Een leerling met NAH heeft onlangs de school moeten verlaten, omdat het volgens medewerkers voor haar niet haalbaar was om de opleiding succesvol af te ronden in verband met gedragsproblemen.

2 Maatregelen en voorzieningen

Voorlichting en oriëntatie

De school geeft voorlichting op verschillende scholen om leerlingen te motiveren om naar de open dagen te komen. Voordat iemand een opleiding gaat volgen kan hij/zij meedoen met de meeloopdagen. Hier kunnen de leerlingen kijken of de opleiding is wat ze ervan verwachten en of ze het leuk vinden. Dit geldt niet alleen voor leerlingen met een functiebeperking, maar voor iedereen.

De geïnterviewde leerlingen geven aan dat ze hebben gekozen voor deze school omdat ze graag creatief bezig zijn. Een leerling wilde een opleiding doen waarbij men niet teveel hoefde te lezen, maar vooral praktisch bezig was. Deze leerling heeft ook gekeken naar een aantal grafische opleidingen, maar deze opleiding leek het leukst.

De opleidingen van de huidige onderwijsinstelling worden op weinig plaatsen aangeboden, wat de keuzemogelijkheden voor onderwijsinstellingen beperkt. De geïnterviewde leerlingen kozen voor deze onderwijsinstelling omdat het dichtst bij hun woonplaats was. De leerlingen hebben zich bij de schoolkeuze niet laten leiden door hun handicap. Zij zijn niet van te voren nagegaan of de school voorzieningen had voor hun beperkingen, mede omdat ze wisten dat de school hiermee rekening moest houden.

Aanname

Alle leerlingen doen een intakegesprek als zij zich inschrijven bij de school. Dit intakegesprek duurt een halve dag. Leerlingen moeten dan een port folio inleveren en een creatieve opdracht uitvoeren. Ook hebben zij van tevoren een opdracht gekregen die ze bij het intakegesprek moeten inleveren. In het intakegesprek wordt gekeken of de leerling past bij de opleiding. Er wordt gekeken naar de creativiteit en gevoel voor vorm, kleur en beeld van de leerlingen, alsmede hun motivatie om de opleiding te gaan volgen.

Voordat het intakegesprek plaatsvindt, vult de leerling eerst een aanmeldingsformulier in, waarop sinds kort ook aangegeven dient te worden of de leerling beperkingen of handicaps heeft die belangrijk kunnen zijn voor het volgen van de opleiding. Als er sprake is van een handicap of chronische ziekte wordt in het intakegesprek samen met de leerling gekeken welke gevolgen deze met zich meebrengt voor het volgen van de opleiding.

Leerlingen met een handicap of chronische ziekte worden aangenomen als het praktisch mogelijk is. Als de student de opdrachten goed heeft uitgevoerd en mentaal en fysiek in staat wordt geacht de opleiding af te ronden wordt hij/zij aangenomen. *“Een functiebeperking vormt op zich voor de school geen probleem”*, aldus een medewerker. Op dit moment is er op de school een leerling met CVS, die nu eerst een proefjaar doet om te kijken of deze de opleiding aankan. Aan het eind van het jaar wordt gekeken of het is gelukt om alles bij te houden, en aan de hand daarvan wordt besloten of de leerling kan beginnen aan de opleiding.

Indien een leerling de opleiding fysiek of mentaal niet aankan en in de toekomst niet volledig werkzaam kan zijn in het beroep, kan hij/zij niet deelnemen aan de opleiding. Volgens medewerkers is het belangrijk om tijdens het intakegesprek duidelijk te zijn naar de leerling in wat er van hem/haar wordt verwacht tijdens de opleiding. Wanneer de school verwacht dat de handicap of chronische ziekte van de leerling teveel belemmeringen gaat opleveren tijdens het volgen van het onderwijs wordt hierover met de leerling gepraat. Leerlingen besluiten dan vaak zelf dat dit wellicht niet de juiste opleiding is voor hen. Het komt zelden voor dat leerlingen met een dusdanige handicap, die het uitvoeren van het beroep onmogelijk maakt, zich aan-

melden voor de opleiding. Leerlingen worden soms afgewezen omdat zij niet bij de opleiding passen. Het kan zijn dat dit komt door een handicap of chronische ziekte. Het is voor de zelfbescherming van de leerling belangrijk dat hij dan niet wordt aangenomen. Volgens een medewerker is de school soms nog wat te optimistisch bij het aannemen van leerlingen met een functiebeperking *“Wanneer de leerling wel wordt aangenomen terwijl de school denkt dat het eigenlijk niet mogelijk is, moet de leerling vaak na een jaar toch nog stoppen met de opleiding omdat het niet haalbaar blijkt”*.

Praktische aanpassingen

In beginsel gaat de school niet over tot het verrichten van veel aanpassingen voor leerlingen met een handicap of chronische ziekte en vaak blijkt dat een leerling de opleiding prima kan volgen zonder aanpassingen. Momenteel is er een leerling met spierdystrofie aan de pols. Deze haalt nu enkele deelcertificaten. Volgens een medewerker is dit niet wenselijk en gebeurt dit alleen omdat de ziekte pas bekend werd nadat de leerling was aangenomen. Een andere medewerker is echter van mening dat het wel goed zou zijn als er meer mogelijkheden komen tot het halen van deelcertificaten voor leerlingen met een functiebeperking.

Voor mensen met dyslexie zijn er aanpassingen in het schriftelijke werk. Zij krijgen bij toetsen extra tijd en wanneer zij dit willen krijgen ze een groter lettertype en een grotere regelafstand. Soms, wanneer het niet anders kan worden tentamens mondeling afgenomen, maar dit is volgens een medewerker niet wenselijk, *“Als dit teveel gebeurt denken alle leerlingen dat zij mondelinge tentamens nodig hebben, dit zou te belastend zijn voor de docenten”*. Mensen met een handicap of chronische ziekte krijgen als ze dit willen extra tijd van leraren. *“Verder is het vooral een kwestie van rekening houden met elkaar”* aldus een medewerker.

De school wil volgend jaar beginnen met een faalangst cursus, omdat blijkt dat veel leerlingen hier last van hebben. Dit is echter lastig omdat hiervoor weinig geld is en het werk gedaan zou moeten worden door mensen die al in dienst zijn, waardoor de werkdruk voor de docenten wordt verhoogd.

De praktische voorzieningen zijn volgens de geïnterviewde leerlingen goed geregeld. Eén leerling geeft aan dat leraren vaak niet precies weten wat de betreffende functiebeperking inhoudt. Ze weten niet precies wat deze leerling wel en niet kan, waardoor er vaak dingen gevraagd worden die niet kunnen. Dit wordt als erg vervelend ervaren. Het zou volgens deze leerling fijn zijn als er voor de leraren meer voorlichting zou zijn over beperkingen, zodat ze het beter zouden begrijpen.

Stage

Bij de beroepspraktijkvorming (stages) worden geen aanpassingen gedaan. Wanneer iemand niet in staat is om vier dagen per week stage te lopen, voldoet hij/zij niet aan de eisen die worden gesteld voor het behalen van het diploma. Er zijn dan ook geen mogelijkheden om de stages te verlengen. In de branches waarvoor de jongeren worden opgeleid is het vaak lastig om parttime te werken. Verder menen medewerkers dat een student een opdracht in hetzelfde tempo moet kunnen doen als zijn collega's *“Als leerlingen een opdracht niet in hetzelfde tempo kunnen uitvoeren als hun collega's zullen ze nooit een baan kunnen krijgen in het beroepsleven”*.

Fysieke toegankelijkheid

Een van de medewerkers vindt de fysieke toegankelijkheid van de school niet zo goed: *“er is een lift, maar overal in het gebouw zijn drempels. De toegankelijkheid is voldoende voor als er soms een leerling tijdelijk in een rolstoel zit voor bijvoorbeeld een gebroken been, maar wanneer iemand langdurig in een rolstoel zit is het gebouw niet toegankelijk genoeg”*. Andere medewerkers en de geïnterviewde leerlingen vinden de fysieke toegankelijkheid van de school goed.

Zorgstructuur

Op de school heeft elke leerling een trajectbegeleider, die een leerling een jaar volgt en helpt met vragen en problemen waar deze leerling tegenaan loopt. Dit geldt ook voor leerlingen met een handicap of chronische ziekte. Als de begeleiding van de trajectbegeleider onvoldoende is kan er een beroep worden gedaan op de leerlingbegeleider. Dit geldt niet voor leerlingen met bijvoorbeeld dyslexie, maar voor leerlingen die een ernstigere beperking hebben zoals slechthorendheid. De leerlingbegeleider onderhoudt ook het contact met ondersteunende instanties zoals het doveninstituut. *“Omdat het een kleine school is, is er veel aandacht voor de leerlingen, waardoor leerlingen makkelijk met problemen naar hun trajectbegeleider toegaan”* aldus een medewerker. Er is veel individuele aandacht voor leerlingen, wat voor zowel leerlingen met als zonder een handicap of chronische ziekte motiverend is. Uit de gesprekken met de leerlingen blijkt dat zij bij problemen vooral naar de desbetreffende leraar van het vak gaan. Ze vinden alle leraren behulpzaam. Eén van de leerlingen had ambulante begeleiding, maar had geen behoefte meer aan extra hulp *“Ik red me prima zonder extra hulp”*.

3 Knelpunten

Toegankelijkheid school

De leerlingen geven aan dat ze niet weten of de school in het algemeen toegankelijk is, maar voor hen is dit wel het geval. Een medewerker geeft aan dat de school in brede zin wel toegankelijk is. Er wordt vanuit de trajectbegeleiding veel aandacht

besteed aan leerlingen met of zonder handicap of chronische ziekte. Het is een kleine school dus er is veel individuele aandacht. Als iemand ergens tegenaan loopt, al dan niet door een beperking, doet de school haar best om de problemen van de leerling op te lossen. *“De school doet in relatie tot het type opleiding echt het optimale om zo toegankelijk mogelijk te zijn”*, aldus een medewerker.

Een andere medewerker vindt de school weliswaar heel toegankelijk als het gaat om kleine beperkingen, maar voor ernstigere lichamelijke handicaps is de school niet toegankelijk.

Bejegening docenten

Een probleem waar leerlingen tegen aan lopen, is dat er niet altijd rekening wordt gehouden met problemen van een leerling. Zo zouden de geïnterviewde leerlingen het handig vinden als sheets van hoorcolleges op internet verschijnen zodat niet alles opgeschreven moet worden. Het is echter een bewuste keuze van de onderwijsinstelling om dit niet te doen: *“leerlingen gaan dan minder colleges volgen omdat ze de informatie dan van internet kunnen halen”*. Ook de bejegening en expertise van docenten laat te wensen over. Volgens een leerling proberen docenten de leerling wel te begrijpen maar weten zij niet echt wat de beperking inhoudt. *“Ik krijg wel vaker te horen dat ik het vast wel kan als ik maar heel hard me best doe. Dit is voor mij vervelend, omdat ik dan telkens opnieuw moet uitleggen dat ik bepaalde dingen echt niet kan leren”*.

Dit zou verbeterd kunnen worden door meer aandacht te besteden aan informatievoorziening en bijscholing. Docenten moet beter geleerd worden hoe ze om moeten gaan met mensen met een beperking. Ze zouden moeten weten hoe iemand zich voelt en hoe je echt kan helpen. Er zou meer begrip gekweekt moeten worden door bijvoorbeeld cursussen.

Toegankelijkheid bedrijfsleven

Volgens een medewerker is een knelpunt bij het waarborgen van de toegang tot het onderwijs voor mensen met een handicap of chronische ziekte dat het bij de onderwijsinstelling niet mogelijk is mensen met forse beperkingen aan te nemen, omdat het voor deze mensen niet mogelijk zal zijn een baan te vinden die past bij hun opleiding. Op de school lopen ze er vaak tegenaan dat ze bij het intakegesprek toch te optimistisch zijn. Ze nemen leerlingen met een handicap of chronische ziekte dan aan, terwijl dan regelmatig blijkt dat wanneer deze leerlingen stage gaan lopen het niet meer lukt. Het bedrijfsleven is minder tolerant dan scholen. Scholen zijn voldoende toegankelijk voor mensen met een handicap of chronische ziekte, maar in het bedrijfsleven wordt een beperking niet geaccepteerd.

Dit zou kunnen worden opgelost door meer financiële impulsen te geven naar het bedrijfsleven. Ze zouden bijvoorbeeld meer subsidies kunnen bieden voor het aannemen van mensen met een beperking. Wanneer er genoeg werknemers zijn zal het

bedrijfsleven kiezen voor de mensen zonder een functiebeperking, wat ook begrijpelijk is. Maar het opleiden van mensen met beperkingen is dan niet zinvol omdat zij niet werkzaam zullen worden in het beroep. Wanneer de overheid het bedrijfsleven meer zou stimuleren om deze mensen aan te nemen, zouden zij na de opleiding wel aan het werk kunnen.

Tijdsinvestering

Een medewerker geeft aan dat een knelpunt is dat het begeleiden van mensen met een beperking erg veel tijd kost: *“Wanneer bijvoorbeeld iemand met CVS een aangepast lesschema dient te krijgen moeten alle docenten hun lesmateriaal zo aanpassen dat deze leerling er thuis ook aan kan werken”*. Ook voor de leerling- en trajectbegeleiders is het belastend. Een leerlingbegeleider moet ongeveer 30 leerlingen begeleiden. Wanneer er dan veel tijd en aandacht nodig is voor het begeleiden van één leerling met een beperking blijft er minder tijd over voor de andere leerlingen. Voor leerlingen met een ‘rugzakje’ kan er extra tijd worden ingepland voor de begeleiding. Het merendeel van de leerlingen met een functiebeperking heeft echter geen LGF en is er dus ook geen geld voor extra begeleiding.

4 Effectiviteit WGB H/CZ

Oordeel WGB H/CZ

Bij de medewerkers op beleidsniveau is de wet bekend. De andere medewerkers en leerlingen waren niet op de hoogte van de wet. Iedereen oordeelt positief over de WGB H/CZ, maar twee medewerkers geven hierbij aan dat het wel realistisch moet zijn.

Effectiviteit wet

Er zijn op de school geen maatregelen meegenomen naar aanleiding van de wet. De WGB H/CZ heeft de toegang tot de school niet vergroot voor mensen met een beperking naar de mening van medewerkers: *“De school was voorheen al optimaal toegankelijk voor leerlingen met een handicap of chronische ziekte voor wie het praktisch mogelijk is om de opleiding te volgen”*. Ver voor de invoering van de wet heeft de school al aanpassingen gedaan die nodig zijn voor mensen met dyslexie. Verder krijgen alle leerlingen op deze school veel persoonlijke aandacht. Iedereen wordt zoveel mogelijk geholpen met het succesvol afronden van zijn opleiding, zowel mensen met als zonder een handicap of chronische ziekte.

Op de school is nog nooit een beroep gedaan op de wet. Leerlingen met forse beperkingen melden zich meestal niet aan voor de opleidingen van de school, omdat zij zich realiseren dat zij met hun handicap of chronische ziekte de opleiding niet kunnen

volgen. Wanneer zij zich toch aanmelden wordt hierover met de leerling gesproken en wordt hen geadviseerd een andere opleiding te gaan volgen. De leerlingen begrijpen dit in principe dan wel.

Aandachtspunten

Volgens een medewerker wordt de toegankelijkheid van het onderwijs bepaald door de deskundigheid van het personeel. Het is erg belangrijk dat mensen om kunnen gaan met beperkingen van anderen. Dat zou bevorderd kunnen worden door in de lerarenopleidingen meer aandacht te besteden aan hoe om te gaan met mensen met een beperking. Dit punt wordt ook genoemd door een leerling.

Ook zou het goed zijn als de overheid meer geld vrij zou maken voor extra scholing. Zij zouden bijvoorbeeld cursussen aan kunnen bieden voor hoe om te gaan met bepaalde handicaps of chronische ziekten. *“Er zijn dan altijd wel mensen die daarin geïnteresseerd zijn en zich willen laten bijscholen”* aldus een medewerker. Op die manier zou de deskundigheid van scholen vergroot worden.

Volgens een andere medewerker zou de toegankelijkheid van de onderwijsinstelling verbeterd kunnen worden als de school meer met deelcertificaten gaat werken voor mensen met een handicap. Deze mensen zouden dan als coördinator kunnen werken en niet in de uitvoering.

De toegankelijkheid van het beroepsonderwijs in het algemeen zou kunnen worden bevorderd door duidelijke voorlichting en duidelijk zijn tegen de studenten in wat er van hen gaat worden verwacht. De praktische en theoretische eisen die aan de leerling worden gesteld, moeten voor hem/haar helder zijn.

Verder vinden medewerkers dat het belangrijk is dat wanneer men minder discriminatie voor gehandicapten en chronisch zieken wil dat dit dan ook wordt gecommuniceerd met het bedrijfsleven, omdat wanneer iemand een opleiding heeft afgerond het ook belangrijk is dat iemand ook een baan kan vinden. Wanneer dit niet het geval is heeft het geen zin om deze mensen op te leiden.

Bijlage 5 – Caseverslag MBO-school B

Coen Knipping en Mary van den Wijngaart

Het onderhavige caseverslag heeft betrekking op een instelling voor middelbaar beroepsonderwijs. Het betreft een regionaal opleidingscentrum met zo'n 600 leerlingen. We hebben in totaal zes mensen gesproken, te weten:

- een stafmedewerker met de toegang tot het onderwijs in zijn portefeuille;
- een teamleidster;
- een coach en tevens docent niveau 1 en 2;
- een coach (niveau 2) en tevens stagecoördinator;
- een leerling met een fysieke beperking;
- een leerling met meerdere fysieke beperkingen.

1 Beleid ten aanzien van toegankelijkheid

Algemeen

De school betreft een gereformeerde Regionale Opleidingscentrum (ROC). Het is een relatief kleine school van ongeveer 600 leerlingen en de school is nieuw gebouwd in 2000. De onderwijsinstelling biedt 19 opleidingen aan op de afdelingen 'Gezondheidszorg', 'Economie' en 'Welzijn'. De school geeft competentiegericht onderwijs (CGO). Hierbij is de praktijk van het beroep waarvoor een leerling wordt opgeleid het uitgangspunt. Dit betekent dat een leerling vanaf de eerste dag dat op school bezig is met de beroepspraktijk. Een leerling werkt met prestaties in plaats van toetsen. Prestaties zijn praktijkopdrachten vanuit bedrijven en instellingen en daarin zitten allerlei onderdelen die vroeger in aparte vakken aangeboden werden. Veel leerlingen zijn afkomstig van het naast de onderwijsinstelling gelegen middelbare school voor gereformeerde christenen.

Beleid

De onderwijsinstelling kent geen beleidsplan of notitie ten aanzien van de toegankelijkheid van hun onderwijs voor mensen met een handicap of chronische ziekte. Volgens de stafmedewerker is er niets opgenomen in beleidsstukken. Alleen in de examenregeling is bijvoorbeeld vastgelegd dat individuele aanpassingen mogelijk zijn.

De visie van de school wordt door de geïnterviewden allen anders uitgedrukt, hoewel er zeker een overeenkomstige lijn in te ontdekken valt. De stafmedewerker geeft aan dat de school zich tracht "optimaal in te zetten voor alle leerlingen die zich aanmelden". Een coach vertelt dat leerlingen met een handicap of chronische ziekte

niet speciaal worden genoemd in de visie. Volgens hem wil de school een veilige plek creëren voor leerlingen, of je nu een handicap hebt of niet. De teamleidster geeft aan dat “elke leerling de kans moet krijgen voor een beroep”. Een andere geïnterviewde coach geeft aan dat de missie of visie van de school het scheppen van de voorwaarden zodat iedereen (met of zonder handicap) dat kan bereiken wat binnen zijn of haar mogelijkheden liggen, is. De coach geeft daarnaast aan dat dit ook de achtergrond van de gereformeerde gedachte is en een goede toegankelijkheid voor gehandicapten en chronisch zieken altijd vanzelfsprekend is geweest voor de school. Ieder kind moet volgens haar gezien worden als een “uniek schepsel van God”.

De school heeft naar aanleiding van de Wet Gelijke Behandeling geen extra maatregelen genomen of het beleid aangescherpt. Er werd altijd al binnen de school zoveel mogelijk gedaan om leerlingen binnen de school te houden. Een coach, tevens stagecoördinator, geeft aan dat er geen aanleiding was om het beleid nogmaals extra aan te scherpen. Er is een aantal dingen al goed geregeld en men had al veel ervaring met gehandicapten en chronisch zieken, dat wil zeggen ervaringen met gehandicapten leerlingen én personeelsleden.

Bekendmaking en vastlegging van beleid

Beleid wordt door middel van teamvergaderingen bekend gemaakt in de organisatie. Een coach geeft aan dat er zo bijvoorbeeld bekend is gemaakt dat de school geen geld meer ontvangt uit het Europees Sociaal Fonds (ESF) voor leerlingen op niveau 1 en 2. Alle betrokkenen zijn hierdoor op de hoogte van het beleid. Ook kunnen altijd nog de notulen worden geraadpleegd. Bij het opstellen van beleid wordt gevraagd aan teamleden of zij “nog dingen hebben die moeten worden meegenomen”. Tussendoor kan het personeel altijd terecht bij de directie. De grootte van de school speelt daarin mee. Waar algemeen beleid wordt bekend gemaakt in de organisatie door vergaderingen, wordt specifiek beleid teamgericht behandeld en duidelijk gemaakt. Zo komt er een bijscholing voor de omgang met zorgleerlingen dat iedereen moet volgen.

Grenzen aan de toegankelijkheid

Alle medewerkers achten de school zeer toegankelijk voor gehandicapten en chronisch zieken. De stafmedewerker geeft aan dat alle mogelijke moeite wordt gedaan om leerlingen een zo volwaardig mogelijke kans te bieden om de opleiding af te maken. De teamleidster geeft aan dat er soms eerder bijscholing plaats moet vinden voor docenten wat betreft gehandicapten en chronisch zieken. Aan de andere kant is het soms ook goed docenten te laten ervaren wat de problemen zijn. Meteen cursussen geven heeft dan geen zin, er ligt ook expertise en creativiteit bij de mensen zelf om de problemen op te lossen.

De stagecoördinator vertelt dat er makkelijker aanpassingen zijn te maken doordat het een kleine ROC betreft. Een leerling glipt niet zo snel tussen de mazen, je kent ze immers allemaal. Er zijn volgens haar weinig grenzen aan de toegankelijkheid

op de school. Ook wordt het de docenten makkelijker gemaakt om gehandicapten of chronisch zieken op te zoeken. Een coach geeft aan dat bij een ziekenbezoek bij een langdurig zieke, de coaches de reiskosten krijgen vergoed.

Aard en doelgroep van gehandicapten en chronisch zieken

De aard en doelgroep van gehandicapten en chronisch zieken is heel divers. Volgens de stafmedewerker heeft ongeveer vijf procent van de leerlingpopulatie een beperking. Er zijn leerlingen met vergroeiingen, groeistoornissen, PDD-NOS, psychiatrische problemen en auditieve beperkingen (slechthorend). Daarnaast komt dyslexie regelmatig voor. Een coach geeft aan dat gedrags- en psychische problematiek van leerlingen (zoals ADHD, ADD, dyslexie en PDD-NOS) toeneemt. Volgens de stafmedewerker heeft alles nu wel een naam en komen veel leerlingen al met een dossier op school.

2 Maatregelen en voorzieningen

Voorlichtings- en aannamebeleid

Er wordt een aantal voorlichtingsdagen georganiseerd door de school. Er zijn open dagen (veelal op de vrijdag en zaterdag) en meeloopdagen (zonder ouders). Een coach en teamleidster stellen dat er tijdens deze dagen geen extra aandacht wordt besteed aan leerlingen met of zonder handicap. De andere coach meldt echter dat er voor chronisch zieken en gehandicapten een uitgebreide voorlichting is. Naast deze dagen ontvangen alle gereformeerde scholen een uitnodiging en is er een radiospotje waaruit blijkt wanneer de voorlichtingsdagen plaatsvinden. De school heeft een sterke band met de toeleverende gereformeerde middelbare scholen en voor hen is dat de belangrijkste achterban.

Een coach geeft aan dat het aannamebeleid de afgelopen twee jaar is verruimd. Voorheen moest een leerling lid zijn van de Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt of van de Christelijk Gereformeerde Kerk. Nu worden leerlingen ook toegelaten die het eens zijn met “wat de Bijbel ons leert” en daarnaast de drie formulieren van eenheid onderschrijven. De teamleidster geeft aan dat leerlingen en ouders duidelijk moeten aangeven waarom ze voor een gereformeerde school kiezen. Men dient respect en een actieve houding naar elkaar uitstralen. Daarnaast moet je het een zijn met de normen en waarden van de christenen en hiermee geconfronteerd willen worden. Uiteraard dient elke leerling in het bezit te zijn van een diploma van de juiste vooropleiding. Veel leerlingen maken de overstap van de nabij gelegen middelbare school naar het ROC.

De coach maakt daarnaast duidelijk dat nu iedereen een intakegesprek krijgt, aangezien de regels ten aanzien van (de overdracht van) een leerlingendossier strenger zijn geworden. Eerder was er alleen voor niveau 1 en 2 een intakegesprek en in

uitzonderlijke gevallen een intakegesprek voor niveau 3 en 4. Doordat met elke leerling een intakegesprek wordt gehouden, kan een beeld worden gevormd van zijn of haar beperkingen en of de toekomstige leerling wel bij de school past. Met name in de intakegesprekken van niveau 1 en 2 wordt gekeken naar de keuze van de opleidings- en (latere) beroepskeuze. Eventueel volgt er een vervolgggesprek. Een coach geeft aan dat er een meisje was dat graag in de verzorging wilde. Zij heeft echter een gehoorstoornis, spreekt moeilijk en is tenger gebouwd. Daarmee is door de school een vervolgggesprek gehouden en is de keuze voor verzorging afgeraden. Nu loopt zij een stage bij de balie van een verzorgingstehuis.

De geïnterviewden leerlingen bevestigen dit beeld. De leerling die PDD-NOS heeft en slechthorend is, gaf tijdens haar aanmelding aan dat ze met deze beperkingen kampte, maar “dat zagen zij natuurlijk ook wel”. De school reageerde volgens haar positief op haar handicap en keek wat de mogelijkheden voor haar waren. Zij vormde zeker geen probleem voor de school. De leerling met een groeistoornis had een intakegesprek, omdat ze van het VMBO afkwam en graag de opleiding voor sociaal pedagogisch werker (SPW), niveau 3 wilde gaan doen (een leerling kan vanaf het VMBO eigenlijk alleen op niveau 2 starten red.). Dat bleek later toch te hoog gegrepen en toen is ze afgestroomd naar helpende welzijn, niveau 2. Dat heeft ze vorig jaar afgerond en nu is zij weer begonnen met SPW. Bij de aanmelding heeft zij niet kenbaar gemaakt dat ze een handicap heeft. Hoewel dat voor de school duidelijk was, is daar niet over gesproken. Bij haar overstap van SPW naar helpende welzijn werden wél haar beperkingen besproken en in reactie daarop kreeg ze een aangepaste stoel.

De leerlingen kozen voor de opleiding omdat die hen aansprak. De leerling met een groeistoornis wilde altijd al wat met kinderen doen en koos eigenlijk meteen voor SPW. Bij haar heeft de gereformeerde achtergrond wel invloed gehad en specifiek voor deze school gekozen. Ze heeft zich echter niet primair laten leiden door haar beperking. Ze wilde graag de opleiding voor SPW doen en dit leek haar de leukste school. De leerling die PDD-NOS heeft en slechthorend is, had interesse om later in haar beroep met de computer te werken. Daarom heeft ze voor de opleiding administratie gekozen. Zij heeft zich wel laten leiden door haar handicap. De school raadde haar af naar de afdeling ‘Gezondheidszorg’ te gaan. Hoewel ze moeilijk met mensen kan omgaan, wilde ze de opleiding administratie “gewoon proberen”.

Informatievoorziening

Een van de leerlingen geeft aan dat de informatievoorziening van de school en in het algemeen voor gehandicapten en chronisch zieken beter kan. De leerling met een groeistoornis is niet van te voren nagegaan of de school voorzieningen had voor mensen met een handicap of beperking. Ze heeft ook gekeken bij ROC Noorderpoort, maar vond deze school leuker. Ze heeft eigenlijk geen goed beeld van de informatievoorziening van scholen over hun mogelijkheden voor gehandicapten en chronisch

zieken. Ze heeft niet bewust naar informatie gevraagd van te voren en weet niet hoe dat bij anderen scholen is.

De leerling die PDD-NOS heeft en slechthorend is, vindt de informatievoorziening van scholen af en toe onduidelijk: “je weet af en toe niet wat scholen eraan doen”. Ze heeft voor de school gekozen op basis van gesprekken met docenten en kreeg daarbij de indruk dat ze hier een goede begeleiding zou krijgen. Ze informeerde ook bij een andere ROC en ging van te voren na of de school voorzieningen had voor mensen met een handicap of beperking. De andere school kwam daarin negatiever naar buiten en toen heeft ze de keuze voor deze school gemaakt. Volgens haar moet er meer en goede informatie komen voor deze doelgroep en meer aandacht aan worden besteedt. Er zijn geen cijfers bekend over het feit of leerlingen niet toegelaten worden tot een opleiding of de school.

Begeleiding

Alle geïnterviewden geven aan dat de coach in eerste instantie verantwoordelijk is voor de begeleiding van al dan niet gehandicapte of chronisch zieke leerlingen. Een geïnterviewde stelt dat vanuit de coach soms vragen worden gesteld of de leerling nog wel op de goede opleiding zit. Door coachgesprekken (in principe één uur in de twee weken) kom je daar achter. Soms worden leerlingen ook, naast het coachuur, individueel aangesproken. De teamleidster geeft aan dat als de coach niet verder kan helpen, hij of zij de leerling doorstuurt naar andere begeleiders in de school. De teamleidster heeft het idee dat in toenemende mate de psychische problematiek de hoofdrol gaat spelen, waar de coach niet makkelijk alleen uitkomt. Alle coaches kunnen gebruik maken van een ‘steunpunt’. Leerlingen met problemen die de coaches niet aankunnen of overstijgen, kunnen naar het steunpunt. Dit wordt in toenemende mate gedaan. Zo worden er door het steunpunt IQ-testen afgenomen. Voor de vaststelling van PDD-NOS stuurt het steunpunt de leerling weer door naar de psychiater van het academisch medisch centrum. De coaches kunnen de leerlingen het advies meegeven een behandeling in te zetten en sturen de leerling door naar dit steunpunt. Naast de coaches bestaat er een coördinator dyslexie en een faalangst reductietraining. Daar kunnen de coaches hun leerlingen aanmelden.

De leerling met een groeistoornis vond dat ze goed werd begeleid door haar coach. Toen zij van SPW naar helpende welzijn afstroomde vond ze de nieuwe klas best eng. Er werd daarom een dag voordat zij in de klas kwam duidelijk aan de klas gemaakt dat zij erbij kwam. De klas reageerde goed en iedereen is nu aan haar gewend. Bij helpende welzijn had ze een lerares waar ze altijd heen kon. Nu bij haar opleiding SPW kan ze naar haar coach, al doet ze dan minder. Ze hebben het bijna niet over haar handicap, maar dat vindt ze ook niet nodig. Ze vindt dat ze voldoende begeleiding ontvangt. De leerling die PDD-NOS heeft en slechthorend is, had direct een ambulante begeleider en kreeg een rugzakje. Ze heeft een coach waar ze weinig mee over haar handicap praat. In die gesprekken gaat het over haar prestaties (werk-

opdrachten). Voor haar beperking met betrekking tot PDD-NOS ontvangt ze dit jaar nog geen begeleiding. Volgend jaar komt iemand haar helpen om met PDD-NOS om te gaan. Ze vertelt dat ze in het VMBO meer werd begeleid, omdat ze daar veel gepest werd. Toetsen werden daar voor haar veranderd. Bij deze opleiding is dat niet nodig, aangezien ze geen toetsen meer maakt, maar prestaties inlevert.

Praktisch maatregelen

De stafmedewerker geeft aan dat de school zich probeert zo optimaal mogelijk in te zetten voor alle leerlingen die zich aanmelden. Niet alleen voor leerlingen, maar ook voor medewerkers. Zo is er een docent met een dwarslaesie. Ook een coach geeft aan dat de school veel ervaringen heeft met gehandicapten leerlingen én personeelsleden. In feite wordt nu met elke leerling een intakegesprek gehouden en in het aanmeldingsformulier wordt gevraagd of je functioneren wordt beperkt door een handicap of chronische ziekte. Daarnaast wordt er gevraagd of de leerling in het verleden gebruik heeft gemaakt van de Rugzakregeling. Tenslotte wordt gevraagd of de school hierover contact met de leerling moet opnemen. Vervolgens wordt er gekeken naar het individu dat binnenkomt. Welke aanpassingen heeft zij of hij nodig om goed onderwijs te kunnen volgen? De school krijgt tijdens het intakegesprek een beeld van de leerling en kijkt wat de problematiek is. Eventueel wordt, volgens een coach, een deskundige in huis gehaald om de school voorlichting te geven over de problematiek.

De coach en tevens stagecoördinator geeft aan dat de maatregelen heel divers zijn. Alles wordt ad hoc opgelost. De school maakt volgens de geïnterviewde zowel kleine als grote aanpassingen. Zo heeft de school in niveau 1 en 2 ervoor gezorgd dat er klassen van maximaal 10 tot 15 leerlingen zijn. Dat betreffen forse investeringen op financieel vlak. Ook zijn er kleine aanpassingen mogelijk. Er is een stick op de markt voor leerlingen met dyslexie. De coach heeft deze aangevraagd voor een jongen en verwacht dat zij die wel krijgt van de school. De coach geeft aan dat bijna iedereen in niveau 1 of 2 wel een beperking heeft. Je probeert daarbij één lijn te trekken, maar dat kan niet altijd. De ene heeft een aparte stoel nodig die niet mag worden verzet, terwijl de andere extra aandacht krijgt bij dyslexie. Voor deze laatste groep leerlingen schrijven ze dan alles op bord of delen ze stencils uit. Uiteraard scheelt dat per leerjaar. Ook de teamleidster geeft aan dat de praktische maatregelen legio zijn. De school heeft geen ‘standaardpakket’ in huis, maar alles toegesneden op de leerlingen. Een andere coach vertelt dat er twee jaar geleden een meisje was met forse groeiproblemen. Zij was daardoor langdurig van school in verband met operaties en revalidaties. De afdeling ICT heeft toen een directe verbinding met behulp van internet voor haar aangelegd.

De coach geeft aan dat er voor een leerling twee rolstoelen zijn aangeschaft, één per verdieping zodat de klaslokalen makkelijk toegankelijk zijn. Daarnaast wordt ook een beroep gedaan op de leerlingen om hulp aan te bieden. Deze meningen worden bevestigd door de leerlingen. Hoewel zij vinden dat er niet “heel veel door de

school wordt gedaan” krijgen zij voldoende ondersteuning. De leerling die PDD-NOS heeft en slechthorend is, had voor haar komst op deze school al de beschikking over een apparaatje waarin de docent spreekt. Zij kan dan beter de uitleg volgen van de docent. De leerling met een groeistoornis kreeg bij het werken met de computer last van de rug, omdat de stoel niet op haar was toegesneden. In reactie daarop kreeg ze een aangepaste stoel. De leerling vertelt dat als er een presentatie is van een instelling ze bij iemand achterop de fiets moet. Dat is niet altijd mogelijk en daarom gaat ze dan met de bus. Verder heeft zij geen extra ondersteuning nodig om de lessen te volgen. Ze kan de lessen gewoon bijwonen en soms zit ze op een gewone stoel.

Toetsen

Binnen de school worden er weinig examens, tentamens of toetsen afgenomen bij de leerlingen. De leerlingen worden beoordeeld op basis van ‘prestaties’. De coach en tevens stagecoördinator geeft aan dat er in het kader van natuurlijk leren vier jaar geleden is gekozen voor het inleveren van werk. Daar hebben de leerlingen meerdere dagen of weken de tijd voor en hoeven zij niet in anderhalf uur te presteren zoals bij een toets het geval is. Een andere coach geeft aan dat de toetsen toch weer een beetje terugkomen. Voor leerlingen met dyslexie tref je maatregelen, zoals meer tijd voor de toets. Zo had een dove jongen door zijn handicap ook problemen met lezen. Voor hem werden vragen op een andere manier gesteld zodat hij ze wel begreep.

Stages

De stagecoördinator vertelt dat er voor de stages vanuit de school niet iets ‘officieels’ is geregeld om te waarborgen dat de leerling zijn of haar stage afmaakt. De stagecoördinatoren selecteren per afdeling op de bedrijven. Een bedrijf moet ‘feeling’ hebben met gehandicapten en je moet de vraag stellen of ze het aan kunnen. Natuurlijk is er vanuit het bedrijf ook een grens en wat dat betreft is de stage soms minder volwaardig. Het bedrijf geeft aan dat de stagiaire hem of haar “toch niet hoeft aan te nemen, maar laat de stagiaire wel tien weken stage lopen”. De teamleidster geeft aan dat wat dat betreft de maatschappij er niet socialer op is geworden. Een werkgever wil nou eenmaal de beste en kijkt daarbij hoeveel competenties iemand heeft. De school is er dan vervolgens voor om een reële beoordeling van de leerling te geven. De leerling met een groeistoornis loopt nu stage en daar ondervindt ze ook wel eens moeilijkheden. Als ze ergens niet bij kan in de keuken pakt ze een krukje of vraagt ze iemand anders om te helpen. Ook met het tillen van kinderen moet ze rekening houden. De andere geïnterviewde leerling had geen extra ondersteuning nodig bij haar stage aan de balie bij een verzorgingstehuis. Van te voren is door de school goed gekeken of de stage geschikt voor haar was.

Fysieke toegankelijkheid

De fysieke toegankelijkheid van het gebouw (gedateerd uit 2000) is goed. De leerlingen geven aan dat ze gebruik kunnen maken van een lift, rolstoelen en invalidentoiletten. De leerling die slechthorend is, heeft voldoende aan de ondersteuning van het apparaatje. Een coach vindt de algemene toegankelijkheid goed doordat er geen drempels aanwezig zijn en de toiletten ruim zijn opgezet. Voor de traplift hebben sommigen leerlingen een liftsleutel en deze bevat een apart bedieningsapparaat voor een jongen in een rolstoel. De teamleidster geeft aan dat er goed is nagedacht over de fysieke toegankelijkheid, zo is op de eerste verdieping ook alles goed te bereiken.

4 Knelpunten

Algemene toegankelijkheid

Alle geïnterviewden medewerkers en leerlingen twijfelen niet aan de toegankelijkheid van de onderwijsinstelling. De leerlingen geven aan dat in vergelijking met andere scholen, deze onderwijsinstelling goed toegankelijk is. Ze ondervinden voldoende ondersteuning van de school om de opleiding te kunnen volgen en af te ronden. Opvallend is dat de betrokkenheid onder andere leerlingen hoog is. De leerling met een groeistoornis vertelt dat ze aardige medestudenten heeft die ze altijd kan vragen om hulp en die haar altijd wel willen helpen.

Knelpunten

Een coach geeft aan dat vooral de leerling gebonden financiering heeft gezorgd voor problemen; vooral de ‘papieren rompslomp’ die het met zich mee brengt. De coach geeft aan dat er dan bijna geen tijd meer is voor echte begeleiding. De andere coach vindt de ‘papierwinkel’ nog wel mee vallen. Natuurlijk is het aanvragen van leerling gebonden financiering veel werk en als coach moet je een handelingsplan schrijven. Het wordt echter wel altijd gedaan. Deze coach vindt echter dat het de school vaak te weinig oplevert. De coach geeft als voorbeeld aan dat de school voor een rugzakje bijvoorbeeld 4000 euro krijgt. Daarvan gaat 2600 euro naar de ambulante begeleider. De rest (1400 euro) gaat naar de school. De tijd die je in de begeleiding van de leerling steekt komt niet uit met dit bedrag. De stafmedewerker bevestigt dit beeld en zegt dat de kosten van de aanpassingen vaak door de school worden opgevangen.

De teamleidster geeft aan dat een rugzakje een goed idee is, maar je wel reëel met ouders in gesprek moet blijven. Soms denken ouders, “hij heeft nu een rugzakje dus dan red hij of zij het wel”. Maar de beroepseisen zijn soms gewoon strenger. De werkelijkheid is weerbarstiger en niet iedereen kan alles worden. De verwachtingen lopen volgens haar dus nog wel eens uit balans en dat vormt een knelpunt.

Wat betreft de stages geeft de stafmedewerker aan dat het lastig is om stages te realiseren. Er moeten extra faciliteiten worden gecreëerd en het moet een plek zijn met goede begeleiding. Op school gaat dat wel, maar op de stage loopt men nog wel

eens vast. Volgens de stafmedewerker zitten de meeste medewerkers niet te wachten op gehandicapten. Een coach geeft ook aan dat het soms moeilijk is om stageplekken te vinden voor leerlingen en dan met name uit niveau 2. Dit is ook vaak de grootste groep, waarvan veel leerlingen last hebben van dyslexie.

Tenslotte heerst er een gevoel binnen de school dat de aard van de problematiek verandert. Zo meldt de teamleidster bijvoorbeeld dat de knelpunten vooral liggen in het feit dat er andere dingen en meer wordt gevraagd van een coach. Eerder waren het vooral lichamelijke problemen, die gemakkelijk waren op te lossen door een rolstoel, maar nu zijn er ook psychische en sociale problemen. Als coach weet je niet altijd waar de grens ligt. Je gaat te snel over je grens heen, omdat je het zelf allemaal wilt oplossen en dat kost veel energie.

Wegnemen van knelpunten

Een coach geeft aan dat een stuk bijscholing van essentieel belang is. Je moet je grens in de begeleiding van leerlingen (wat kan ik nog zelf en wat niet) als docent bepalen en afbakenen. Een andere coach geeft aan dat zij graag meer begeleiding en cursussen ontvangt, zodat problemen eerder worden herkend en ze weet wat ze moet doen. Zij vraagt naar bijscholingscursussen op specifieke handicaps. Hoewel zij in haar vorige werk verpleegkundige is geweest en daardoor weet hoe ze met dergelijke handicaps moet omgaan, heeft de doorsnee leraar dat natuurlijk niet. Vanuit de overheid moet dan veel meer worden gestimuleerd en gesubsidieerd. Niettemin vindt ze dat het best een opoffering mag zijn voor de docenten.

De leerling met een groeistoornis vindt dat het intakegesprek iets duidelijker moet worden. Ze moeten vragen wat de beperkingen zijn voor jou als leerling. Daar werd twee en een half jaar geleden niet naar gevraagd. Toen zij overstapte van SPW naar helpende welzijn is er wel naar gevraagd. De andere geïnterviewde leerling vertelt dat er meer en goede informatie moet komen voor deze doelgroep. Volgens haar moet daar meer aandacht aan worden besteedt.

4 Effectiviteit WGB H/CZ

Bekendheid wet

De bekendheid van de wet bij de medewerkers is minimaal. De stafmedewerker vindt dat de wet een 'goed iets' is om discriminatie te voorkomen. Hij kan dan ook goed leven met de wet. Aan de andere kant moet de school haar grenzen wel kunnen aangeven. Sommige opleidingen zijn gewoonweg niet geschikt voor leerlingen met een handicap of chronische ziekte. De vraag is dan hoever een procedure moet worden doorgevoerd.

De coach en tevens stagecoördinator kent de Wet Gelijke Behandeling niet en vindt het daarom moeilijk om over de effectiviteit te oordelen. De praktijk van de

school leert dat er alle ruimte voor gehandicapten is. De school moet er gewoon mee omgaan, “het zij zo”. Elk kind moet dezelfde kansen krijgen en loopt tegen moeilijkheden aan. De coach vindt het wel goed om dat per wet te regelen. De andere coach weet dat de wet bestaat, maar kent de inhoudelijke tekst niet.

De teamleidster is bekend met het feit dat de wet bestaat en beoordeelt de wet op zich als positief. Maar ook met een gezonde leerling worden natuurlijk gesprekken gevoerd. Ook bij die leerlingen kom je soms niet verder en blijken sommigen niet geschikt voor een beroep. Volgens haar kun je niet altijd alles oplossen door begeleiding.

Ervaringen en maatregelen

De stafmedewerker geeft aan dat er naar aanleiding van de wet geen maatregelen heeft genomen. De heer heeft ook geen ervaringen met de wet. De stagecoördinator heeft ook geen ervaringen met de wet en kent geen leerlingen die zich er op beroepen of klachten formuleren. Ook vindt hij het moeilijk te beoordelen of het de toegang heeft vergroot. De andere geïnterviewde coach heeft ook geen ervaringen met de wet. Er zijn geen leerlingen die zich beroepen op de wet en ze zegt stellig dat de leerlingen de wet niet eens kennen. Ook zijn er volgens haar geen klachten. De leerlingen hoeven de wet ook niet te kennen, als de docenten ze maar kennen en weten wat de mogelijkheden voor de leerlingen zijn. Volgens de coach heeft de wet de toegang tot het onderwijs ook niet vergroot.

De teamleidster heeft geen ervaringen dat leerlingen zich beroepen op de wet. Ook heeft zij in de anderhalf jaar dat zij er werkt geen klachten gehoord. Volgens haar ligt in de kleinschaligheid van de school de kracht, maar ook de valkuil. Mevrouw heeft het idee dat het rugzakje meer met de toegankelijkheid van gehandicapten en chronisch zieken te maken heeft dan de Wet Gelijke Behandeling.

Vergroting toegankelijkheid

Volgens de stafmedewerker is het belangrijk dat er meer ruimte komt voor persoonlijke begeleiding. De extra begeleiding is lastig te realiseren binnen een normale setting. Er moeten diverse gesprekken worden gevoerd en handelingsplannen worden opgesteld. Voor leerlingen met een leerling gebonden financiering is er één uur per week aan extra begeleiding. Dat is vaak niet voldoende.

De coach en tevens stagecoördinator heeft een paar algemene opmerkingen. Hij geeft aan dat de belasting voor docenten veel groter is geworden doordat de problematiek is toegenomen. Vroeger zaten de leerlingen op het speciaal onderwijs, nu belanden ze in de reguliere school. Voor een docent geeft dat een hoop extra werk en dat wordt maar in een beperkte mate gecompenseerd. Vooral in niveau 2 wordt de problematiek groter. Daarnaast moet het bij je passen als docent. Een docent signaleert allerlei problemen en daar kun je twee dingen mee doen. Naast je neerleggen of oppikken en er wat mee doen. Dat ligt aan de docent.

De andere coach benadrukt dat alle aanpassingen die de school maakt ook terug moeten komen in de financiering. De school krijgt nu geld voor de leerling en het diploma dat het haalt. Maar die extra tijd die je daarvoor nodig hebt, wordt niet vergoed. Die moet je zelf ergens vandaag halen. Daar moet meer tegemoetkoming in zijn. Het zou daarnaast bijvoorbeeld goed zijn dat leerlingen over een tweejarige opleiding vier jaar mogen doen. De doelstelling is dan dat ze het uiteindelijk halen en een diploma hebben. Daarnaast vindt ze vooral dat procedures sneller moeten kunnen verlopen. Als de school of een docent iets nodig heeft moet dat veel sneller kunnen worden geregeld. Nu schiet de school eerst alles voor, aangezien het (te) lang duurt voordat je geld krijgt van de overheid. Dat moet sneller kunnen. Er is een verschrikkelijke papierwinkel die je er van weerhoudt dingen aan te vragen, hoewel dat wel altijd wordt gedaan. De teamleidster vertelt dat de vergroting van de toegankelijkheid van gehandicapten en chronisch zieken een goede ontwikkeling is, hoewel niet alles met scholing valt op te lossen. De school moet duidelijk zijn in de kansen en mogelijkheden van de leerling.

Bijlage 6 – Caseverslag HBO-school A

Marijn Wijers en Mary van den Wijngaart

Het onderhavige caseverslag heeft betrekking op onderwijsinstelling voor hoger beroepsonderwijs. Deze school heeft meer dan 20.000 studenten. We hebben in totaal zes mensen gesproken, te weten:

- studentendecaan;
- twee beleidsmedewerkers;
- twee opleidingscoördinatoren;
- een student met een visuele handicap en een chronische ziekte;
- een student met een gedragsprobleem.

1 Beleid ten aanzien van toegankelijkheid

Visie

Volgens de beleidsnotitie “studenten, medewerkers en bezoekers met een handicap” is de onderwijsvisie van de onderwijsinstelling dat de student en zijn loopbaan centraal staan, het onderwijs is studentgericht, leren vindt plaats in een persoonlijk leertraject met aandacht voor het individu en reflectie. De onderwijsinstelling biedt ont-plooiingskansen voor iedere student. De onderwijsinstelling kenmerkt zich in de beleidsnotitie als: professioneel, modern, klantgericht, ‘het bieden van onderwijs op maat in een activerend klimaat’. Derhalve biedt de onderwijsinstelling aan studenten met een handicap, voor zover in haar vermogen ligt, dezelfde kansen op het met succes volgen van onderwijs als aan studenten zonder belemmeringen. Volgens de beleidsnotitie moeten studenten met een functiebeperking de kans krijgen op gelijke wijze te studeren als hun medestudenten. De gevolgen van beperkingen van studenten moeten binnen de onderwijsinstelling worden geminimaliseerd. De onderwijsinstelling moet meer maatwerk leveren, er moet een klantgericht en flexibel onderwijsprogramma zijn.

Volgens een medewerker vindt de raad van bestuur het erg belangrijk dat er aandacht wordt besteed aan mensen met een chronische ziekte of handicap. Ze vinden het nog belangrijker dan studeren en topsport, maar ze willen niet bekend komen te staan als de gehandicaptenschool.

‘Het beleid dat wordt gevoerd op de school is dat in principe iedereen wordt aangenomen indien het enigszins mogelijk is. Als er maar één beroep is dat de student met H/CZ kan uitvoeren na de opleiding dan wordt hij in principe aangenomen’ aldus een

medewerkster. Echter een student is het hiermee niet eens. Zij was bijna van haar opleiding verwijderd in verband met fysieke problemen. Volgens haar waren er echter voldoende beroepen die zij nog wel uit zou kunnen voeren.

Beleid

Volgens medewerkers zijn in het huidige reglement zijn specifieke passages opgenomen voor studenten met een H/CZ. Maar momenteel wordt er gewerkt aan een nieuw beleidsplan voor studenten met een H/CZ. Het ontwikkelen van het beleid van de onderwijsinstelling ten aanzien van studeren met een functiebeperking vindt plaats in de HBO-wergroepen. In 1997 heeft de Raad van Bestuur een beleidsnotitie opgesteld. In 2003 is deze notitie aangepast. Er zijn 5 beleidsuitgangspunten geformuleerd over gestalte krijgen van studeren met een functiebeperking. Kernwoorden zijn:

- bevorderend
- structureel aandacht
- nadrukkelijk
- toegankelijk
- fysieke en mentale veiligheid
- effectieve communicatie

Vervolgens moet het beleid geconcretiseerd worden om het gestalte te kunnen geven. Dit gebeurt onder andere in werkgroepen. In het beleidsplan van de werkgroepen wordt ingegaan op de voorzieningen ten behoeve van werving, selectie, intake, begeleiding, aanpassingen in het onderwijs en alumni-beleid en flexibele leerwegen.

Volgens de beleidsnotitie “Studenten, medewerkers en bezoekers met een handicap “ moet de het onderwijsprogramma te volgen zijn met een redelijke inzet van de kant van de student. Om voor studenten met een beperking het studieprogramma studeerbaar te houden zullen aanpassingen in de planning noodzakelijk zijn en zal de studielast gespreid moeten worden. Daarnaast dient in het kader van de studeerbaarheid aandacht te worden besteed aan geschikt les- en studiemateriaal, hulpmiddelen, flexibele tentamen/examenroosters, het maken van tentamens en examens, het maken van scripties verslagen en de samenwerking met anderen.

De onderwijsinstelling wil toegankelijk zijn voor studenten, medewerkers en bezoekers met een handicap. Deze toegankelijkheid betreft:

- de fysieke toegankelijkheid van het gebouw
- de toegankelijkheid van collegezalen, bibliotheken/studielandschap, practicumlokalen etc.

- de ondersteuning in regelingen, studiegidsen, examenreglementen voor studenten en in de uitvoering van het P&O beleid waarbij eenduidigheid en gelijkheid in reglementen voorop dient te staan.
- Een open mentaliteit van studenten en medewerkers.

De onderwijsinstelling heeft de beschikking over een programma over de beroepskeuze voor studenten met een functiebeperking.

Het beleid ten aanzien van mensen met een H/CZ wordt bekend gemaakt in de organisatie door informatie op de website. Ook worden er cursussen gegeven aan studieloopbaanbegeleiders. Er wordt gewerkt aan een communicatieplan, wat er voor moet zorgen dat het beleid nog beter bekend wordt binnen de organisatie. Momenteel is er een klapper voor studieloopbaanbegeleiders, waarin alle belangrijke zaken omtrent studeren met een functiebeperking beschreven staan. Elke academie heeft een contactpersoon die verantwoordelijk is voor de informatieverbreiding binnen de opleiding naar de verschillende studieloopbaanbegeleiders, deze contactpersoon geeft informatie aan mensen die te maken hebben met studenten met een H/CZ. Ook is er informatiemateriaal verstuurd naar decanen.

Werkgroepen

Er zijn binnen de onderwijsinstelling twee werkgroepen die er voor proberen te zorgen dat er voor studenten met een functiebeperking zo min mogelijk problemen zijn bij het volgen van hun studie. De werkgroep 'Project studeren met een handicap' krijgt twee jaar subsidie van de overheid, zodat ze kunnen zorgen dat de school zo toegankelijk mogelijk wordt voor mensen met een beperking. Er is een activiteitenplan opgesteld ten aanzien van de toegankelijkheid, afstemming van opleidingen, voorlichting & communicatie, scholing en beleidsontwikkeling. Vanuit de werkgroep wordt gekeken hoe studenten met een H/CZ kunnen worden geholpen om hun opleiding te volgen. De werkgroep is vooral gericht op studenten en bestaat uit acht deelnemers, waaronder 2 studenten met een functiebeperking, 2 studieloopbaanbegeleider, een beleidsmedewerker van de arbo, iemand van facilitair bedrijf, een studentenpsycholoog en een studentendecaan. Er wordt nu gewerkt aan het veranderen van het beleid ten aanzien van mensen met een handicap of chronische ziekte.

Ook is er het instellingsplan 'toerusting studeren met een handicap'. Dit plan heeft als doel dat de onderwijsinstelling in 2009 dusdanig toegerust is dat studenten zodanige aanpassingen en voorzieningen worden geboden dat hun onderwijssituatie aanmerkelijk meer gelijkwaardig is aan die van de overige studenten dan nu het geval is. Dit plan bevat een voorlichtingsplan, de structuur, processen en protocollen ten aanzien van regels en voorzieningen die studenten, medewerkers en docenten weten te vinden en te hanteren. Hoofdpijnen in het plan van aanpak zijn het versterken en bevorderen

van de integrale beleidsvoering binnen de onderwijsinstelling, verbetering van de informatie.

Doelgroep

Studenten met een functiebeperking zijn zeer divers:

- dyslexie;
- dyscalculie;
- chronische vermoeidheid;
- auditieve beperkingen;
- visuele beperkingen;
- syndroom van asperger;
- ADD;
- rolstoelgebonden studenten;
- psychische problemen;

2 Maatregelen en voorzieningen

Studiekeuze

De studenten laten zich gedeeltelijk leiden door hun beperking bij de studiekeuze. Ze hebben gekeken naar andere opleidingen, maar door hun beperkingen was het lastig om later een beroep passend bij de opleiding uit te voeren, waardoor ze hebben gekozen voor hun huidige opleidingen. Bij de keuze van de school gaan ze niet na of de school voorzieningen heeft voor mensen met een functiebeperking. Bij de keuze voor de onderwijsinstelling laten studenten zich leiden door de plaats waar de opleiding wordt gegeven en de manier waarop de opleiding wordt gegeven.

Aanname beleid

In voorlichtingsbrochures van de onderwijsinstelling en op internet wordt gewezen op de mogelijkheid tot ondersteuning van studenten met een handicap. De onderwijsinstelling vindt het van belang dat de student met een handicap vroegtijdig in contact treedt met de opleiding van zijn keuze, zodat er een intakegesprek met de studentendecaan plaats kan vinden. Tijdens het intake gesprek dienen beide partijen een zo volledig mogelijk beeld van de gevolgen die de functiestoornis heeft voor het volgen van de opleiding te krijgen. Vragen die volgens de beleidsnotitie “studenten, medewerkers en bezoekers met een handicap” aan de orde dienen te komen zijn:

- Wat zijn de aard, prognoses en gevolgen van de handicap of ziekte, in relatie tot de studie?
- Houdt de keuze van de opleiding verband met de handicap?

- Welke rol heeft de handicap tot nu toe gespeeld in het onderwijsproces?
- Hebben zich in het verleden studievoortgangproblemen voorgedaan?
- Moet er een aangepast studieprogramma worden samengesteld (inclusief aangepaste tentamens)?
- Zijn er materiele voorzieningen noodzakelijk?
- Moet er aangepast studiemateriaal worden gemaakt?
- Wanneer heeft de student deze aangepaste materialen nodig en zijn de benodigde modules, literatuurlijsten, studiegidsen etc. tijdig beschikbaar?
- Is het gebouw voldoende toegankelijk?
- Zijn er zaken die de mentor en overige docenten moeten weten?

Ook wordt gekeken naar stagemogelijkheden en beroepsperspectieven. Tijdens het intakegesprek dient informatie over wettelijke regelingen en rechten verschaft te worden. “Er wordt vooral per student gekeken welke aanpassingen nodig zijn. Dit is elke keer anders dus je kunt niet echt standaardaanpassingen hebben, omdat je mensen met H/CZ niet met elkaar kan vergelijken” Aldus een medewerker.

Tijdens het intakegesprek staat verschaffen van informatie centraal. Er worden geen toezeggingen gedaan dan wel besluiten genomen over aanpassingen en voorzieningen met betrekking tot de studie, dat is aan de opleiding. De studentendecaan kan daarin wel adviseren en eventueel bemiddelen.

Als de student dan is begonnen met de studie vinden binnen de opleiding regelmatig vervolgesprekken met de contactpersoon van de academie plaats waarin de studievoortgang wordt besproken. In deze gesprekken komen de eerder gemaakte afspraken aan de orde en wordt gekeken of er voor de komende periode nog wat geregeld moet worden. Ten behoeve van externe stages of afstudeeropdracht wordt door het stagebureau vroegtijdig contact gezocht met bedrijven of instellingen. Er worden afspraken gemaakt over voorzieningen en mogelijkheden. Echter hierbij wordt onvoldoende rekening gehouden met de wensen en mogelijkheden van de studenten. Een student had aangegeven dat ze niet een te gestructureerde stageplaats wilde, omdat dit in verband met haar beperking problemen op kan leveren. De onderwijsinstelling heeft haar echter toen wel een erg gestructureerde stageplaats toegewezen.

Er zijn geen speciale dagen of proefmiddagen voor mensen met H/CZ. Als een student contact opneemt met de school krijgt hij informatie en zijn er gesprekken. Voor dat studenten beginnen aan de opleiding is het altijd mogelijk om deel te nemen aan de meeloopdagen, voor zowel mensen met als zonder beperking. Voor mensen met een beperking is er tijdens de open dagen een speciale stand, waar zij informatie kunnen krijgen over studeren met een H/CZ. Ook op de website staat informatie over

studeren met een H/CZ al is deze nu nog wat lastig te vinden volgens medewerkers, maar ook hieraan wordt gewerkt door de werkgroep Project studeren met een Handicap.

Van weigeringen hebben de medewerkers geen duidelijk beeld. Het komt wel voor maar er zijn geen concrete voorbeelden. Als een student voldoet aan de toelatingseisen dan heeft de school de plicht tot toelaten. Toch heeft een medewerker het gevoel dat sommige opleidingen studenten met een beperking proberen te weren omdat ze geen zin hebben om daar moeite aan te besteden. Ook kan het zijn dat een student wel wordt aangenomen, maar later een negatief bindend studieadvies krijgt in verband met zijn H/CZ.

Begeleiding

Volgens de informatieklaar voor studieloopbaanbegeleiders wordt er gestreefd naar een zo goed mogelijk samenhangend systeem van studentbegeleiding, waarbij de studentendecanen, loopbaanadviseurs en studentenpsychologen van de afdeling studentvoorzieningen en studieloopbaanbegeleiders van de opleiding met elkaar samenwerken met als doel een optimale dienstverlening aan de student met een functiebeperking. In de onderwijsinstelling is voor elke opleiding een contactpersoon aangesteld om studenten met een H/CZ te begeleiden, dit zijn docenten of studieloopbaanbegeleiders. Zij zijn voor studenten met een handicap of chronische ziekte het eerste aanspreekpunt binnen een opleiding.

Binnen de afdeling studentvoorzieningen is een studentendecaan werkzaam die gespecialiseerd is in advisering, ondersteuning en begeleiding van studenten met een functiebeperking. Bij deze decaan kan de student met een functiebeperking ook terecht met vragen rondom wet- en regelgeving, zijn rechtspositie en het reglement voorzieningenfonds van de onderwijsinstelling. Ook met persoonlijke problemen, studiekeuze problemen en voor loopbaanoriëntatie kan de student met een functiebeperking bij de afdeling studentvoorzieningen terecht. Wanneer een student twijfel heeft over het volgen van een juiste opleiding, wil stoppen met de opleiding en niet weet welke vervolgopleiding hij wil gaan volgen of vragen heeft omtrent zijn studieloopbaan en zijn toekomstige werkplek op de arbeidsmarkt kan hij contact opnemen met de studie en beroepskeuzeadviseur.

Wanneer studenten aanpassingen willen gaan zij meestal direct naar de decaan. Voor andere problemen gaan ze naar de studieloopbaanbegeleider of studentenpsycholoog, maar “zij beschikt over onvoldoende informatie wat betreft de opleidingen en de studieloopbaanbegeleider over onvoldoende informatie beschikt wat betreft beperkingen” aldus een student. Ook hebben studieloopbaanbegeleiders volgens een student

onvoldoende tijd en zijn ze niet toegankelijk. Hierdoor is het lastig om de hulp te krijgen die ze nodig hebben.

Voorzieningen

Om het studeren aan de onderwijsinstelling zo aangenaam mogelijk te maken zijn er volgens de informatieklaar een aantal specifieke voorzieningen voor studenten met een functiebeperking, namelijk:

- In overleg met de opleiding wordt gekeken of het mogelijk is om een aangepast studieprogramma samen te stellen.
- In overleg met de docent is het mogelijk voor studenten met een functiebeperking mogelijk om voorafgaand aan het college, sheets of collegestof schriftelijk te krijgen.
- Op grond van de onderwijs en examenregeling kan om speciale voorzieningen met betrekking tot het onderwijs en met betrekking tot tentamens worden aangevraagd.
- In het studentenstatuut is vastgelegd dat de onderwijsinstelling op verzoek van de student geschikte en noodzakelijke voorzieningen dient te treffen waardoor de betreffende student gelijke kansen krijgt om de opleiding succesvol af te ronden.
- Via de AV-uitleen kan voor specifieke onderwijssituaties en afnemen van tentamens een laptop worden geleend
- Bij inschrijving ontvangt de student een boekenlegger met informatie over studeren met een functiebeperking binnen de onderwijsinstelling

Voor studieloopbaanbegeleiders is er op een site een speciale rubriek met achtergrondinformatie over begeleiding van studenten met een functiebeperking. Achtergrondinformatie over de gevolgen van een specifieke handicap voor het volgen van onderwijs zijn te vinden in het diagnose ABC. Aanpassingen worden altijd wel geregeld, maar dit gebeurt individueel. Er zijn niet veel standaarden, wel diverse mogelijkheden. Concreet worden de mogelijkheden binnen de opleiding bepaald.

Studenten ervaren niet altijd voldoende aanpassingen. Ze moeten zelf telkens vragen om aanpassingen en worden hierbij weinig geholpen. Bij problemen met planning en structuur wordt door de onderwijsinstelling te weinig hulp geboden. Er wordt verwacht van de student dat hij zelf ondersteuning kan regelen, ook wanneer een student aangeeft dat dit niet het geval is. Als studenten vragen om aanpassingen wordt hierin

door de onderwijsinstellingen niet altijd aan voldaan. Ook duren aanpassingen soms zo lang dat studenten het liever zelf regelen of hulp zoeken bij ondersteunende instanties van buiten de onderwijsinstelling.

Fysieke toegankelijkheid

De meeste medewerkers en studenten vinden de fysieke toegankelijkheid van het gebouw goed. Eén medewerker vindt dat de gangen te smal zijn voor rolstoelgebruikers en de liften te druk voor mensen met een visuele handicap.

Er zijn een aantal aanpassingen gedaan in de onderwijsinstelling voor studenten met een H/CZ:

- Er is een collegezaal met een ringleiding aanwezig.
- In het gebouw is er op elke etage op dezelfde plaats een ruim invalidentoilet aanwezig.
- Er zijn een aantal invalidenparkeerplaatsen vlakbij de school.
- Op de glazen deuren en trappen zijn zichtbare markeringen aangebracht.
- De doorgang van de deuren zijn extra breed en daardoor goed toegankelijk voor rolstoelgebruikers.
- Er is een ruimte ingericht als rustruimte.

3 Knelpunten

Uit onderzoek (2005) van het Verwey-Jonker instituut blijkt dat de belangrijkste onderwijsgerelateerde belemmeringen zijn:

- Bestuderen van schriftelijk materiaal
- Maken van tentamens
- Volgen van hoorcolleges/bijeenkomsten
- Maken van werkstukken scripties e.d.
- Uitvoeren van stages
- Samenwerken met anderen
- Volgens van practica
- Toegang tot gebouwen

Belangrijke andere knelpunten zijn dat er binnen de opleiding vaak geen oplossing wordt gevonden voor de onderwijsbelemmering en dat de student geen informatie/voorlichting ontvangt over regelingen en mogelijkheden binnen de onderwijsinstelling. Om een bijdrage te leveren aan het aanpakken van deze knelpunten is een

informatieklapper samengesteld ter ondersteuning van studieloopbaanbegeleiders. Hierin is onder andere het volgende opgenomen:

- de opvang en begeleiding van (aanstaande) studenten met een functiebeperking binnen de onderwijsinstelling
- aanwezige diensten en voorzieningen voor studenten met een functiebeperking
- wettelijke regelingen en subsidiemogelijkheden
- dienstverlening expertisecentrum handicap en studie
- een lijst met contactpersonen, interessante links en handige adressen

In een modulair opgebouwd programma, waarin een individuele voorbereiding op tentamens mogelijk is, zijn aanpassingen redelijk eenvoudig te realiseren. In toenemende mate zijn opleidingen echter overgegaan tot projectonderwijs en andere min of meer integrale onderwijsvormen waarbij het accent ligt op groepswerk. Slechts aan een deel van het programma meedoen of verlagen van het tempo behoort dan niet tot de mogelijkheden.

Knelpunten die momenteel aangepakt worden door het instellingsplan 'toegerust studeren met een handicap' zijn

- onbekendheid met/ontbreken van structuur en procedures/protocollen die betrekking hebben op studeren met een handicap
- tekort schieten van informatievoorziening over studeren met een handicap
- cultuur en houding ten aanzien van mensen met een functiebeperking.

Medewerkers vinden dat voorzieningen voor mensen met een functiebeperking vaak stuk lopen op de financiële kant van het verhaal. Er moet veel aangepast worden, maar dit moet wel passen binnen het budget, dat is soms lastig. Een ander knelpunt is dat er steeds meer digitaal onderwijs is. Dit is niet altijd geschikt voor studenten met een functiebeperking omdat gebruik van een computer niet mogelijk is, maar ook omdat het vaak om standaardprogramma's gaat waarbij individuele aanpassingen lastig of niet te realiseren zijn.

Toegankelijkheid

Over de algemene toegankelijkheid zijn de meningen wat verdeeld, maar overwegend positief. "Er staan nog een paar kleine puntjes op de agenda waar nog een keer naar moet worden gekeken, maar verder is de school erg toegankelijk." aldus een medewerker. Enkele medewerkers vinden dat er onbegrip is en het soms lastig gevonden wordt dat er sprake is van een functiebeperking. Ook is volgens hen soms er ontkenning van functiebeperkingen. Mensen vinden dat het allemaal tijd en geld kost en er is geen open houding. "De houding ten opzichte van studenten met een beperking was wel eens een probleem, maar het wordt steeds minder een taboe om te studeren met een beperking". Er zijn nog verschillen in toegankelijkheid tussen opleidingen. Van

sommige opleidingen wordt vermoed dat ze studenten met een handicap proberen te weren. Komende twee jaar wordt er gewerkt om de belemmeringen weg te nemen via de projectgelden.

Een andere medewerker vindt de onderwijsinstelling zeer toegankelijk, maar vraagt zich af in hoeverre je mee kan gaan bij mensen met een beperking. Ze moeten uiteindelijk wel een volwaardig HBO diploma krijgen. Iemand moet aan het werk kunnen in het werkveld waarvoor hij gestudeerd heeft. Dit evenwicht moet goed gehandhaafd worden

Ook de studenten zijn overwegend positief over de toegankelijkheid van de onderwijsinstelling, maar vinden dat er soms iets meer begeleiding vanuit de onderwijsinstelling geboden zou mogen worden. Ze vinden het vervelend dat ze telkens hulp moeten blijven vragen.

4 Effectiviteit WGB H/CZ

Zowel medewerkers als studenten oordelen positief over de wet. Ze vinden dat de rechten en plichten van studenten verstevigd zijn, al zou hier nog voor meer bekendheid gezorgd kunnen worden. Een medewerker geeft aan dat de wet soms in ondersteunende zin wordt gebruikt naar academies als plicht voor opleiding. Naar aanleiding van de wet is heel nadrukkelijk het recht op aanpassingen vast gelegd. Wel vindt een medewerker dat er gezorgd moet worden dat er een evenwicht blijft ten aanzien van wat ze studenten met een H/CZ kunnen bieden “Het is wel de vraag hoever je mee kan gaan bij mensen met een beperking. Ze moeten uiteindelijk wel een volwaardig HBO diploma krijgen. Iemand moet aan het werk kunnen in het werkveld waarvoor hij gestudeerd heeft. Dit evenwicht moet goed gehandhaafd worden. Maar als iemand met de opleiding die hij wil volgen ook maar één baan zou kunnen vinden zou hij wel aangenomen moeten worden.”

De toegankelijkheid van het onderwijs is vergroot door het invoeren van de wet. Door de wet is duidelijk geworden dat de opleiding mensen niet kan weigeren. Wel is het zo dat de student voldoende informatie moet hebben, omdat de student zelf initiatief moet tonen. Als een student geweigerd wordt moet hij zelf uitzoeken of dit terecht is of niet.

Eén van de medewerkers weet dat er op het moment van het interview een klacht lag. Dit is buiten de haar omgegaan en ze heeft er geen zicht op. Ze weet dat er in het verleden ook een keer een klacht is geweest van een student met dyscalculie. Deze kon niet aan de eisen voldoen om deel te mogen nemen aan een tentamen. Deze

klacht is door de Commissie Gelijke Behandeling niet ontvankelijk verklaard. De rest van de medewerkers zijn niet op de hoogte van klachten.

Bijlage 7 - Caseverslag Hogeschool B

Evelien Sombekke en Mary van den Wijngaart

Het onderhavige caseverslag heeft betrekking op een instelling voor hoger beroeps-
onderwijs en heeft ongeveer 30.000 studenten. We hebben in totaal 7 mensen gespro-
ken, te weten:

- beleidsmedewerker;
- directeur servicebureau (waaronder studentenzaken);
- twee studentdecanen;
- mentor;
- student met functiebeperking
- student met fysieke beperking

1 Beleid ten aanzien van toegankelijkheid

Ontwikkeling beleid

Een beleidsnotitie over h/cz die is opgesteld door een groepje decanen en beleidsme-
dewerkers is door het College van Bestuur goedgekeurd. De notitie is mede gebaseerd
op een enquête onder studentendecanen. Het is zaak om het beleid, zoals termijnen,
doelen, acties en financiën, nu nader in projectvorm in te vullen. *‘Tot nu toe zijn het
nog mooie woorden’*.

Dit project komt na *‘jaren van oorverdovende stilte’*. Hiervoor was er in de onder-
wijsinstelling namelijk *‘in feite geen beleid’*. Er waren op de afzonderlijke faculteiten
wel notities, maar de status daarvan was onbekend. Er was op de faculteiten dus geen
specifiek beleid geformuleerd, maar indirect wel beschikbaar via het examenregle-
ment. Een uitvoerend medewerker geeft aan dat er (op het moment van het interview)
geen beleid is, er niets formeel is vastgelegd en hoe het in de praktijk gaat ook steeds
wisselt.

Op één faculteit werd relatief veel gedaan op het gebied van h/cz. *‘Door de aanzui-
gende werking is besloten de werkzaamheden op te schorten’*. De bestuursfilosofie
van de instelling was dat zoveel mogelijk decentraal geregeld wordt, ook vanuit het
feit dat de onderwijsinstelling een fusie-organisatie is. *‘Faculteiten regelen de zaken
zelf, bepalen zelf wat ze in de studiegids opnemen en maken ook zelf de afspraken met
studenten’*. Er was weinig sturing op centraal niveau.

De laatste twee jaar is er een verandering opgetreden in het beleid. Meer diensten
worden centraal geregeld zoals personeelszaken, salariering en ook het beleid voor
studenten met een handicap en/of chronische ziekte. Men wil een meer eenduidig

beleid en daarvoor is een beleidsmedewerker aangesteld. De hogeschool brede aanpak zou ook leiden tot meer efficiëntie. De directe aanleiding voor de onderwijsinstelling om nú beleid te ontwikkelen zijn de impulsprojecten. *'Er is een bak met geld beschikbaar gekomen'*. In de impulsprojecten wend de onderwijsinstelling de subsidie aan voor het opzetten van een infrastructuur zodat studenten met h/cz het studietraject optimaal kunnen doorlopen. Het beleid zal gebaseerd worden op het beleid van een van de hogescholen die deel uitmaakt van de gefuseerde hogeschool.

Ten aanzien van de positie van studenten met een handicap of chronische ziekte is in de beleidsnotitie het volgende opgenomen:

- Registratiesysteem opzetten om informatie over studenten met h/cz te verkrijgen;
- Onderwijsinstelling stelt alles in het werk om studenten zo min mogelijk studievertraging te laten oplopen;
- Studenten, ook met een h/cz, moeten goed toegerust de arbeidsmarkt betreden;
- Creëren van een onderwijsklimaat dat respectvol is en ondersteund; dus studenten met een functiebeperking worden niet alleen gedoogd, maar ook ondersteunt.

Het beleid wat geformuleerd gaat worden heeft zowel betrekking op *'voor'* als *'na de poort'*. Met *'voor de poort'* wordt voorlichting en het contact en het afspraken maken met de student bedoeld. *'Na de poort'* heeft betrekking op de afgesproken voorzieningen en op de monitoring.

Alles dat rechtstreeks gerelateerd is aan het onderwijs, ook wat betreft h/cz, blijft onder de verantwoordelijkheid vallen van de examencommissie die bestaat uit docenten en eventueel een opleidingsmanager. Het *'door je studie heen geholpen worden'*, ligt dus bij het onderwijs (faculteiten) zelf. De examencommissie is en blijft verantwoordelijk voor toegang, dit zou wettelijk gezien ook zo moeten. De commissie heeft daarnaast ook de taak examenvoorzieningen toe te kennen. De decaan geeft hierover een advies aan de commissie, wat meestal wordt overgenomen. Bij nieuwe zaken (voorzieningen) vindt er steeds een discussie plaats. Hier *'hangt ook een prijskaartje aan'*.

Algemene zaken wat betreft professionalisering en informatievoorziening worden aangestuurd vanuit studentenzaken. Studentenzaken faciliteert en vult de randvoorwaarden in.

Visie beleid

Het beleid is gericht op het bieden van dezelfde kansen aan alle studenten. Sleutelwoorden in de notitie zijn *'onderwijsklimaat'* en *'vertrouwen'*. Studenten met h/cz moeten vertrouwen hebben dat de onderwijsinstelling alles voor hen in het werk stelt. Een uitvoerend medewerker geeft aan dat er geen visie is, maar dat iedereen met een beperking wordt toegelaten. Een student met h/cz *'moet in principe hetzelfde doen als de andere studenten'*.

De onderwijsinstelling gaat nu de aandachtspunten uit de beleidsnotitie in projectvorm verder uitwerken. In deze fase participeren naast decanen ook studenten. De projectgroepen, die zijn opgezet om het studententraject te optimaliseren, vallen ook onder studentenzaken. De bedoeling is het beleid hogeschool breed, en dus niet per faculteit, in te vullen. De intakeprocedure, het studietraject met evaluaties en stages dienen gestroomlijnd te worden. De opzet is een minor/major systeem te ontwikkelen. *'Majors zijn aspecten die alle leerlingen doorlopen moeten hebben of moeten kunnen als zij afgestudeerd zijn. Voor minors kan een vervangende opdracht verkregen worden'*. Doel is een hogeschool brede lijn uit te zetten in projecten gericht op:

- het organiseren van een netwerk van studenten met h/cz;
- het opstellen van hogeschool brede protocollen en procedures en het beleggen van verantwoordelijkheden;
- informatieverstrekking;
- het professionaliseren van de studieloopbaanbegeleiders;
- de deskundigheidsbevordering van examencommissies;
- het verbeteren van de aansluiting op stages en arbeidsmarkt (bijvoorbeeld op maat sollicitatiecursussen);
- het opstellen van een beleidsplan studeren met een functiebeperking. Hierin moeten minimale eisen waaraan een student moet voldoen opgenomen worden; de faculteit blijft echter wel eindverantwoordelijk.

Een uitvoerend medewerker zal deel uit gaan maken van een werkgroep die voorwaarden voor het opstellen en goedkeuren van individuele leerroutes voor studenten gaat formuleren. Volgens deze medewerker een *'paradox'* (individuele leerroutes als algemeen geldend beleid op te nemen).

Wettelijke grondslag

De Wet op het Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk onderzoek (WHW) bepaalt dat iedereen die een diploma heeft of aan de toelatingseisen voldoet moet worden toegelaten. *'Samen met de WGB H/CZ heeft de school geen poot meer om op te staan om iemand af te wijzen'*. Via de juridische afdeling wordt deze wet- en regelgeving opgenomen in het examenreglement. Dit gebeurt in projectgroepen waaraan de faculteiten deelnemen. Er vindt een jaarlijkse update plaats. *'Dit is goed geregeld'*.

Aard en omvang doelgroep

De term h/cz vormt een *'containerbegrip'*. Dyslexie vormt een steeds groter wordend probleem. In aantallen vormen zij de grootste groep.

Binnen de Faculteit Economie is ongeveer 10 procent van de studenten dyslectisch. Daarnaast heeft deze faculteit een aantal studenten met energiebeperkingen en een rolstoelgebonden student. Binnen het instituut Theo Thijssen zijn, voor zover bekend, alleen studenten met dyslexie. De soort beperkingen verschillen sterk tussen faculteiten.

De omvang van de groep studenten met h/cz en de aard van de h/cz is vaak niet bekend bij de medewerkers. Dit heeft deels te maken met het feit dat niets gemeten wordt. Vanaf volgend schooljaar gaan de decanen met een meer verfijnd systeem van registratie werken. Dan wordt niet alleen aangegeven of de student een handicap heeft, maar ook wat voor handicap de student heeft.

2 Maatregelen en voorzieningen

Aannamebeleid en voorlichting

De student schrijft zich voor aanvang van de studie in bij bureau Inschrijving. Vanuit het decanaat Opleiding wordt bij het inschrijvingsformulier een boekje opgestuurd met daarin het verzoek (geformuleerd in 1 zin) aan studenten die gehandicapt zijn en verwachten studievertraging op te lopen contact op te nemen met de studentendecaan. *'Dit vormt het eerste moment om in contact te komen met de school over de functiebeperking en verdere afspraken te maken'*. Echter een uitvoerend medewerker geeft aan dat de ene zin nogal verstopt is in het boekje en ook de formulering zou studenten niet echt uitnodigen om zich te melden omdat studenten er niet vanuit gaan dat ze studievertraging oplopen. De bedoeling is dat straks alle studenten een A4-tje krijgen opgestuurd, waarin ook het belang van vroegtijdig melden van een beperking wordt toegelicht.

Beide studenten geven aan dat de inschrijving voor hen niet het eerste moment was om in contact te komen met de school over de beperking. Een student geeft aan dat de student bij de aanmelding niet hoefde aan te geven dat de student dyslectisch was, dit kwam pas later aan de orde. De andere student was, op eigen initiatief, al voor de inschrijving in contact met de onderwijsinstelling en heeft enkele gesprekken gevoerd over het *'hoe, wat, waar en waarom'*. Uit de gesprekken bleek dat de student was aangenomen en pas daarna heeft de student zich formeel ingeschreven.

De onderwijsinstelling heeft een toelatingsplicht als iemand voldoet aan de toelatingseisen. De voorlichting heeft geen *'wervend karakter'*. Er is geen actieve voorlichting voor doelgroepen of verschillende categorieën problemen. Beide studenten bevestigen dit; op de voorlichtingsdag werd niet gesproken over studeren met een beperking. Daarnaast leverde de school niet echt informatie aan en een student vond de school afwachtend en *'onvoorbereid'*. Een student vond dat de student zelf alles aan moest geven. De reacties van medewerkers van de opleiding waarvoor de student zich had ingeschreven verschilden. De opleidingsmanager zag niet echt problemen en was vooral geïnteresseerd in de capaciteiten van de student. De decaan was iets *'pessimistischer'* en zag, volgens de student, juist obstakels, maar zocht wel mee naar oplossingen.

Een uitvoerend medewerker geeft aan dat er wel iets in de brochures en op de website staat over studeren met een beperking, maar dat dit op dezelfde *'lafhartige wijze'* als

bij het inschrijvingsformulier gaat. *'Dit moet een prominentere rol krijgen'*. De studiegids is wel aangepast. Hierin staat inmiddels een behoorlijk uitgebreid stuk over studeren met een beperking. Studenten kunnen lezen wat de mogelijkheden zijn en hoe ze aan voorzieningen komen.

Voor één student heeft de beperking geen rol gespeeld in de keuze voor de onderwijsinstelling. De keus voor de hogeschool was snel gemaakt en vervolgens is gekeken naar opleidingen. De student had een brede interesse en de keus voor de uiteindelijke studie was slechts zijdelings ingegeven door het feit dat de student dacht dat de studie praktijkgericht zou zijn. De student heeft namelijk door de beperking meer *'moeite met theoretische studies'*. Achteraf gezien heeft de student zich hierop verkeken. De andere student heeft meer rekening gehouden met de beperking bij de keuze voor de onderwijsinstelling en studie. Een andere onderwijsinstelling viel af omdat de school niet goed toegankelijk was. De keuze voor de hogeschool was gebaseerd op het feit dat de student de stad kende, hier vrienden had en de onderwijsinstelling dichterbij was. In totaal was het een *'veiliger omgeving'*. Een studie viel af omdat op de voorlichtingsdag bleek dat de studie niet ging met een rolstoel. De student heeft toen voor een, brede, studie gekozen die wel te doen bleek. *'De opleiding moet geschikt zijn voor het werk later'*.

Meerdere medewerkers geven aan dat er geen studenten met een beperking zijn afgevoerd. Het komt wel voor dat studenten met dyslexie tussentijds uitvallen. Deze studenten halen bijvoorbeeld bepaalde testen niet of zien in dat de studie toch niet geschikt voor hen is. De medewerkers hebben geen zicht op hoeveel studenten met een beperking tussentijds uitvallen.

Studenten met h/cz dienen zich zo vroegtijdig mogelijk aan te melden. Wanneer studenten met h/cz het idee hebben dat de beperking belemmerend is voor het onderwijs dan volgt een gesprek (intake) met een decaan. Dit gesprek is niet georganiseerd en vindt plaats op het verzoek van de student. Dit wordt ondersteund in de gesprekken met de studenten. Het gesprek gaat over de hulpbehoefte en oplossingen. De student met dyslexie kreeg het advies de examencommissie een brief te schrijven. De student had een dyslexieverklaring meegestuurd. De examencommissie reageerde snel en positief op de brief (waarin om de voorzieningen werd gevraagd). Bij een andere student is de procedure iets anders verlopen. De student zelf heeft contact opgenomen met de school en voordat ze begon met studeren zijn er twee gesprekken geweest tussen de opleidingsmanager en de decaan enerzijds en de leerling en de ouders anderzijds. Vervolgens is er vlak voordat het schooljaar begon nogmaals, op verzoek van de student, een gesprek geweest om *'de puntjes op de i te zetten'*. Aan het begin van de studie heeft de student een extra gesprek gehad met de decaan. In dit gesprek is de gang van zaken geëvalueerd. Een uitvoerend medewerker geeft ook aan dat in de meeste gevallen studenten eerst contact hebben met de mentor. Het is dan de

bedoeling dat de student wordt doorverwezen naar de decaan. Dit gebeurt niet altijd. Studenten gaan ook wel eens rechtstreeks naar de examencommissie, zonder tussenkomst van de decaan.

Een andere taak van de studentdecaan is het geven van advies en voorlichting, vooral over regelingen, aan de examencommissie en het facilitair bedrijf. Zij zijn ook betrokken bij het bindend studieadvies van een student naar de examencommissie toe. Omdat de intake decentraal bij decanen in vertrouwen plaatsvindt is er hogeschool breed geen zicht op de h/cz problematiek in brede zin.

Studenten hebben ook een studieloopbaanbegeleider (mentor). Deze is voor de student de eerste contactpersoon over voortgang van de studie (waaronder het bindend studieadvies), goede keuzes, planning van de studie en deze kunnen doorverwijzen naar de psycholoog en cursussen. Mentoren worden over het algemeen gecertificeerd, maar hierin is geen aandacht voor studeren met een beperking. De examencommissie beslist over voorzieningen. Zij zijn niet geschoold, maar dit gaat wel gebeuren.

Vooral in het eerste jaar is de studieloopbaanbegeleider het meest 'nabije' voor de student. Na het eerste jaar is het contact minder frequent en dan is er ook geen bindend studieadvies meer. Wordt de situatie problematisch dan kan de student naar de decaan. Een uitvoerend medewerker geeft aan dat *'het niet precies duidelijk is wie binnen de onderwijsinstelling de begeleiding van studenten met een beperking op zich neemt'*.

Dit blijkt ook uit de gesprekken met de studenten. Een student geeft aan dat wanneer er iets is de student als eerste naar de decaan gaat. De student komt ongeveer vijf keer per jaar bij de decaan. De studieloopbaanbegeleider/mentor is wat betreft de beperking minder belangrijk voor de student. Elk jaar heeft de student ook een andere mentor. Met de mentor worden meer vakinhoudelijke zaken besproken; *'de mentor weet ook niet zoveel van de beperking'*. Voor de andere student is juist de mentor het eerste aanspreekpunt. De mentor kan de student dan doorverwijzen. Deze student houdt de mentor, in tegenstelling tot de andere student, wel voor vier jaar.

De rol van de studieloopbaanbegeleiders is op dit moment een *'discussiepunt'*. De functie van studieloopbaanbegeleider is in het nieuwe beleid nog niet uitgekristalliseerd.

Het is de bedoeling in een project een intake- en begeleidingsprotocol te ontwikkelen. *'Intake alleen is onvoldoende. Ook begeleiding is noodzakelijk'*. In het protocol moet vastgelegd worden wat de aanpassingen zijn en hoe de communicatie verloopt.

Een student zou 3 à 4 verplichte gesprekken moeten hebben. Verplichte momenten zijn dan:

- november: evaluatie beginperiode;
- januari/februari: dan komen de waarschuwingen voor een eventueel negatief studieadvies;
- eind het van het jaar: studieadvies.

'Waar nodig zou vaker gepraat moeten kunnen worden'. Dit zou niet alleen goed voor de student, maar ook voor de studentdecaan zijn.

Voorzieningen

Op de website van de onderwijsinstelling staat waarover je met de studentendecaan een gesprek kunt hebben. Het gesprek kan gaan over:

- een aangepaste studieplanning;
- begeleiding en ondersteuning tijdens de studie;
- extra studiefaciliteiten;
- toegankelijkheid van onderwijslocaties en voorzieningen;
- mogelijkheden voor aangepaste huisvesting.

Formeel zijn er echter *'geen enkele voorzieningen'*. De school is absoluut niet *'slechtwillend'*, maar het is er niet. Voorzieningen zijn allemaal incidenteel en individueel geregeld en puur afhankelijk van de medewerking van de betreffende faculteit. *'Er worden altijd wel oplossingen bedacht'*.

Zoals eerder gemeld zijn studenten met dyslexie de grootste groep. Hier staat tegenover dat dit redelijk *'appeltje eitje'* te regelen is. Hiervoor is namelijk wél een vaste procedure voor de decaan wat betreft de verlenging examentijd etc. De student met dyslexie geeft aan dat de student meer tijd krijgt voor het tentamen, de opgaven vergroot worden en de student in een apart lokaal zit. Deze voorzieningen gelden ook voor de andere student. Echter in plaats van de vergrootte opgaven maakt deze student de tentamens op een laptop. Daarnaast kan de student met dyslexie soms ook werkstukken later inleveren. Dit wordt overlegd met de docent, maar deze gelden dan wel voor de herkansing. De student probeert de werkstukken wel op tijd in te leveren, maar meestal moet de student het werkstuk dan toch verbeteren voor de herkansing. Mocht de docent moeilijk doen dan kan de student naar de examencommissie, maar dit is bij de student nog nooit gebeurd.

Tot slot heeft een student in het derde jaar van de studie verlenging van de studiefinanciering aangevraagd. Hier had de student zelf iets over gelezen en daarna met de decaan erover gehad. De aanvraag moet namelijk via de decaan lopen. De student met dyslexie heeft de docenten en medestudenten zelf van de beperking op de hoogte gebracht. Dit vond de student echter niet erg, de student is *'er erg open over'*.

De student in de elektrische rolstoel heeft daarnaast nog een aantal voorzieningen. Ten eerste heeft de student een pieper/portofoon. Mocht er brand zijn of mocht de student iets breken dan kan de student of een medewerker bereikt worden. Daarnaast geeft de student bij de ingang aan of de student in of uit het gebouw is en iemand van de onderwijsbalie is bereid gevonden de student op de wc te zetten. Dit is echter nog nooit voorgekomen. Tot slot wil de student de aantekeningen graag op sheets. Dit is ondertussen goed geregeld, de aantekeningen staan nu op een website.

Een uitvoerend medewerker geeft aan dat alle studenten in principe hetzelfde moeten doen en moeten slagen voor de algemene testen. Soms is het mogelijk iets flexibeler

te zijn voor studenten. De medewerker gaf het voorbeeld van een student met dyslexie die de eerste keer het eerste deel van een test had gehaald en de tweede keer het tweede. Deze student is wel geslaagd (normaal gesproken zouden studenten de test in één keer moeten halen). De examencommissie heeft uiteindelijk in dit geval beslist. Voorzieningen wat betreft het volgen van colleges is zaak van de student en docent en dus *'heel afhankelijk van docenten'*. Bijvoorbeeld: maakt de docent visueel contact bij een auditieve beperking. Eventueel kan er een doventolk ingezet worden. Een uitvoerend medewerker dacht dat de voorzieningen eenmalig goedgekeurd moeten worden door de examencommissie en dat de studenten voor elk tentamen de voorziening opnieuw moet aanvragen. Deze medewerker geeft echter aan dat het niet duidelijk is bij wie de studenten de voorzieningen moeten aanvragen (docent, studieloopbaanbegeleider, coördinator). Studenten worden hierdoor ook regelmatig doorverwezen; er is geen standaard manier. Beide studenten geven echter aan dat de aanpassingen wat betreft tentamens slecht één keer doorgegeven zijn en dat het daarna altijd goed is gegaan (met uitzondering van enkele opstartproblemen bij een student).

Een stage is wettelijk gezien niet verplicht. De onderwijsinstelling moet er voor zorgen dat het diploma is afgestemd op de arbeidsmarkt. Meestal gaat dat via een stage, maar dit is dus niet verplicht. Er moet een project opgezet worden om na te gaan wat nog andere activiteiten kunnen zijn die leiden tot afstemming met de arbeidsmarkt, of wat andere manieren van stage lopen zijn. Stages zouden bij administratieve opleidingen minder problematisch zijn dan bij Natuur & Techniek of Gezondheidszorg. Dit heeft te maken met het andere karakter van de opleidingen. Wanneer een student dyslexie heeft kan het eindverslag door middel van een presentatie plaatsvinden. Stages voor studenten van de PABO worden geregeld door het stagebureau. Het is niet voorgekomen dat studenten niet op het stageadres worden toegelaten wegens hun beperking. De school meldt niet aan het stageadres wanneer een student een beperking heeft, dit wordt overgelaten aan de student. Er is geen beleid rondom stages wat betreft studenten met een beperking.

Een van de ondervraagde studenten heeft meerdere keren stage gelopen. De stageadressen zijn door de student gezocht en in de sollicitatiebrief heeft de student aangegeven dat de student dyslectisch is. De student heeft hiermee geen problemen gehad. De eerste stage ging goed omdat de student geen verslagen hoefde te maken. In latere stages werd alles van de student gecontroleerd. Een keer was de stagebegeleider ook dyslectisch. De student heeft van deze persoon veel tips gekregen. De andere student heeft nog geen stage hoeven lopen. De student verwacht wel problemen bij het zoeken van een stage, maar niet extra hele grote. *'Voor alle studenten is het namelijk moeilijk een stage te vinden'*. Wanneer van 9 tot 5 uur stage lopen te vermoeiend zou zijn loopt de student een langere stage met kortere dagen.

Een uitvoerend medewerker geeft aan dat de fysieke toegankelijkheid van het gebouw waarin de medewerker werkzaam is redelijk goed is. Er wordt in dat gebouw echter

vooral lesgegeven op de begaande grond. Er is wel een lift, maar het nadeel is dat deze redelijk smal is. Daarnaast zijn er relatief veel deuren. Deze zijn verplicht gesteld door de brandweer, maar er zijn geen elektronische knoppen. Over een jaar gaat de opleiding verhuizen naar een nieuw gebouw. Er zouden mensen bezig zijn de fysieke toegankelijkheid van het nieuwe gebouw te waarborgen. Een andere medewerker geeft aan dat het huidige gebouw niet echt goed toegankelijk is. Ook deze medewerker gaat naar een nieuw gebouw dat gecertificeerd is (wat betreft de toegankelijkheid). Tussen faculteiten zouden er grote verschillen zijn wat betreft de toegankelijkheid. Er is hierover op dit moment geen beleid.

Het gebouw waarin een student les krijgt is redelijk nieuw en heeft meerdere liften. De student kan met de rolstoel overal ook goed onder de tafels. De student kan echter niet met de rolstoel door de ingang want dit is een draaideur. De student moet daarom door de nooduitgang (deze zit naast de draaideur) naar binnen. Omdat de deur op slot zit moet de student op het raam kloppen zodat iemand de deur openmaakt. Het komt voor dat er binnen niemand zit en dat de student moet wachten. In de evaluatie met de decaan heeft de student aangegeven dat ze graag een bel bij de ingang wil, maar dit is nog niet gebeurd. De meeste onderwijsruimten zijn goed toegankelijk, met uitzondering van twee collegezalen. In één zaal zit de student vooraan en bij de andere zaal in het gangpad. Hiervoor moet een tafel geregeld worden, maar deze staat er vaak niet. De student moet dan zelf achter de tafel aan terwijl de student dit de taak vindt van de docent.

Op beleidsniveau wordt aangegeven dat het de *'taak van de school is om te zorgen dat de basisvoorzieningen goed zijn'*. Ook zodat studenten die in eerste instantie niet melden dat ze een h/cz hebben, hierop terug kunnen vallen wanneer/als ze merken dat het hun zelfstandig niet lukt.

3 Knelpunten

De toegang voor studenten met een handicap of chronische ziekte is geen *'Unique Selling Point'*. *'Als er één (student met h/cz) komt dan helpen we ze, maar we gaan ze niet binnenhalen'*. Voor dyslexie is alles formeel goed geregeld. Nu zou het echter zaak zijn *'de alledaagse praktijk collectiever te maken en te leren van good practices'*. Onder invloed van de subsidies zou meer betrokkenheid zijn gekomen. Nu moet er aansluiting worden gevonden bij de *'kopgroep'*.

Een student geeft aan de onderwijsinstelling op zich toegankelijk te vinden. De andere student is het hier mee eens, met uitzondering van de genoemde punten over de fysieke toegankelijkheid in twee collegezalen zoals genoemd in hoofdstuk 2.

Op beleids- en uitvoerend niveau worden een aantal knelpunten aangegeven. Een fundamenteel knelpunt op dit moment is dat er geen beleid is en dat de facultaire

structuur tot op heden niet de middelen biedt om beleid af te dwingen. Het gaat om de prioriteiten van de faculteitsdirectie.

Nu is nog grotendeels onbekend waar de verantwoordelijkheden liggen. Wanneer leerlingen met h/cz 'binnen zijn' moet de begeleiding c.q. ondersteuning in protocollen en procedures vastgelegd zijn zodat de verantwoordelijkheden duidelijk zijn.

Ook belangrijk, en vaak genoemd, is dat er geen registratiesysteem is ten behoeve van managementinformatie. In dat systeem zou informatie over het aantal leerlingen met h/cz en hun ervaringen moeten worden opgenomen. *'Een registratie verplicht stellen mag echter niet omdat dit botst met de Wet Bescherming Persoonsgegevens'*. Op deze manier wordt gewerkt met onbetrouwbare cijfers.

Een ander aandachtspunt is de fysieke toegankelijkheid. De onderwijsinstelling heeft hoogbouw die toegankelijk zijn via liften, maar wat bij calamiteiten? *'Hoe moet iemand in een rolstoel van drie hoog naar beneden als de lift buiten gebruik is?'* Een student geeft dit ook aan. De student heeft een pieper/portofoon maar mochten er calamiteiten zijn dan weet de student niet wat de student moet doen of wat er gaat gebeuren.

Financieel gezien is *'het niet geregeld'*. De middelen zitten in het lumpsum en al jaren wordt dat geld ergens anders aan besteed. Men is welwillend, maar het ontwikkelen van nieuwe leerwegen, voor bijvoorbeeld autisme, is duur.

Er valt ook nog een professionaliseringsslag te maken bij de medewerkers. Vaak weten docenten en/of stagebegeleiders niet precies wat de beperking inhoudt waardoor ze het niet begrijpen. De student heeft deze personen wel eens stencils laten lezen over de beperking. De andere student geeft aan een goed contact met docenten te hebben.

De professionalisering van de medewerkers is ook van belang omdat studenten met een handicap niet als eerste hun handicap zien. Het is vaak lastig communiceren met deze groep en vereist een bepaalde *'deskundigheid of omzichtigheid'*.

'Studenten met h/cz zijn geen zeurpieten', maar vaak bestaat geen adequaat beeld bij de medewerkers, docenten en facilitaire diensten over wat deze studenten aankunnen. Een medewerker geeft aan dat iedereen meer geschoold zou moeten zijn, maar dat de noodzaak ook heel verschillend is. Niet iedereen heeft evenveel contact met studenten met een beperking. De uitval onder studenten met h/cz is ook veel hoger dan onder studenten zonder beperking. Dit komt vaak omdat het onderwijsklimaat niet optimaal is. *'Het werkt vaak demotiverend om jezelf continu te moeten verdedigen. Dat zijn verborgen elementen van toegankelijkheid'*. Ook onder het uitvoerend personeel wordt het draagvlak als een knelpunt ervaren. Bereidheid en communicatie zijn belangrijk bij alle medewerkers. De examencommissie maakt bijvoorbeeld uitzonderingen en van hen hangt af hoe flexibel er wordt omgegaan met de eindtermen. Een student geeft aan dat docenten en stagebegeleiders wel eens menen dat de student de beperking als excuus zou gebruiken.

Er is ook een dilemma over de zorgvoorzieningen. Vraag is wat hoort bij onderwijs en wat bij zorg. *'School doet het (het verlenen van zorg) niet omdat het onder zorg valt en niet behoort tot het onderwijs. Met als gevolg dat niemand het doet'*. Op deze manier worden studenten met speciale behoeftes de mogelijkheden ontnomen om te studeren. Dit dilemma moet wel opgelost worden.

Een wat meer specifiek knelpunt is dat aan studenten met dyslexie een bevoegdheid tot lesgeven wordt afgegeven terwijl zo'n student eigenlijk niet geschikt is om voor de klas te staan. De onderwijsinstelling staat ergens garant voor, waar ze eigenlijk niet garant voor kunnen staan. *'Hoe ver moet je hiermee gaan?'* Een mogelijke oplossing zou zijn te differentiëren in het laatste jaar van de opleiding. Zodat studenten met dyslexie kunnen kiezen voor een richting die ze aankunnen.

Daarnaast zou, volgens een medewerker, met alle studenten (ook zonder een beperking) intakes gedaan moeten worden. Dit gebeurt niet overal.

De student met dyslexie vindt het jammer dat er geen speciale ondersteuning in de vorm van persoonlijk coaching is. De student heeft het hierover met de decaan gehad, maar geen concreet antwoord gekregen. De student heeft dit toen zelf buiten de school gezocht.

De studenten vinden het HBO-onderwijs allebei *'zelfregelonderwijs'*. De studenten geven aan dat ze overal zelf achteraan moesten. Dit is vooral lastig wanneer je niet langer meedoet met de massa omdat je vertraging hebt opgelopen. Een oplossing hiervoor, volgens een student, zou iemand zijn die zaken met je regelt omdat *'een briefje schrijven soms al een opgave is'*. Dit is de student vooral in het begin tegengevallen.

Een ander knelpunt is dat de student ook iemand mist binnen de onderwijsinstelling die alles weet over wat er mogelijk is qua ondersteuning. De decaan weet niet alles. De student heeft bijvoorbeeld zelf over de mogelijkheid tot verlenging studiefinanciering moeten lezen en pas in het derde jaar gaf de decaan opeens advies over planning. Ook is er bepaalde software voor mensen met dyslexie, maar deze kost 1300 euro. Op school is deze niet beschikbaar.

Een student geeft aan dat het goed is dat docenten geen onderscheid maken tussen studenten, maar aan de andere kant dit niet altijd even realistisch is. De groep studenten met een h/cz is anders.

Een ander knelpunt is dat scholen er zelf niet altijd over nadenken en er dus pas actie komt wanneer er iets aan de hand is. De student meent dat HBO en WO instellingen weinig voorbereid zijn op studenten met een beperking. MBO scholen zouden dit wel zijn.

Voor studenten met een visuele beperking vormt de digitalisering van het onderwijs een probleem. Studenten die slecht kunnen zien hebben meer moeite met het werken met de computer. Andere zaken waar individuele studenten tegenaan lopen zijn financiële aspecten zoals de kosten die gemaakt moeten worden voor een dyslexiever-

klaring, gebrek aan bereidheid tot medewerking van alle medewerkers van de hogeschool en de organisatie van, fysieke, aanpassingen.

Veel van bovenstaande problemen vormen, volgens de beleidsmedewerkers, een interne aangelegenheid, waarvoor geen algemene oplossing is. Maatwerk moet gestimuleerd worden door middel van de subsidies waarmee de hogeschool nu projecten opzet om de toegankelijkheid voor studenten met h/cz te verbeteren..

4 Effectiviteit WGB H/CZ

Op het beleids- en uitvoerend niveau zijn de medewerkers bekend met, (gedeeltes van) de inhoud van, de wet. Verwacht wordt dat ook het College van Bestuur en het managementteam de wet kennen. Over de docenten wordt getwijfeld. De wet zou effectief zijn: studenten met h/cz worden toegelaten. Dit vormt voor de onderwijsinstelling echter geen breuk met het verleden. *'Missie was altijd al iedereen toelaten mits inhoudelijk toelaatbaar'*. Er zouden nu, vergeleken met vroeger, meer studenten met een h/cz het HBO-onderwijs instromen. Een andere medewerker meent dat de effectiviteit van de wet zich niet zozeer richt op het waarborgen van toegang, als wel *'op het bevorderen hiervan'*. De wet verwoordt een visie/uitgangspunt waar bestuurders niet omheen kunnen. *'Het is een steun in de rug voor studentdecanen en studenten'*. Een andere medewerker verwoordt het als volgt: *'de wet heeft enorm veel voor het werk van decanen betekend'*. Vóór 2003 moesten decanen een beroep doen op redelijkheid en welwillendheid. Nu is het door de wet afdwingbaar. Dit geeft een *'enorme impuls'*.

De aandacht voor h/cz was centraal al ingevuld. De huidige beleidskoers is een algemene ontwikkeling die al liep. Nu is het moment om door te pakken door middel van de subsidies. *'De subsidie vormt een extra impuls'*. Niet de wet, maar de impulsprojecten die zijn opgezet naar aanleiding van en met de subsidie, vormden de aanleiding voor de onderwijsinstelling om beleid te ontwikkelen, aldus de meeste medewerkers. Een uitvoerend medewerker gaf aan dat de medewerker dacht dat de wet de aanleiding was om beleid te maken.

Er zijn geen concrete ervaringen met de wet. In 6 jaar tijd zou er nog nooit een bezwaar ingediend zijn door een student ten aanzien van niet toelaten vanwege een handicap, terwijl er jaarlijks toch 200 in beroep gaan. Het is tot op heden niet aan de orde geweest dat opleidingen niet geschikt zouden zijn. Het zou zich ook wel *'uitfilteren. Studenten zien zelf ook wel wat mogelijk is of niet'*.

Aandachtspunten zijn:

- het eerder (in hoofdstuk 4) benoemde zorgdilemma: afbakening tussen zorg en onderwijs;

- De Commissie Gelijke Behandeling heeft op dit moment alleen nog maar passief toezicht. Bij actief toezicht zal zij zich veel meer moeten richten op de invulling van intake, procedures en aanspraak kunnen maken op rechten. Hierbij vormt de aanmelding en de voorlichting ongrijpbare factoren. Als iemand eenmaal ingeschreven staat, kan hij/zij op meerdere manieren zijn recht halen. Maar voor of tijdens het inschrijven veel minder. *‘Waarom maakt iemand de keuze om zich wel of niet in te schrijven?’*. Het is bijna niet mogelijk om iemand af te wijzen, maar wie informeert de student daarover?;
- Financiën. Komt het geld uit lumpsum of niet? De geldstromen dienen transparant te zijn. Daarnaast staat of valt de toegankelijkheid van het beroepsonderwijs met geld. Nu zijn het vaak incidentele subsidies die slechts gelden voor een bepaald project of periode. Ook op de hogeschool is geen vast budget voor beleid rondom studenten met een beperking.
- Draagvlak en mentaliteit zijn essentieel voor het gelijkheidsbeginsel in brede zin. Waar een wil is, is een weg. *‘Nu schetst de wet wel de weg, maar de wil niet’*. Dit zou lastig te operationaliseren zijn, maar is wel noodzakelijk.

Bijlage 8 - Caseverslag Universiteit A

Evelien Sombekke en Mary van den Wijngaart

Het onderhavige caseverslag heeft betrekking op een instelling voor academisch onderwijs en heeft ruim 17.500 studenten. We hebben in totaal 6 mensen gesproken, te weten:

- hoofd Studentenzaken;
- twee Studentendecanen;
- een studieadviseur;
- student met functiebeperking;
- student met fysieke beperking.

1 Beleid ten aanzien van toegankelijkheid

Vastlegging beleid

Het beleid van de onderwijsinstelling voor studenten met een functiebeperking is al in 1999 vastgelegd in de 'Beleidsnotitie Studenten met een Handicap XXX'. Dit is gebeurd na een inventarisatie onder studieadviseurs over de situatie van studenten met een handicap. De onderwijsinstelling was, volgens een medewerker, een van de eerste universiteiten die zich met deze problematiek bezig hield. Het beleid is in 2001 geëvalueerd. In 2003 is er over de effecten van het beleid een enquête gehouden onder 200 gehandicapte studenten. Uit beide onderzoeken kwamen ongeveer dezelfde (beperkte) uitvoeringsknelpunten naar voren. Deze uitkomsten waren '*geen aanleiding voor herziening van het beleid, wel voor verbetering van de uitvoeringspraktijk*'. Hierover meer in hoofdstuk 4.

In juni 2006 is de Beleidsvisie 'Studie- en studentbegeleiding is maatwerk en de organisatie daarvan ook' vastgesteld. In deze beleidsvisie is aangekondigd dat een instellingsactieplan wordt opgesteld voor een '*concrete invulling van de optimalisering van beleid, voorlichting en begeleiding van studenten met een functiebeperking*'.

Wettelijke grondslag

Het beleid ten aanzien van de toegankelijkheid van deze onderwijsinstelling kent een wettelijke basis. Ten eerste in de 'Wet Gelijke Behandeling op grond van een handicap of chronische ziekte' (WGB H/CZ) en ten tweede in de 'Wet op het Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk onderzoek' (WHW). Elke onderwijsinstelling '*dient de wijze te regelen waarop lichamelijk of zintuiglijk gehandicapte studenten redelijkerwijs in de gelegenheid worden gesteld de tentamens af te leggen*'. De onderwijsinstelling heeft dit als volgt opgenomen in de Onderwijs en Examenregeling (OER), welke

door de meeste opleidingen is overgenomen: *'studenten wordt de gelegenheid geboden de tentamens op een zoveel mogelijk aan hun individuele handicap aangepaste wijze af te leggen. De examencommissie wint zo nodig deskundig advies in alvorens te beslissen'*. Ook is in de WHW vastgesteld dat onder bepaalde voorwaarden de instelling financiële ondersteuning moet bieden aan studenten met een handicap. Dit is voor de universiteit nader uitgewerkt in de 'Regeling Financiële Ondersteuning Studenten', die jaarlijks wordt vastgesteld.

Ten derde is het beleid gebaseerd op de 'Wet op Studiefinanciering' (WSF). Hierin staat dat wanneer studenten als gevolg van een handicap niet kunnen afstuderen binnen de periode van gemengde studiefinanciering zij op verzoek een verlenging kunnen krijgen van de gemengde studiefinanciering met maximaal 12 maanden. Ook kan eventueel een verlenging van de diplomatermijn geregeld worden, indien nodig (Beleidsnotitie Studenten met een Handicap XX, 1999).

Visie beleid

'Grondregel bij beleidsontwikkeling gericht op studenten is dat, indien er een wezenlijk belang voor gehandicapte studenten in het geding is, er speciale aandacht aan deze groep moet worden besteed' (website). Op de website staat ook dat het onderwijs zo ingericht moet zijn dat studenten met een handicap met evenveel kansen op succes als de gemiddelde student een opleiding kunnen volgen en dat de universiteit zich ten doel stelt een onderwijsinstelling te zijn die goed toegerust is voor studenten met een handicap. Een medewerker verwoordt het als volgt: *'alle studenten moeten gelijke kansen gegeven worden op het gebruik van onderwijs. In principe geldt alles voor iedereen, maar gehandicapten en/of chronisch zieken hebben soms iets extra's nodig'*. Er worden geen grenzen aan toegankelijkheid gesteld; iedereen wordt, met de juiste vooropleiding, in principe toegelaten.

Uitgangspunt van de beleidsvisie (2006) is dat *'de student zo snel mogelijk op de juiste plaats moet zijn'* (Instellingsactieplan, 2006) en dat de student in staat gesteld moet worden om effectief gebruik te maken van het geboden onderwijs.

Beleid

Concreet genomen betekent dit dat de onderwijsinstelling op centraal niveau verantwoordelijk is voor de eerste informatievoorziening richting de student met een handicap. De universiteit geeft de studenten voorlichting over het studeren met een handicap, onder meer, door middel van een folder (te downloaden via de website van de universiteit). De kosten hiervan worden betaald uit het budget 'Actieve voorlichting'. Ook in het vademecum, waarin algemene informatie is opgenomen over de universiteit, en de studiegidsen is informatie opgenomen over studeren met een handicap. Daarnaast is op centraal niveau de expertise aanwezig in de vorm van een studenten-decaan waarop studieadviseurs en studenten terug kunnen vallen voor advies en bemiddeling. De studentendecaan houdt zich ook bezig met het signaleren van ontwik-

kelingen. Tot slot stellen de studentendecanen ook de voorzieningenbrief op over de aard van de handicap en belemmeringen en welke voorzieningen nodig zijn. Studieadviseurs voeren de voorzieningenbrief, waarin aangegeven is welke voorzieningen nodig zijn, uit en zijn daarmee de spil binnen de opleidingen voor decanen en studenten. In de voorzieningenbrief wordt, volgens een medewerker, ook *'expliciet gevraagd dat de studieadviseur iedereen – betrokken docenten – op de hoogte stelt zodat de student dat niet zelf hoeft te doen'*. Dit gaat echter niet altijd goed.

Jaarlijks worden ongeveer 100 voorzieningenbrieven afgegeven (Instellingsactieplan, 2006). Deze wordt in principe ter goedkeuring voorgelegd aan de examencommissie (Brochure 'Studeren met een functiebeperking'). Uit de gesprekken met de medewerkers blijkt echter dat binnen elke opleiding hiermee variabel wordt omgegaan.

Een andere activiteit op centraal niveau is de professionalisering van de begeleiding. Het gaat dan om de studiebegeleiders die op elke gewenst moment over de noodzakelijke informatie over alle aspecten van studeren met een handicap zouden moeten beschikken. Hiervoor wordt een website opgezet.

De faculteiten zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van de OER en daarmee voor het leveren van de noodzakelijke voorzieningen zodat studenten met een handicap op een voor hun passende wijze onderwijs kunnen volgen en tentamens kunnen afleggen. De kosten hiervan komen dan ook voor rekening van de faculteit (website). Het centrale beleid dat faculteiten de voorzieningen moeten treffen is, volgens een medewerker, *'soms niet helemaal helder'*. Ondanks het centrale beleid geven meerdere medewerkers aan dat faculteiten en opleidingen redelijk autonoom zijn. Er is wel eens sprake van een *'spanningsveld'* tussen beide niveaus.

Vanuit de overheid zijn stimuleringsgelden beschikbaar gesteld voor projecten die belemmeringen moeten wegnemen voor studenten met een functiebeperking. Ook de onderwijsinstelling heeft subsidie ontvangen voor 5 projecten die van september 2006 tot september 2008 lopen. De vijf projecten zijn:

- optimaliseren van het gebruik van voorzieningen;
- deskundigheidsbevordering studiebegeleiders;
- dyslexieproject;
- begeleiding van studenten met stoornis uit het autistisch spectrum;
- studiekeuzereflectie en studieloopbaancompetenties.

Bekendmaking beleid

Formeel wordt het beleid dus op centraal niveau door de universiteit vastgesteld en uitgewerkt in decentrale examenreglementen. Nieuw beleid gaat via het College van Bestuur en de medezeggenschapsraden. Het beleid wordt door de studentendecanen overgebracht op de studieadviseurs. Het is de taak van de laatste om het beleid te verspreiden onder docenten etc. maar dit laat volgens een medewerker soms te wensen over.

In oktober 2001 is de klankbordgroep 'studeren met een handicap' opgericht. Deze groep zet zich in voor studenten met een handicap en bestaat uit studenten, docenten en een studentendecaan en adviseren, gevraagd en ongevraagd, het College van Bestuur.

Al het beleid voor studenten, zowel met als zonder een beperking, zou beschikbaar zijn op de website van de onderwijsinstelling. Er is een aparte website voor studieadviseurs.

Aard en omvang doelgroep

De doelgroep van het beleid is vooral studenten met dyslexie. Daarnaast zijn er ook studenten met bijvoorbeeld autisme, vermoeidheidssyndroom, RSI, slechthorendheid en slechtziendheid, een lichamelijke handicap en de ziekte van Crohn.

De onderwijsinstelling heeft, ten opzichte van andere universiteiten, relatief veel gehandicapte studenten. Naar schatting studeren circa 200 tot 250 studenten met een beperking aan de onderwijsinstelling. Hiervoor zijn meerdere verklaringen. Ten eerste heeft de onderwijsinstelling altijd goede voorzieningen, onder meer goede toegankelijkheid van het terrein en gebouwen, gehad. Daarnaast zijn er in de omgeving van de onderwijsinstelling diverse instituten voor gehandicapte jongeren.

Volgens een medewerker blijkt uit landelijk onderzoek dat 12 procent van alle studenten gehandicapt is en de helft zou hiervan hinder ondervinden. De onderwijsinstelling ziet echter maar 3 procent van de studenten; niet alle studenten met een handicap maken dit dus kenbaar.

2 Maatregelen en voorzieningen

Aannamebeleid

Uit gesprekken met meerdere medewerkers, zowel op beleids- als op uitvoerend niveau, blijkt dat de onderwijsinstelling het liefst heeft dat studenten, voordat ze gaan studeren melden dat ze een handicap of chronische ziekte hebben. Dit advies staat ook op de website en in de brochure 'Studeren met een functiebeperking'. Een medewerker op uitvoerend niveau geeft echter aan dat studenten veelal pas tijdens de studie bij de studieadviseur terecht komen, maar dat het wel steeds vaker voorkomt dat studenten met een functiebeperking zich voor de start van de studie melden. Dit laatste wordt ook als prettiger ervaren.

Beide geïnterviewde studenten geven aan dat voordat zij bij deze onderwijsinstelling gingen studeren hun functiebeperking bekend was. De één heeft dit bij de aanmelding aangegeven en de ander had vooraf, op advies van de studieadviseur, een brief naar de examencommissie geschreven. Het contact met de studieadviseur was op een voorlichtingsdag van de opleiding gelegd. De student met dyslexie werd vervolgens gevraagd een dyslexieverklaring in te sturen. Hiermee toont de student aan werkelijk

dyslectisch te zijn. Dit heeft de student gedaan, naar studentenzaken en naar de opleiding.

De onderwijsinstelling verschaft op verschillende manieren en momenten informatie over het studeren met een beperking. Aanstaaende studenten worden in de 'Nieuwsbrief Vooraanmelders' geïnformeerd en aankomende studenten worden middels een aparte brief bij het inschrijvingspakket geattendeerd op het bestaan van speciale voorzieningen. In deze brief worden studenten met een h/cz ook met nadruk uitgenodigd een afspraak te maken met een studentendecaan en/of studieadviseur, wanneer zij denken extra voorzieningen of begeleiding nodig te hebben.

Daarnaast is er tijdens introductiedagen een speciale stand voor studenten met een functiebeperking en is informatie over studeren met een beperking vastgelegd in brochures, het vademecum en op internet. Hierbij wordt verwezen naar andere relevante informatie (Instellingsactieplan, 2006).

Een medewerker geeft ook aan dat de onderwijsinstelling veel contacten heeft met schooldecanen van middelbare scholen en ook tegen hen wordt gezegd dat ze studenten met een beperking vooraf moeten sturen.

Wanneer bekend is dat een student een functiebeperking heeft wordt er een gesprek (intake) gevoerd tussen de decaan en de student. Dit is meestal aan het begin van de studie, maar soms ook onder 6 VWO scholieren die zich vroegtijdig aan het oriënteren zijn. Het gesprek gaat over wat de specifieke problemen zijn, of dat kan binnen de studie en wat nodig is om de studie te kunnen doorlopen. Dit leidt tot de voorzieningenbrief die naar de studieadviseur en de student gaat. Een decaan geeft aan dat het soms ook voorkomt dat de studieadviseur alles regelt zonder tussenkomst van de studentdecanen.

Beide studenten hebben zelf het initiatief genomen voor een gesprek en in dat gesprek is de situatie doorgenomen. De student met dyslexie ging een talenstudie doen en de student is verteld dat de studiekeuze wellicht niet handig was. In het eerste jaar behaalde de student echter genoeg studiepunten *'om vertrouwen te wekken dat hij de studie aankon'*. De student met een lichamelijke handicap had het gesprek met de studieadviseur na ongeveer een maand toen bleek dat de student niet met de rolstoel onder de tafel kwam.

Volgens een medewerker profileert de onderwijsinstelling zich *'niet echt als een universiteit waar studenten met een handicap en/of chronische ziekte moeten komen studeren'*. Studenten met een functiebeperking zullen zich wel breder oriënteren en dan van meerdere onderwijsinstellingen bepalen welke het beste is voor hem/haar. Het voorbeeld werd gegeven van een student die voor deze onderwijsinstelling koos omdat daar sprake was van één gebouw terwijl bij een andere onderwijsinstelling er meerdere waren.

Beide studenten hebben zich niet echt laten leiden door hun beperking in hun keuze voor studie en onderwijsinstelling. De student met dyslexie realiseerde zich *'dat het lastig zou zijn'*. Aan de andere kant vond de student wel dat er een taalgevoel was en

lag daar de interesse. De reden om voor deze universiteit te kiezen was voor de student met een lichamelijke handicap het feit dat verhuizen niet (zomaar) mogelijk is. *'Verder was er geen reden om niet voor een andere universiteit te kiezen'*; wat de beperking betreft zou de student zich overal kunnen redden.

De onderwijsinstelling *'stuurt nooit iemand weg. Zij zullen altijd zoeken naar een oplossing'*. Als iemand het niet redt vanwege een h/cz dan komt dat veelal door beperkte energie en/of beperkte zelfredzaamheid. *'Als er sprake is van een 'klassieke' handicap is de uitval laag. Deze redden zich wel; zij zijn gewend om zelfstandig op te treden'*. 'Klassieke handicaps', zoals visueel of lichamenlijk gehandicapten, zouden de minste energie vergen omdat zij gewend zijn de zaken zelf te regelen en zij het circuit ook kennen.

Maatregelen en voorzieningen

De meeste voorzieningen worden decentraal geregeld door studieadviseurs. Zij zijn ook het eerste aanspreekpunt voor studenten met een h/cz. Bij overstijgende problematiek sturen de studieadviseurs de studenten ook door naar de decanen. Een voorbeeld hiervan is een blinde student die tijdens de scriptiefase niet alle literatuur kon bestuderen. De studieadviseur heeft vervolgens aan de decanen gevraagd of er een potje was voor het inhuren van een studentassistent voor de literatuurstudie. De opleiding heeft de assistent gezocht, maar de decanen hebben de financiering geregeld. Uit gesprekken met de studenten blijkt echter dat voor hen de studieadviseur niet het eerste aanspreekpunt is. De ene student heeft *'geen gigantische aansluiting'* bij zijn opleiding en komt eerder terecht bij de decaan. De andere student geeft aan eerst naar de docent te gaan en pas daarna eventueel naar de studieadviseur.

Volgens een medewerker bestaat de ondersteuning voornamelijk uit het treffen van aanpassingen en extra voorzieningen. Er is geen sprake van een intensieve begeleidingsvorm. Er wordt toch uitgegaan van enige mate van zelfstandigheid en zelfredzaamheid bij de studenten. Dit is echter wel *'een lastig begrip om te bepalen'*.

Er kan wat betreft de ondersteuning een onderscheid worden gemaakt tussen diverse beperkingen, maar ook tussen opleidingen. Volgens medewerkers op uitvoerend niveau zijn er *'redelijk makkelijke (c.q. kleine) en moeilijke (c.q. massale) opleidingen. Bij kleinere opleidingen zijn voorzieningen makkelijker te regelen. Bij grote opleidingen heerst de houding van we hebben het al zo druk. We willen zo min mogelijk extra werk'*.

De concrete mogelijke voorzieningen staan op de website voor studenten van de universiteit vermeld. Deze gaan in op studievoorzieningen (met betrekking tot tentamen en college/werkgroepen/practica), ondersteunende voorzieningen van de mediagroep, algemene voorzieningen, financiële voorzieningen, voorzieningen met betrekking tot gebouwen en universiteitsterrein, studentenhuisvesting en digitaal communicatie netwerk.

Hieronder staat een aantal voorbeelden:

- verlenging tentamentijd;
- tentamens kunnen ingesproken worden op cassette, in braille worden aangeboden of gemaakt worden op een computer;
- tentamenopgaven kunnen vergroot worden;
- een mondeling in plaats van schriftelijk tentamen;
- gespreide tentamenmogelijkheden;
- goede zitmogelijkheid (rolstoel moet onder tafel te rijden zijn (in hoogte verstelbare tafel) of in plaats van een collegebank een goede bureaustoel);
- slechthorende student kan soloapparatuur gebruiken;
- een, in tempo, aangepast studieprogramma;
- deadlines werkstukken aanpassen;
- aanwezigheidsverplichting kan aangepast, dan wel soepel gehanteerd, worden.

Voor dyslectici zijn er standaardvoorzieningen zoals tentamens met tijdsverlenging en tentamens met een kleine groep. Daarnaast worden de opgaven van studenten met dyslexie vergroot, kunnen studenten uitstel voor werkstukken krijgen en hebben studenten een apart lokaal bij examens. Volgens de geïnterviewde studenten verloopt het aanvragen van deze voorzieningen goed. Soms gaat het mis, maar dit zijn uitzonderingen. Een student geeft aan dat de voorzieningen wel steeds opnieuw moeten worden geregeld, terwijl voor de andere student geldt dat de aanpassingen slechts één keer zijn aangevraagd.

Daarnaast heeft de student met een lichamelijke beperking een verhoogde tafel. De bestaande invalidentoilet is uitgebreid met een stopcontact voor de elektrische tillift. Deze is verschaft door de UWV en staat permanent op het toilet. De student heeft ook een apart werkblad wat de student laat liggen bij de conciërge. Deze helpt de student ook, wanneer er geen medestudenten in de buurt zijn, met de boeken in en uit de tas te krijgen. De student had al een eigen toetsenbord en heeft een persoonsgebonden budget voor naar het toilet gaan.

Stages zijn voor de student met een lichamelijke beperking op zich geen probleem; *'het vereist een beetje improvisatievermogen'*. Een stage heeft de student zelf gevonden en een andere via de studieleider. De student denkt niet dat dit alleen voor studenten met een beperking wordt gedaan. Stages loopt de student, wegens de beperking, voor maximaal 60 procent, hierdoor heeft de student dus studievertraging opgelopen. De poel waarin de student vist voor stages is ook kleiner in verband met de geografische ligging. Op stage heeft de student een hogere tafel en een extra tafel voor de boeken. Op één stage zat de student, in verband met de beperking in de archiefruimte. Een andere stagiair helpt de student bij bepaalde labvaardigheden.

Medewerkers geven aan dat de fysieke toegang redelijk standaard en gewaarborgd is. Van 2001 tot 2006 liep een project over dit onderwerp. Nu zouden *'alle onderwijs-*

ruimtes toegankelijk voor gehandicapten' zijn. De fysieke toegankelijkheid van gebouwen wordt gewaarborgd door het Universitair Facilitair Bedrijf (UFB). Zij worden hierbij geadviseerd door de werkgroep toegankelijkheid. De routes die toegankelijk moeten zijn voor rolstoelen, de zogenaamde 'groene routes', worden regelmatig gecontroleerd. Bij nieuwbouw beoordeelt de Arbo en Milieu Dienst (AMD) de bouwplannen op de toegankelijkheid volgens wettelijke normen (Instellingsactieplan, 2006).

De student met de lichamelijke beperking kon anderhalf jaar geleden ongeveer in 10 procent van de ruimtes niet onder de tafel met de rolstoel. De student weet niet hoe de situatie nu is. De nieuwe computerruimte heeft in hoogte verstelbare tafels. Naar aanleiding van het toegankelijkheidsproject, waar ook de student bij betrokken was, zijn veel deuren voorzien van een drukknop.

3 Knelpunten

De medewerkers van de onderwijsinstelling geven allen aan dat zij vinden dat de toegankelijkheid van studenten met een h/cz goed geregeld is. De een noemt het 'redelijk goed' en de ander zelfs 'prima'. Dit zou ook blijken uit landelijk onderzoek; van de universiteiten zou slechts één universiteit het beter doen.

De meesten baseren hun oordeel ook op het feit dat er weinig klachten van studenten zijn.

Op basis van de resultaten van de beleidsevaluatie, de enquête, reacties en de gespreksronde met studieadviseurs en onderwijsdirecteuren is in 2006 een aantal aandachtspunten geformuleerd. De projecten die nu zijn opgestart moeten oplossingsrichtingen bieden voor deze knelpunten. Het doel is het verbeteren van de begeleiding.

De knelpunten zijn:

- Onvoldoende transparantie ten aanzien van de verantwoordelijkheid over de realisering van de voorzieningen en onvoldoende monitoring van effectiviteit van voorzieningen. Studenten klagen bijvoorbeeld dat zij eindeloos bij verschillende mensen hun verhaal moeten doen en geven ook aan dat voorzieningen niet altijd kunnen worden gerealiseerd. Docenten mopperen regelmatig over zowel de werklust van de aanpassingen als de twijfel over de 'academische gelijkwaardigheid' van op andere wijze verkregen studieresultaten. Dit geeft aan dat de voorzieningenbrieven lang niet altijd tot aller tevredenheid functioneren.

- De signalering/begeleiding van studenten met onzichtbare handicaps. Deze studenten worden onvoldoende bereikt en er is ook onvoldoende professionaliteit bij studietoelichting en studentbegeleiders om signalering, verwijzing en begeleiding te realiseren. Daarnaast is er weinig, systematisch begeleidingsaanbod voor deze studenten.

- begeleiding van studenten met een psychiatrische problematiek; er is meer autisme- en ADHD-specifieke begeleiding nodig.
- Bejegening. Studenten geven aan dat er soms bejegeningproblemen zijn, terwijl docenten aangeven dat studenten soms irreële verwachtingen hebben ten aanzien van de studie en mogelijke aanpassingen. Studenten met een h/cz worden niet altijd serieus genomen of geschikt bevonden voor de opleiding. Er zijn docenten die het academisch denkniveau van studenten met h/cz in twijfel brengen. Dit geldt met name voor de onzichtbare handicaps zoals dyslexie. Volgens een medewerker heeft de onderwijsinstelling daar nog steeds niets op gevonden. Ook bij Handicap + Studie is geen plan van aanpak voorhanden.
- Informatie en voorlichting. Ondanks alle beschikbare informatie zijn er klachten over informatie en voorlichting. De klachten zijn echter niet specifiek, zodat de verbeterrichting onbekend is (Instellingsactieplan, 2006). Bovenstaande aandachtspunten komen ook uit de gesprekken met de medewerkers en studenten naar voren. Daarnaast worden ook nog andere benoemd die hieronder worden toegelicht.

Een medewerker gaf aan dat niet alle studenten met een h/cz goed te bereiken zijn. Studenten met een psychisch probleem zijn een moeilijke groep. *‘Met deze mensen een gesprek aangaan over hun handicap is moeilijk’*. Daarnaast is het zo dat niet alle studenten kenbaar maken dat ze een handicap hebben.

Het financiële aspect kan ook een knelpunt zijn. *‘Er worden zaken verwacht, maar vervolgens is het niet duidelijk waar het geld vandaan moet komen. Er is geen aparte post op de begroting’*. De opgestarte projecten zouden ook inzicht moeten bieden in de financiële kant van het beleid.

Zoals eerder al naar voren kwam komt het beleid en de praktijk niet altijd overeen. Er zou meer uniformiteit gecreëerd moeten worden. Bij de ene opleiding is de examencommissie verantwoordelijk en bij de andere opleiding regelt de studieadviseur alles zelf. Het komt ook voor dat de verantwoordelijkheid bij een individuele docent ligt. Er zijn tevens verschillen tussen grote en kleine opleidingen.

Daarnaast zou de deskundigheid op het gebied van autisme verbeterd moeten worden door colleges, intervisie, trainingen en workshops. Dit is namelijk een sterk groeiende groep. Een medewerker op uitvoerend niveau is echter ook kritisch over deze groep. Op de universiteit wordt men opgeleid tot zelfstandig onderzoeker. *‘In hoeverre moet je dan alles uit handen nemen bij ASS en hoe ver moet je gaan met sturing? Wanneer begint ‘zelfstandigheid’ en waar houdt het op? Sommige docenten laten hun studenten zwemmen en sommige nemen ze aan het handje mee’*. De vraag is of het onderwijs aangepast wordt of dat autisten zich aan het onderwijs aanpassen. De *‘eindprestatie zal om en nabij hetzelfde moeten zijn en tegemoet komen aan eindtermen’*.

Een ander knelpunt is dat het niet helemaal duidelijk is hoe de verantwoordelijkheden wat betreft de begeleiding liggen. De oorzaak van dit knelpunt is de casuïstische

problematiek en de oplossing hiervan. Studenten zijn in grote mate afhankelijkheid van de hulpvaardigheid van studieadviseurs en docenten. En bij wie de verantwoordelijkheid ligt voor de begeleiding verschilt per opleiding. De projecten zijn ook mede opgezet om dit beter te regelen.

Een uitvoerend medewerker geeft aan dat in de praktijk blijkt dat studenten toch vaak zelf op pad worden gestuurd. Dit wordt beaamd door een student. Deze persoon moet zelf iedere keer achter aanpassingen aan en aan elke docent zijn handicap kenbaar maken. *'Dit moet zoveel mogelijk vermeden worden'*. Decanen en studieadviseurs dienen het werk uit handen te nemen wat betreft communicatie naar docenten toe.

De studenten geven, tot slot, nog een paar extra knelpunten aan. Een student had graag wat extra bijlessen gehad. Docenten stonden hier echter niet open voor.

Een andere student geeft aan dat het raar is dat in de tekening voor de bouw van de nieuwe bibliotheek geen openbare lift is opgenomen. De student moet nu met de personeelslift waarvoor de student een pas heeft gekregen. Deze pas is voor de student echter moeilijk te hanteren.

4 Effectiviteit WGB H/CZ

De medewerkers van de onderwijsinstelling zijn allen op de hoogte van de wet en geven aan dat naar aanleiding van de wet niets of niet veel veranderd is in het beleid omtrent de toegankelijkheid van gehandicapten en chronisch zieken. *'Het enige wat wellicht is gedaan is de verantwoordelijkheid duidelijker verdelen'*, aldus een medewerker. Het zou ook niet nodig zijn omdat het beleid al op orde was.

Het oordeel over de wet verschilt. De eerste reactie van een medewerker was: *'wat moeten wij met deze wet'*. De wet zou zich richten op het beroepsonderwijs, waaronder volgens deze persoon het academisch onderwijs niet valt. De meesten vinden het echter een goede wet omdat men er zich op kan beroepen als het niet goed gaat, de wet het serieuze probleem van toegang van het beroepsonderwijs erkent en de wet een stimulans is voor het doen van aanpassingen. Daarnaast biedt de wet ook een *'goed handvat voor het maken van serieuze procedures'*.

Toch komen er ook van deze groep wat meer kritische geluiden. Het zou afhangen van *'hoe letterlijk je hem (de wet) neemt'*. Er zou geconcentreerd moeten worden op de onderwijsaspecten. Een keer werd de zaak over het afzuigen van slijm bij een student aangehaald. Deze zorgaspecten zouden geen taak van de universiteit zijn.

Daarnaast blijft de vraag hoe ver je gaat. De onderwijsinstelling biedt academische opleidingen; *'in hoeverre moeten we dan mensen aan het handje houden'*. En bijvoorbeeld: *'hoe vaak laten we iemand herkansen'*.

Volgens een medewerker beroepen sommige studenten zich op de wet, maar hebben anderen geen weet van de wet. De wet zou de toegang van de onderwijsinstelling ook niet hebben vergroot. Zaken om de wet heen, zoals geld dat is vrijgemaakt voor pro-

jecten, heeft dit waarschijnlijk wel gedaan. Wel heeft de wet waarschijnlijk geleid tot een groter bewustzijn. Echter onder meer door de groeiende problematiek zouden scholen, volgens een medewerker, ook zonder de wet de noodzaak inzien van beleid. De toegankelijkheid hoeft van een medewerker voor deze onderwijsinstelling niet verder bevorderd te worden. Misschien is nog niet alles geregeld, maar *'sommige zaken zijn ook nog nooit voorgekomen'*. Er zijn echter voldoende handvatten om zaken goed te regelen.

Aandachtspunten die worden genoemd zijn:

- Onderscheid zorg en onderwijs; meer duidelijkheid creëren.
- Handicap + Studie vervult een goede rol, wellicht ook zoiets voor MBO opzetten.
- H/cz impliceert dat je niet gelijk bent en dan moet *'ik ze wel gelijk behandelen'*. Dat is tegenstrijdig aan elkaar.
- Termijn redelijkheid en billijkheid. Wat is redelijk en billijk? De wet legt veel beoordelingsvrijheid bij de scholen; zij bepalen wanneer iets niet redelijk is. Waar ligt het omslagpunt?

Bijlage 9 - Caseverslag Universiteit B

Sabine Stoltz, en Mary van den Wijngaart

Het onderhavige caseverslag heeft betrekking op een instelling voor academisch onderwijs en heeft ongeveer 26.000 studenten. We hebben in totaal zes mensen gesproken, te weten:

- beleidsmedewerker Onderwijs & Studenten;
- studentendecaan;
- senior projectmanager universitaire bouwprojecten;
- medewerker studentenvoorzieningen;
- Eén student met een lichamelijke handicap, één student met een chronische ziekte.

1 Beleid ten aanzien van toegankelijkheid

Beleid

In de onderwijsvisie van deze universiteit staan de student en het onderwijs centraal: *'De Universiteit XXX wil een inspirerende studieomgeving bieden aan een heterogeen samengestelde studentenpopulatie, een populatie die een afspiegeling vormt van de multiculturele samenleving en die getuigt van de steeds verder toenemende mondialisering van het hoger onderwijs. De Universiteit XXX wil zich er met kracht voor inzetten studenten uit alle werelddelen...een passende opleiding te bieden, een die aansluit bij ieders persoonlijke wensen en talenten. De enige voorwaarde die we stellen is dat studenten bereid en in staat zijn onderwijs op academisch niveau te volgen'*.⁵ *'Bacheloropleidingen voeren geen selectie-aan-de-poort beleid'*.

Op deze universiteit is er geen centraal beleid ten aanzien van chronisch zieken of gehandicapten. Wel is men op het moment bezig een specifiek beleid voor studenten met een chronische ziekte of een handicap te ontwikkelen. In de onderwijsvisie staat onder andere dat de studentenpopulatie divers is. Dit impliceert dat er geen onderscheid gemaakt mag worden tussen mannen en vrouwen, allochtonen en autochtonen, maar ook niet tussen gehandicapte en niet gehandicapte studenten. Deze algemene visie leidt er toe dat voorzieningen op peil gehouden worden, want in deze algemene visie staat dat de toegankelijkheid van het onderwijs voor alle studenten gegarandeerd moet zijn. Er is een budget beschikbaar voor studenten met een handicap of chronische ziekte.

⁵ Onderwijsvisie Universiteit XXX, 2006.

Wetmatigheden

Leerlingen met een handicap kunnen zich beroepen op de Wet op het Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek (WHW). In deze wet is aangegeven dat elke onderwijsinstelling *'de wijze dient te regelen waarop lichamelijk of zintuiglijk gehandicapte studenten redelijkerwijs in de gelegenheid worden gesteld tentamens af te leggen'*.⁶ Verder kunnen zij beroep doen op de Wet Gelijke Behandeling op grond van Handicap of Chronische ziekte (WGB H/CZ) en de Wet op de Studiefinanciering (WSF). Op grond van de WGB H/CZ heeft deze onderwijsinstelling, volgens meerdere beleidsmedewerkers, het beleid niet aangepast, *'simpelweg, omdat er geen beleid is ten aanzien van chronisch zieken of gehandicapten'*. Dat men nu bezig is met het ontwikkelen van een beleid, specifiek voor gehandicapten of chronisch zieken, is niet een gevolg van het inwerking treden van de WGB H/CZ in 2003, de universiteit is al geruime tijd bezig een beleid te ontwikkelen. Een beleidsmedewerker geeft aan dat studenten op de hoogte zijn van de WGB H/CZ en de mate waarin zij hier beroep op kunnen doen. Zo heeft een student, een tijd geleden, een klacht ingediend tegen de onderwijsinstelling, omdat men volgens hem niet de juiste maatregelen had genomen om ervoor te zorgen dat hij kon worden toegelaten tot het onderwijs. *'In die zin willen wij ons beleid wel afstemmen op de wet, studenten weten namelijk dat zij zich kunnen beroepen op de wet'*, aldus een beleidsmedewerker.

Ontwikkeling specifiek beleid

In samenwerking met een hogeschool in dezelfde stad is de universiteit bezig een protocol op schrift te stellen voor een specifiek beleid ten aanzien van H/CZ. Dit in het kader van het *'Plan van aanpak terugdringen belemmeringen in het onderwijs door een functiebeperking'*. Dit plan van aanpak is door de universiteit geschreven op verzoek van het Ministerie van onderwijs. Het Ministerie van Onderwijs had geconcludeerd dat er *'een en ander schort aan het onderwijs voor gehandicapten'*. Op basis van dit plan heeft de universiteit een subsidie gekregen om binnen drie jaar de doelstellingen van het plan te realiseren en ervoor te zorgen dat dit structureel ingevoerd wordt (2006-2009). Het plan bestaat uit drie punten:

- De noodzaak van een duidelijk beleid ten aanzien van H/CZ in het onderwijs;
- De drie meest voorkomende knelpunten en de oplossing hiervoor;
- De noodzaak van een voorlichtingsplan.

Hier is een projectteam voor opgezet, in samenwerking met de Hogeschool, aldus een beleidsmedewerker.

⁶ WHW, Artikel 7.13 lid 2.

Examenreglement

In de onderwijs- en examenregeling zijn passages opgenomen waarin staat dat men in aanmerking kan komen voor compensatie. Deze passages zijn per studie verschillend. In deze reglementen staat meestal dat er een aanpassing mogelijk is van de tentamenform of van examenonderdelen. Het gaat hier over de toetsing en niet over het maatwerk, wat volgens een beleidsmedewerker ook tot de mogelijkheden behoort. Bijvoorbeeld voor de studie geneeskunde: *'Artikel 12.1 – Regeling gehandicapte studenten. Aan gehandicapte studenten wordt de gelegenheid geboden de tentamens op een zoveel mogelijk aan hen individuele handicap aangepaste wijze af te leggen. De examencommissie wint zo nodig deskundig advies in alvorens te beslissen over de wijze waarop bedoelde tentamens dienen te worden afgelegd'*.

Bekendmaking beleid

Om ervoor te zorgen dat medewerkers op de hoogte zijn van de mogelijkheden en rechten van studenten met een handicap zijn er korte lijnen tussen beleid, waarvan studentendecanen op de hoogte zijn, en studieadviseurs. Studieadviseurs geven informatie op hun beurt dan weer door aan docenten.

Verder is er een *'Yahoo-groep'* opgezet; hierbij worden alle betrokkenen per mail op de hoogte gehouden van nieuws met betrekking tot studenten met een handicap of chronische ziekte. Ook worden er door de studentendecaan één keer per jaar professionele modules gegeven, waarin een onderwerp wordt uitgediept en casuïstiek wordt voorgelegd. *'Vorig jaar ging dit bijvoorbeeld over dyslexie. Dit jaar zal het gaan over handicaps en chronische ziekten in het algemeen, omdat er een aantal nieuwe medewerkers werkzaam zijn'*.

Eén van de knelpunten, die in het kader van het plan van aanpak zijn beschreven, is het *'tekort aan communicatie onderling'*. Volgens een beleidsmedewerker is er, bij het personeel én studenten, te weinig bekend over de mogelijkheden voor gehandicapten en mensen met een functiebeperking. Daarom is men bezig met het opzetten van een klankbordgroep, om er zo voor te zorgen dat de communicatie tussen betrokkenen (personeel en studenten) beter wordt. Er is wel een Commissie Voorzieningen Gehandicapten; deze beoogt op te sporen wat er fout gaat met studenten én werknemers met een handicap. Of, zoals op de website is te lezen, *'De Commissie Voorzieningen Gehandicapten ziet het voornamelijk tot haar taak te zorgen dat gehandicapte personeelsleden en studenten goed kunnen functioneren en dat ook gehandicapte bezoekers gebruik kunnen maken van de universitaire faciliteiten'*. De commissie bestaat uit een coördinator, de studentendecaan gehandicaptenzaken, een personeelsfunctionaris, een medewerker van een facilitair bedrijf en een personeelslid en student uit de doelgroep. De CVG geeft voorlichting over de mogelijkheden binnen het gehandicaptenbeleid in het algemeen en voorzieningen in het bijzonder en begeleidt en adviseert aanvragen voor gehandicaptenvoorzieningen en bewaakt de uitvoering van voorzieningen die zijn toegekend.

Volgens een beleidsmedewerker was er in het verleden een dyslexieplatform, dat ervoor zorgde dat mogelijkheden en rechten voor studenten met dyslexie bekend waren. Dit platform is 'doodgebloed', maar men is bezig een doorstart te maken met dit platform dat georganiseerd wordt 'voor en door studenten'.

Om er voor te zorgen dat ook de mogelijkheden en rechten van studenten met een H/CZ bij studenten bekend zijn, zijn er het service informatie centrum en de dienst studentenzaken. Het service informatiecentrum is er voor informatie over opleidingen en studiegerelateerde onderwerpen. De dienst studentenzaken is er voor: individuele begeleiding, hulp en advies; trainingen, workshops en voorlichtingsbijeenkomsten; informatie over in- en uitschrijving en collegegeld; documentatie over opleidingen en de arbeidsmarkt in Nederland en het buitenland; arbeidsmarkt Alumni Netwerk.

Aard en omvang doelgroep H/CZ

Circa 9 procent van de studenten aan deze universiteit heeft een handicap, zo staat te lezen op de website. Het type handicap valt onder te verdelen in fysieke en psychische handicaps, dyslexie en chronische ziektes.

2 Maatregelen en voorzieningen

Aannamebeleid

Het aannamebeleid is volgens een beleidsmedewerker niet specifiek gericht op studenten met een handicap of chronische ziekte. Zoals uit het centrale beleid blijkt, is de enige toelatingseis voor studenten de juiste vooropleiding. Soms worden er vooraf wel adviserende gesprekken gehouden met studenten met H/CZ. *'Bijvoorbeeld bij een studie geschiedenis waar je veel bij moet lezen, proberen wij visueel beperkte studenten een realistische spiegel voor te houden. We vertellen hen dat het zou kunnen dat zij vanwege hun functiebeperking twee jaar langer over een studie zullen doen en we geven aan dat zij waarschijnlijk moeilijk als geschiedenisleraar aan de slag zullen kunnen'*, aldus een studentendecaan. De decaan besteedt aandacht aan de studie- en beroepskeuzevoorlichting en maakt studenten wegwijs. Er wordt bijvoorbeeld aandacht besteedt aan mensen met een stoornis in het autistisch spectrum (ASS): *'In sommige gevallen hebben mensen met ASS moeite met het kiezen van een studie, voor hen worden gesprekken geregeld met het loopbaan adviescentrum'*. Gestreefd wordt, volgens medewerkers, studenten met een handicap zoveel mogelijk hetzelfde te behandelen als 'reguliere' studenten. Aan de student zelf wordt de keuze gelaten wel of niet aan een opleiding te beginnen, zij kunnen niet worden afgewezen vanwege hun handicap. Een beleidsmedewerker geeft aan dat zij er geen zicht op heeft of dit in de praktijk daadwerkelijk ook niet gebeurt; zij heeft hier tot op heden nog niet van gehoord en hoopt dat als dit soort zaken wel voorkomt, zij hiervan op de hoogte wordt gebracht.

Een studente met een lichamelijke beperking vertelt dat zij op het aanmeldingsformulier heeft aangegeven dat zij reuma heeft, maar dat er geen problemen waren met de toelating tot een studie aan deze universiteit. Wel heeft zij er zelf bewust voor gekozen, vanwege haar handicap, niet te kiezen voor de kunstacademie. *'Deze opleiding is erg zwaar en bovendien moet je hard werken om het te kunnen redden, dit is voor mij niet altijd mogelijk'*. Deze studente is, voordat zij naar de huidige universiteit kwam, begonnen met een ICT studie aan een andere universiteit. Zij bleek hier tegen veel problemen aan te lopen en *'hier was men niet bereidwillig om te helpen'*. Vervolgens is zij naar deze universiteit gegaan voor haar huidige studie. Van tevoren is zij niet nagegaan of de universiteit voorzieningen had voor mensen met een handicap. Een andere studente in een rolstoel heeft van tevoren contact gezocht met het informatiecentrum van de Universiteit. Hier heeft zij aangegeven dat zij vanwege een ziekte in een rolstoel zit. Zij werd toen uitgenodigd voor een gesprek en een rondleiding, waarbij zij zelf kon bepalen of de toegankelijkheid van de gebouwen voldoende was. Bij het kiezen van haar studie heeft zij wel rekening gehouden met haar handicap *'ik heb een studie gekozen waarbij ik later geen fysieke zware arbeid hoeft te verrichten'*. Zij heeft voor de huidige universiteit gekozen, omdat deze centraal in de stad ligt en omdat de opleiding goed aangeschreven stond. *'Als de opleiding niet goed aangeschreven stond was ik naar een andere universiteit gegaan, ondanks de gunstige ligging van de huidige universiteit'*.

Informatievoorzieningen

Tijdens open dagen worden, volgens medewerkers, folders uitgedeeld over studeren met een handicap. Ook wordt er aandacht besteed aan studenten met dyslexie: *'Er is een soort spelletje, waarbij aankomend studenten de juiste spelling van woorden moeten aangeven. Dit om studenten met dyslexie te detecteren en hen erop te wijzen dat zij extra hulp kunnen krijgen om te kunnen studeren met dyslexie'*. Er zijn proefmiddagen, maar deze zijn voor iedereen en niet speciaal voor studenten met een H/CZ. Aankomende studenten moeten, volgens medewerkers, zelf een zorgvuldige afweging maken wat betreft de studie of zij moeten hiervoor contact opnemen met studieadviseurs en studentendecanen.

Volgens studenten is de informatievoorziening voor mogelijkheden voor gehandicapten beperkt; gehandicapten worden niet actief benaderd. *'Er liggen wel ergens folders'*. Als je eenmaal weet welke personen je kunt benaderen, is er erg veel mogelijk. Op de website is wel iets te lezen over studeren met een handicap.

Begeleiding

Op de website is te lezen dat studenten met een handicap die problemen ondervinden of verwachten als eerste contact op kunnen nemen met de studentendecanen en dat deze, indien nodig, contact kan opnemen met de studieadviseur van de betreffende opleiding. Ook verschillende medewerkers geven aan dat de decaan de aangewezen

persoon is om studenten met een handicap of ziekte te begeleiden. Echter, op dezelfde website is te lezen dat studenten in ieder geval hun studieadviseur moeten benaderen en dat deze, indien nodig, kan doorverwijzen naar een studentendecaan.

In principe zijn de volgende personen benaderbaar voor studenten met een handicap of chronische ziekte⁷:

- Mentoraat: voor de meeste studierichtingen is er een mentoraat. Dit zijn ouderejaarsstudenten die eerstejaarsstudenten begeleiden. De mentor kan signaleren hoe het met studenten gaat en kan hen doorverwijzen naar een studieadviseur.
- Studieadviseur: studieadviseurs zijn een eerste aanspreekpunt voor vragen en problemen. Zij kunnen vervolgens besluiten een student te verwijzen naar andere instanties, zoals de studentendecaan, de examencommissie, het loopbaan adviescentrum of de studentpsycholoog.
- Studentendecaan: studenten kunnen studentendecanen onder andere benaderen voor studievertraging door ziekte of andere persoonlijke omstandigheden en voor studeren met een handicap en eventuele aanpassingen om te kunnen studeren.

Verdere mogelijkheden tot begeleiding zijn:

- Buddy's: mentoren voor studenten met een functiebeperking
- Begeleiding voor studenten met ASS: ouderejaars psychologie en orthopedagogiekstudenten geven specifieke begeleiding aan studenten met ASS. Dit gebeurt onder supervisie van iemand binnen de GGZ, een studentenpsycholoog en een studentendecaan. Zij helpen deze studenten, zolang het studiege-relateerde problemen betreft.
- Het volgen van cursussen: deze cursussen, bijvoorbeeld over planning of studiebegeleiding, zijn er voor iedereen. Momenteel is men bezig een training voor dyslectici te ontwikkelen, waarbij men gebruik maakt van inhoud en materiaal van bestaande trainingen, aangevuld met specifieke kennis en opdrachten
- Studentenarts: voor bijvoorbeeld studenten met RSI klachten.
- Studentenpsychologen: in het geval van psychische problemen.

Studenten ervaren de begeleiding op de universiteit positief. *'Bij mijn mentor kan ik altijd terecht'*. Beide geïnterviewde studenten geven aan dat je zelf actief moet zijn in het regelen van zaken, maar dat er dan ook heel veel mogelijk is. Eén student vertelt

⁷ Informatie die niet geciteerd is, is afkomstig van de website van deze universiteit

dat zij laatst door de studentdecaan geïnformeerd is over een training ‘*solliciteren met een beperking*’, dit stelde zij erg op prijs.

Praktische maatregelen

Qua maatregelen is volgens een beleidsmedewerker alles mogelijk voor H/CZ, ‘*mits dit binnen de grenzen van het redelijke blijft*’. Alles gebeurt in overleg met de studieadviseur en docenten. Voor aanvang van de studie, moet bijvoorbeeld een blinde student doorspreken welke voorzieningen hij of zij nodig heeft, aldus een medewerker. ‘*Wij proberen dan alles te doen wat mogelijk is, maar soms gaan dingen helaas niet. Wij hebben bijvoorbeeld monumentale panden, waar wij niets aan kunnen verbouwen. Wij proberen er dan voor te zorgen dat colleges verplaatst worden, zodat lichamelijk gehandicapte studenten er toch heen kunnen.*

Fysieke toegankelijkheid

Er zijn regels dat alle studenten een collegezaal in moeten kunnen. Verder zijn er volgens medewerkers en studenten speciale laptops, spraakherkenningscomputers, spraaksynthese voorzieningen, rolstoelhellingen en speciale toetsenborden. Een medewerker geeft aan dat boeken, syllabi en gedrukte teksten ‘leesbaar’ worden gemaakt voor blinde en slechtziende studenten.

Een student met een lichamelijke handicap vertelt dat er voor haar een kluis is geregeld: ‘*nu kan ik mijn spullen in de kluis doen en hoef ik niet steeds met mijn tas te slepen*’.

Een medewerker die zich bezighoudt met universitaire bouwprojecten geeft aan dat hij veel te maken heeft met het toegankelijk maken van gebouwen voor gehandicapten. ‘*Concrete maatregelen zijn het verplaatsen van collegezalen van oude, niet toegankelijke gebouwen, naar toegankelijke gebouwen, het regelen van trapliften, gewone liften, het verwijderen van niveau verschillen, het plaatsen van invalidentoiletten en het regelen van parkeerplaatsen voor invaliden*’.

Maatregelen ten aanzien van afleggen examens

Studenten met dyslexie of een andere handicap kunnen in aanmerking komen voor extra tijd, zo is te lezen op de website. In aanmerking komen: dyslectische studenten die hiervan schriftelijk bewijs overleggen, studenten die wegens persoonlijke omstandigheden (bv handicap) extra tijd nodig hebben voor tentamens en buitenlandse studenten⁸. Studenten met bijvoorbeeld een handicap dienen een brief van studentendecanen te overleggen, waarin een advies over de gehele hoeveelheid extra tijd staat. Een medewerker geeft aan dat het ook wel eens is voorgekomen dat een tentamen op een bandje werd ingesproken ‘*zodat een blinde student het met een hoofdtelefoon op kon maken*’. Ook zijn er volgens medewerkers mogelijkheden om tentamens monde-

⁸ Brief Extra Tijd, gevonden op de website van de Deze universiteit.

ling in plaats van schriftelijk te doen. Met het samenstellen van het rooster wordt rekening gehouden met studenten met een handicap.

Beide geïnterviewde studenten laten weten dat er mogelijkheden zijn voor gehandicapten bij het afleggen van tentamens. Een lichamelijk beperkte studente mag haar tentamens uit typen in plaats van schrijven en krijgt extra tijd. Bij een andere studente is het voorgekomen dat zij haar tentamen buiten de officiële tentamentijd om mocht maken.

Uitzonderingen worden zo nu en dan wel gemaakt, aldus één studente: *‘in mijn eerste jaar is het vanwege mijn handicap niet gelukt om binnen een bepaalde periode aan de vereiste studiepunten te voldoen, ik mocht toen toch door met mijn studie’*. Een andere studente geeft echter aan dat zij vanwege haar handicap heeft gevraagd een extra kans te krijgen voor een tentamen, maar dat dit niet mogelijk bleek te zijn.

Fysieke toegankelijkheid gebouwen

Gebouwtechnisch is de universiteit wellicht voor bijvoorbeeld blinde mensen niet altijd even toegankelijk, zo verklaren meerdere medewerkers. Dit komt omdat bepaalde faculteiten in monumentale panden gehuisvest zijn en daarom niet kunnen worden aangepast. De universiteit probeert te allen tijde de fysieke toegankelijkheid zo optimaal mogelijk te houden. Zoals een medewerker aangeeft: *‘Een student hoeft vanwege zijn handicap in geen geval bij deze universiteit weg te blijven’*. Ook een lichamelijk gehandicapte student geeft aan dat gebouwen, naar haar mening, toegankelijk genoeg zijn. Een andere medewerker geeft aan dat studenten elkaar ook helpen, wanneer een gebouw moeilijk toegankelijk blijkt te zijn: *‘een aantal verouderde gebouwen zijn minder toegankelijk voor blinden, maar dit probleem lost zich meestal vanzelf wel op, doordat studenten worden geholpen door mede studenten’*.

Volgens medewerkers is de universiteit in het algemeen erg toegankelijk voor een H/CZ student, omdat zij soepel zijn in het beschikbaar stellen van geld. Wat opvalt is dat de laatste jaren minder beroep wordt gedaan op dit budget. Volgens een medewerker komt dit door de toenemende mate van zelfstandigheid van studenten: *‘zij kunnen zichzelf steeds beter redden en hebben hierbij minder hulp van derden nodig’*.

3 Knelpunten

Medewerkers vinden de universiteit in het algemeen toegankelijk *‘voor een universiteit in de binnenstad, scoort deze universiteit op toegankelijkheid van onderwijs heel aardig’*, al is de fysieke toegankelijkheid soms minder goed, doordat de universiteit beschikt over monumentale, oude panden. Ook studenten zijn, in grote lijnen, positief over de toegankelijkheid van de universiteit.

Een medewerker geeft aan dat de universiteit met name toegankelijk is voor studenten die zelfredzaam zijn. *‘Diegenen die zelf hun handicap geaccepteerd hebben en ge-*

leerd hebben hiermee om te gaan, kunnen zich redden. Het is minder toegankelijk voor afhankelijke mensen'. Dit geeft een studente ook aan: *'Je moet zelf achter zaken aan, anders gebeurt het ook niet. Je moet hier een actieve houding in hebben*'. Volgens medewerkers en studenten is er een groep mensen die zorgt voor studenten met een handicap, maar deze moet je wel weten te bereiken.

Knelpunten die zich volgens een medewerker op beleidsniveau voordoen zijn:

- Onduidelijkheid over de verantwoordelijkheid: de commissie legt de verantwoordelijkheid voor beleid ten aanzien van gehandicapten en chronisch zieken bij de faculteiten, de faculteiten leggen de verantwoordelijkheid weer op het centrale niveau.
- Onvoldoende deskundigheid van medewerkers + informatievoorziening: voor een student is het niet altijd makkelijk de juiste personen te vinden. Er is te weinig bekend over de mogelijkheden voor gehandicapten en mensen met een functiebeperking.
- Lastig om grenzen te bepalen: waar liggen de grenzen tussen wat een student wil en wat redelijkerwijs mogelijk is. *'Er zijn bijvoorbeeld studenten die alle tentamens mondeling willen doen. In de examenregeling staat dan weer dat dit niet mag, dit levert een spanningsveld op*'.

Studenten en andere medewerkers geven aan dat er veel mogelijk is voor studenten aan deze universiteit, maar voor de aanmelding is hier niet veel over bekend. De voorlichting en de begeleiding van studenten met een H/CZ bij de aanmelding zou verbeterd moeten worden. *'Al direct vanaf de start van de studie, of zelfs al bij het kiezen van de studie, moeten studenten begeleid worden. Ze moeten weten welke mogelijkheden er zijn en bij wie ze terecht kunnen in het geval van problemen. Als dit vooraf bekend is, kan dit voor studenten met H/CZ een drempel wegnemen en hoeven zij niet eerst tegen zaken aan te lopen, voordat er dingen geregeld worden*'. Uit alle interviews komt naar voren dat er heel veel te regelen is, maar dat men hier meer bekendheid aan zou moeten geven.

Zoals uit het vorige hoofdstuk ook al naar voren kwam is de fysieke toegankelijkheid van enkele gebouwen een knelpunt. Hier zou men graag iets aan doen, maar dit is in sommige gevallen onmogelijk, omdat het monumentale panden betreft. *'De Universiteit Bibliotheek is moeilijk te bereiken voor met name blinde mensen. Voor hen is de UB een doolhof met veel struikelblokken*'. Opvallend is dat de geïnterviewde studente in een rolstoel de gebouwen wel als toegankelijk ervaart en geen knelpunten weet te noemen.

Een studente vertelt dat zij voor haar studie een minor wilde volgen bij een andere studie. Door een slechte periode, vanwege haar handicap, heeft zij een tentamen niet kunnen halen. Zij kreeg hiervoor geen extra kans, er bleek niets mogelijk te zijn. Ze zou hierdoor een jaar studievertraging op kunnen lopen, uiteindelijk heeft ze besloten een andere minor te gaan volgen. Zij heeft het als vervelend ervaren dat er toen geen uitzondering gemaakt kon worden. Buiten dit voorval om kan er naar haar mening altijd veel geregeld worden. Een andere studente vindt ook dat er veel mogelijkheden zijn; voor tentamens geeft ze aan dat ze op een bepaalde dag een tentamen heeft, hier wordt dan qua toegankelijkheid altijd rekening mee gehouden. Tentamens worden dan gehouden in zalen die ook goed bereikbaar zijn voor mensen in een rolstoel.

Een studente met een lichamelijke beperking zou graag zien dat er meer spraakherkenningscomputers op de universiteit komen. *‘Er is er nu maar één en deze bevindt zich in de UB, dus niet op mijn eigen faculteit. Het is een kleine ruimte waar je helemaal alleen zit. Het zou fijn zijn als er op de eigen faculteit een computer komt, of dat er een ruimte komt met meerdere spraakherkenningscomputers, zodat je niet zo afgesloten zit. Met het oog op RSI zal het in de toekomst ook wel vaker nodig zijn. Ik ben hier nog niet zelf achteraan gegaan’.*

4 Effectiviteit WGB H/CZ

De meeste medewerkers zijn op de hoogte van de WGB H/CZ, maar alleen de beleidsmedewerkers zijn ook daadwerkelijk bekend met de inhoud van de wet. Allen zijn zij positief over het bestaan van de wet. Volgens de wet moet onderwijs voor iedere student, en dus ook voor studenten met een handicap, toegankelijk zijn. Zij ervaren dit als zeer positief. Een beleidsmedewerker geeft aan dat de wet wel vrij beperkt is in zijn definitie: *‘Het gaat heel erg over beroepsopleidingen; in hoeverre een opleiding toewerkt naar een plek op de arbeidsmarkt. Bij de universiteit heb je een wetenschappelijke opleiding, zonder er direct de arbeidsmarkt bij te betrekken. Iemand die heel goed kan leren, kan ook een wetenschappelijke opleiding willen afronden, zonder dat hij/zij meteen nadenkt over het beroep wat er mee uitgeoefend kan worden. Dit is een beperking van de wet’.*

De wet geeft volgens medewerkers duidelijk aan dat aanpassingen voor studenten met H/CZ wel redelijk moeten zijn. Dit ervaren medewerkers als prettig; dankzij de wet kunnen zij helder formuleren wat mogelijkheden zijn. Veel klachten van studenten worden door de Commissie Gelijke Behandeling dan ook niet gehonoreerd. Een voorbeeld wordt gegeven: *‘Een student aan de hoge school van Nijmegen had een ziekte waarbij slijm moest worden afgezogen. Hij eiste van de onderwijsinstelling dat er iemand beschikbaar werd gesteld om dit te doen. De school weigerde dit. De jongen heeft een klacht ingediend, maar deze is afgewezen. Persoonlijke verzorging moet*

vanuit het persoonsgebonden budget gefinancierd worden, dit is niet de verantwoordelijkheid van het onderwijs'. Dankzij de wet zijn dit soort zaken beter af te bakenen. Medewerkers zijn niet van mening dat de wet de toegankelijkheid van het onderwijs ook daadwerkelijk vergroot heeft; op deze universiteit werd altijd al veel voor studenten met een handicap geregeld.

Een andere medewerker vindt dat, ondanks de wet, niet alle universiteiten toegankelijk zijn voor gehandicapten en chronisch zieken, Zij zouden dit wel moeten zijn, maar in de praktijk gebeurt dit lang niet altijd (het gaat hierbij niet om deze universiteit). Zo weet deze medewerker dat er op een andere universiteit in het land een student is geweigerd voor een studie geschiedenis, omdat er te weinig voorzieningen voor zijn handicap aanwezig waren. Noodgedwongen is deze student aan de huidige universiteit komen studeren. Volgens deze medewerker zeggen docenten vaak dat het niet mogelijk is dat een lichamelijk gehandicapte student een bepaalde studie gaat doen. Ze zijn niet op de hoogte van de plicht die een universiteit heeft om studenten met een handicap toe te laten. De Commissie Gelijke Behandeling zou dan ook moet zorgen voor meer bekendheid met de wet. *'Op ALLE universiteiten zou het mogelijk moeten zijn om te studeren met een handicap. Universiteiten moeten mensen in dienst hebben die voorzieningen voor studenten met een handicap kunnen regelen'*.

Een aandachtspunt is, volgens enkele medewerkers, dat er betere voorlichting zou moeten komen specifiek voor de doelgroep gehandicapten en chronisch zieken.

Een studente met een lichamelijke beperking geeft aan dat zij niet erg op de hoogte is van de WGB H/CZ. Zij zou graag na haar huidige studie alsnog naar de kunstacademie willen, waar zij een studie in deeltijd zou willen doen, maar de opleiding is erg streng. Zij is niet op de hoogte van wat haar rechten zijn, vanwege haar handicap, om de studie in een lager tempo te doen. Het zou goed zijn als de Commissie Gelijke Behandeling hier meer voorlichting in zou kunnen geven.